

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Giedrė Valatkevičiūtė

Karjeros edukologijos magistratūros studentė

X – XII kl. mokinių karjeros projektavimas ugdymo procese

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
Doc. F.Ivanauskienė

Šiauliai 2010

Darbas originalus.....Giedrė Valatkevičiūtė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
ĮVADAS.....	5
I. Mokinių karjeros projektavimo pagrindiniai aspektai, sąvokos, tikslai ir paskirtis bendrojo lavinimo mokykloje	8
II. Mokinių ugdymas karjerai bendrojo lavinimo mokykloje.....	11
III. X – XII mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo gebėjimų ugdymo proceso dalyvių sąveika	16
3.1. X – XII kl. mokiniai - karjeros projektavimo dalyviai.....	16
3.2. Mokytojai – karjeros projektavimo dalyviai.....	25
IV. X – XII kl. mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo empirinis tyrimas	33
4.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	33
4.2. Tyrimo imties charakteristika	34
4.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	35
IŠVADOS.....	60
REKOMENDACIJOS.....	61
Literatūra	62
PRIEDAI	66

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas. Projektavimas pripažįstamas kaip svarbus mokymosi visą gyvenimą strategijos elementas, todėl toks svarbus šiandieninėje visuomenėje, o karjeros projektas yra galutinis karjeros projektavimo rezultatas, siekiamybė. Vyresniojo amžiaus mokiniai (X – XII kl.) priversti priimti pirmuosius savo karjeros sprendimus, kurie nors ir ne galutiniai, bet svarbūs, nes turi pasirinkti tam tikrą sritį ar bent kryptį savo karjeros vystymo link.

Tyrimo objektas – X – XII kl. mokinių karjeros projektavimas ugdymo proceso metu;

Darbo tyrimo tikslas: ištirti X – XII kl. mokinių karjeros projektavimo galimybes ugdymo procese;

Tyrimo metodai: mokslinė literatūros analizė; anketinė apklausa ir jos rezultatų analizė;

Tyrimo imtis: Apklausti 182 respondentų: 59 mokytojai; X kl. mokiniai - 56; XI kl. mokiniai - 35; XII kl. mokiniai - 32;

Išvados: Dauguma apklaustųjų – mokytojų ir mokinių – *karjeros projektavimo* sąvoką supranta, kaip ateities planavimą, tikslo siekimą, o ugdymą karjerai mokytojai apibūdina, kaip profesinį informavimą ir pagalbą renkantis profesiją. Tyrimo metu išsiaiškinta, jog mokytojai palankiai vertina ugdymo karjerai elementų integravimą į ugdymo procesą. Mokyklinis ugdymo karjerai modelis nėra plačiai taikomas, nors apklaustieji, žinantys apie šį modelį, mano, jog jis mokytojų susitarimu integruojamas į mokomuosius dalykus. Išanalizuota mokytojų ir mokinių, kaip ugdymo dalyvių, įtaką mokinių karjeros projektavimui, nustatyta, jog svarbiausi ugdymo karjerai dalyviai yra patys mokiniai, o mokytojo vaidmuo nėra labai reikšmingas, tai rodo, jog karjeros projektavimas ugdymo procese nėra tiesioginis ir nėra akcentuojamas, bet tai nereiškia, jog jis nereikšmingas. Nagrinėjant mokinių karjeros kompetentingumo aspektus buvo nustatyta, jog mokiniams svarbus asmeninės kompetencijos vystymas, nors mokytojai akcentavo, jog daugiausia dėmesio skiria socialinei ir edukacinei kompetencijai vystyti. Nustatyta, kad svarbiausi mokiniams ir mokytojams profesinio konsultavimo komponentai yra profesinis informavimas ir patarimai apsisprendžiant dėl karjeros. Mokiniai, kurie nėra apsisprendę dėl karjeros ar dar abejojantys, kaip to priežastį įvardino informacijos trūkumą. Taip pat nustatyta, jog mokytojai suvokia, kad mokiniams reikalinga pagalba profesiniams sprendimams priimti. O pagrindiniai būdai siekiant skatinti domėtis, mokytis mokomuosius dalykus yra gyvenimiški pavyzdžiai, pasidalinimas savo patirtimi. Išanalizavus mokinių ateities planus, galima teigti, jog didelę reikšmę mokiniams turi išsilavinimas, kaip ateities perspektyvos garantas.

SUMMARY

Urgency of the study. Designing is acknowledged as an element of important life long learning strategy, therefore it is so important in the modern society and the career design is the final career designing result, the aim. Senior pupils (10th-12th forms) have to make their first career decisions, which though not final are important, because some area or at least direction for further career development has to be chosen.

Subject of research: 10th-12th former career designing during the education process.

Aim of the study: to study 10th-12th formers' career designing opportunities in the education process.

Research methods: analysis of scientific literature; questioning survey and analysis of its results.

Set of the study: 182 respondents were questioned including 59 teachers, 56 10th-formers, 35 11th-formers and 32 12th-formers.

Conclusions: Most of the respondents, both teachers and pupils, understand *career designing* as planning their future, seeking for one's aim, however teachers describe education for career as professional information and assistance in profession selecting. The study disclosed that teachers are favourable towards integration of career designing into the education process. School approach of education for career is not widely applied, though those aware of it think that it is integrated into the subjects studied by teachers' arrangement. Influence of teachers and pupils as education participants upon career designing is analysed, education process arrangement is used to establish that pupils are the most important participants in the education for career, teachers' role is not so important, which shows that career designing in the education process is neither direct nor stressed, but it still remains significant. Pupils' career competence analysis showed that personal competence education is important, though teachers stressed that they pay most attention at social and education competence development. Professional information and advising in making decisions about career are most important for both teachers and pupils. Unresolved or still in doubt pupils say this is due to lack of information. Teachers understand that pupils need assistance in making professional decisions. And the main ways inducing interest in and studying the subjects are the real life examples, experience sharing. Analysis of the pupils' future plans lets us stating that education is important for the pupils as a warrant for future perspective.

ĮVADAS

Temos aktualumas ir iširtumas. Lietuvos švietimo koncepcijoje vienas esminių pagrindinio ugdymo uždavinių – įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasirengti tolesnėms studijoms ir profesinei veiklai. Pasirengimas priimti karjerą nulemiančius sprendimus vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo - padėti suderinti moksleivio siekius ir galimybes bei juos pritaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Šiandien vyresniojo amžiaus mokiniai (X – XII kl.) priversti priimti pirmuosius savo karjeros sprendimus, kurie nors ir ne galutiniai, bet svarbūs, nes mokinys per šiuos metus turi pasirinkti tam tikrą sritį ar bent kryptį savo karjeros vystymo link. Tai nėra lengva, nes mokinys yra plėšomas vidinių prieštaravimų ir išorinio poveikio įtakos. Lietuvoje, kaip teigia V. Burokas, bendrojo lavinimo mokyklos turėtų rinktis modelį, kuriame būtų numatyti ne tik atskiri renginiai, nes jų neužtenka, bet ir integravimų į dalykų programas galimybes, todėl siūloma akcentuoti karjeros projektavimo elementus formaliojo ugdymo metu, per mokomųjų dalykų pamokas.

Pukelis (2003) teigia, kad karjeros projektavimas pripažįstamas kaip svarbus mokymosi visą gyvenimą strategijos elementas, todėl toks svarbus šiandieninėje visuomenėje, o karjeros projektas yra galutinis karjeros projektavimo rezultatas, siekiamybė. Karjeros projektavimo elementai yra ugdymas karjerai ir karjeros planavimo gebėjimų ugdymas. Atskirais amžiaus tarpsniais karjeros projektavimas turi nevienodą pobūdį ir tikslus. Ugdymo karjerai paskirtis – racionalus profesijos pasirinkimas, kuris sutampa su „jaunystės“ laikotarpiu, t.y. mokantis ugdymo institucijoje, o karjeros planavimo paskirtis – racionalus karjeros planas konkrečioje profesijoje suaugusio žmogaus laikotarpiu, todėl magistro darbe ugdymas karjerai išnagrinėtas išsamiau, akcentuojama nauda ir ugdymą sudarantys elementai.

Karjeros projektavimą, ugdymą karjerai, karjeros pasirinkimo aspektus nagrinėjo daugelis Lietuvos mokslininkų: Jovaiša L., (1993), Pukelis K., (2004), Gumuliauskienė A., Augienė D. (2002), Kučinskienė R., (2003), Stanišauskienė V., (2000) ir t.t.

Problema. Bendrojo lavinimo mokykloje turi būti suteikiamos galimybės mokinių karjeros projektavimo kompetencijų ugdymui, suteikiančiam gebėjimus mokiniui pačiam projektuoti savo karjerą. Tik tuomet jis galės pats savarankiškai priimti gerus karjeros sprendimus – kurti karjeros planus, juos versti tikrove.

Tyrimo objektas – X – XII kl. mokinių karjeros projektavimas ugdymo proceso metu;

Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad X – XII kl. mokinių karjeros projektavimo kompetencijų ugdymas vyksta ugdymo proceso metu;

Tyrimo tikslas – ištirti X – XII kl. mokinių karjeros projektavimo galimybes ugdymo procese.

Tyrimo uždaviniai –

- išanalizuoti mokslinę literatūrą ir apibrėžti karjeros projektavimo elementų panaudojimą formaliojo ugdymo procese;
- išsiaiškinti mokinių požiūrį į karjeros projektavimo elementus;
- išanalizuoti mokytojų, kaip ugdymo dalyvių, įtaką mokinių karjeros projektavimui, organizuojant ugdymo procesą, mokinių pasiekimo vertinimo įtaką, mokytojų kompetentingumą;
- palyginti mokinių ir mokytojų požiūrį į karjeros projektavimo elementų panaudojimą;

Tyrimo metodologija – tyrimo metodologija grindžiama karjeros kompetentingumo teorija (Kučinskienė, 2003, Stanišauskienė, 2000), kurioje akcentuojama būtinybė žmonėms vystyti savo karjerą, kaip nuosekliai organizuotą ir valdomą procesą. Karjeros kompetentingumo teorijos dėmesio centre yra karjeros vystymui būtini gebėjimai ir jų įgijimas kaip nuolatinis ugdymo ir saviugdų procesas.

Tyrimo metodai –

Teoriniai – išanalizuoti mokslinę literatūrą, nustatyti mokinių karjeros projektavimo bendrojo lavinimo mokykloje ugdymo procese; išanalizuoti mokinių karjeros ugdymą, kaip karjeros projektavimo pagrindinį elementą X-XII kl. Mokiniais; išanalizuoti mokinių karjeros kompetencijų ugdymą ir svarbą ir išsiaiškinti mokytojų vaidmenį mokinių karjeros ugdymui, planuojant veiklą, mokinių pasiekimo ir pažangos vertinimo įtaką;

Empiriniai – atlikus tyrimą nustatyti mokinių karjeros kompetencijų vystymąsi, jų požiūrį į bendrojo lavinimo mokyklą, mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo gebėjimų ugdymą, pagalbą renkantis karjerą, įvertinti dalyko mokytojų veiklą mokinių karjeros planavimo galimybėms vystyti; nustatyti mokytojų požiūrį į mokinių karjeros ugdymą integruojant į dalyko pamoką, įvertinti savo, kaip mokytojo, indėlį į ugdymą karjerai ir t.t.

Statistiniai – tyrimo duomenų analizei buvo naudojama „MS Excel“ programa, skaitinė ir procentinė duomenų išraiška.

Tyrimo instrumentas - anketa, sudaryta atviro ir uždaro tipo klausimais, su siūlomais atsakymų variantais. Atsakymus rašo ar pažymi pats tiriamasis. Anketa anoniminė (nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia). Anketinė apklausa pasirinkta siekiant ekonomiškumo ir anonimiškumo.

Tyrimo imtis: Apklausti 182 respondentų:

gimnazijos mokytojai – 22; „x“ pagrindinė mokyklos mokytojai – 26; „y“ pagrindinės mokyklos mokytojai – 11;

gimnazijos mokiniai – 67; „x“ pagrindinės mokyklos mokiniai – 38; „y“ pagrindinės mokyklos mokiniai – 18;

X kl. mokiniai - 56; XI kl. mokiniai - 35; XII kl. mokiniai - 32;

Tyrimo etapai –

I etapas (2008/09 m. rugsėjis - balandis) analizuota literatūra.

II etapas (2009 m. gegužė – spalį) ruošiamas tyrimo instrumentas.

III etapas (2009 m. lapkritis – gruodis) atliekama anketinė apklausa.

IV etapas (2010 m. sausis) remiantis moksline literatūra, atliktų tyrimų analize, parengtas magistro baigiamasis darbas.

Darbo struktūra –

Teorinę darbo dalį sudaro 3 skyriai, kuriuose aptariamas karjeros projektavimas, jo aspektai, sąvokos, tikslai ir paskirtis bendrojo lavinimo mokykloje; mokinių ugdymo karjerai aspektai; X-XII kl. mokinių ir mokytojų sąveika;

Empirinėje tyrimo dalyje, aptariama tyrimo metodika ir organizavimas, tyrimo imties charakteristikos, tyrimo rezultatai ir jų analizė. Darbe pateikiama 12 lentelių, 17 paveikslėlių;

Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, rekomendacijos ir naudotos literatūros sąrašas, priedai.

I. Mokinių karjeros projektavimo pagrindiniai aspektai, savokos, tikslai ir paskirtis bendrojo lavinimo mokykloje

Mokslas, darbas ir karjera yra labai svarbūs postmodernioje visuomenėje, kurioje vyksta spartūs ekonominiai, socialiniai ir politiniai pokyčiai, todėl karjeros projektavimo gebėjimas tampa vis svarbesnis žmogui, o šio gebėjimo ugdymas turi būti pradėtas jau bendrojo lavinimo mokykloje. Mokykla turi vadovautis nuostata, jog rengia savo mokinius savarankiškam gyvenimui, todėl mokslo, darbo ir karjeros sąvokos turi būti suprantamos ir aiškios.

Darbo rinkos terminų ir sąvokų (1998) žodyne darbas apibūdinamas kaip „žmogaus fizinių bei protinių sugebėjimų naudojimas ekonominėms gėrybėms gaminti“ (p.15). Darbas šiuo požiūriu yra sutapatinamas su profesija. *Darbo* sąvoka ugdymo įstaigoje turi būti perteikta per informaciją apie profesijas, jų aprašus, patarimus, kaip ruošti darbo paieškai ir pan. Profesija – atitinkamomis žiniomis, gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas. (Laužackas, 2005). Profesija yra veikla, pavyzdžiui, teisė, medicina ar inžinerija, kurioms atlikti reikia ženklaus profesinio pasirengimo, darbo patirties ir specializuotų tam tikros trukmės studijų. Galimybė užsiimti šia veikla gali būti tam tikru būdu reglamentuojama.

Mokslas, šiuo požiūriu, yra priemonė norimai profesijai įgyti, todėl mokykla turi rūpintis informacija apie Lietuvoje teikiamas švietimo paslaugas, pvz. profesines bei aukštąsias mokyklas, stojimo sąlygas, konkursinių balų sudarymą ir pan.

D.Augienė (2009) teigia, kad *karjera* daugeliui žmonių yra svarbiausias veiksnys, apibūdinantis gyvenimo kokybę. Autorė taip pat teigia, jog galimos skirtingos karjeros sampratos ir remiasi užsienio bei Lietuvos autoriais, kurie teigia, kad karjera – tai visą gyvenimą trunkanti darbų seka, susijusi su asmenybės pažiūromis ir motyvais, atliekant vieną ar kitą darbą (Beach, 1985), įvairių socialiai reikšmingų žmogaus vaidmenų seka (Karjeros projektavimo vadovas, 2005, Kučinskienė, 2003), iš pašaukimo kylančių, susijusi su saviraiška ir individualiu tobulėjimu bei atspindi asmenybės gyvenimo viziją ir stilių (Laužackas, 2005). Stanišauskienė V. (1999). Mokiniai savo karjerą pradeda planuodami svarbiausius žingsnius norimos profesijos link, rinkdamiesi mokomuosius dalykus, veiklą neformaliojo ugdymo įstaigoje ir pan. Autorė *karjerą* apibrėžė, kaip įvairių socialiai reikšmingų žmogaus vaidmenų seka, kylanti iš darbo, mokymosi, saviraiškos ir laisvalaikio veiklų bei apimanti asmens profesinį gyvenimą, darbo vietas, pareigas ir pasiekimus.

Karjeros projektavimas tai – nuolatinis paramos teikimas asmeniui, ketinančiam racionaliai pasirinkti profesiją, o vėliau apsispręsti dėl optimalaus karjeros plėtojimo kelio pasirinktoje veikloje/profesijoje. Karjeros projektavimas yra grindžiamas objektyvia informacija apie asmens gabumus, gebėjimus, aspiracijas, taip pat nuolat kintančių darbo rinkos poreikių įvertinimu. (*Karjeros projektavimo ir konsultavimo terminų žodynas*)

D.Augienė (2009) išskyrė šiuos pagrindinius karjeros projektavimo principus, kurie parodo karjeros projektavimo svarbą. Karjeros projektavimas turi orientuotis į a) nuolatinį kitimą, kuris, galima sakyti, sąlygoja b) mokymosi tęstinumą, mokymasis – tai visą gyvenimą trunkantis reiškinys, sėkmingai karjerai pradėti ir vystyti reikia c) asmens savybių ir įgūdžių tobulinimo, taip pat suprasti d) pasirinktos profesijos pašaukimo ir tinkamumo svarbą. Autorė teigia, kad e) dėmesys procesui yra svarbesnis nei galutinis rezultatas, kuris vykstant pokyčiams gali tiesiog pakisti. Taip pat siūloma f) pasitelkti pagalbą renkantis profesiją, analizuojant ateities perspektyvą.

Pukelis (2003) teigia, kad karjeros projektavimas apibrėžiamas, kaip nuolatinės asmens pastangos išvelgti būsimas darbo rinkos kaitos tendencijas ir numatomų pokyčių kontekste tirti bei planuoti savo profesinę perspektyvą, o taip pat profesinės kvalifikacijos tobulinimosi poreikius, siekiant maksimaliai realizuoti savo prigimtinius gabumus bei sėkmingai konkuruoti nuolat kintančioje darbo rinkoje. Taigi karjeros projektavimo kaip visą gyvenimą trunkančio proceso struktūra susideda iš dviejų pagrindinių procesų: **ugdymo karjerai** ir **karjeros planavimo**.

Pasak Pukelio, karjeros projektavimas tampa vis aktualesnis todėl, kad darbo rinkos poreikių kaita darosi vis spartesnė. Antra, žinių tapimas esmine sėkmės sąlyga konkurencija grįstoje rinkos ekonomikoje. Vadinasi, esminiais gebėjimais žinių visuomenėje tampa tyrimo gebėjimai, kuriuos pasitelkus gaunamos žinios, naudojamos, norint padėti žmogui pasirinkti tinkamą profesiją ir sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje. Todėl, pasak Pukelio, esminis karjeros projektavimo skirtumas nuo ugdymo karjerai ir karjeros planavimo procesų yra tas, kad karjeros projektavimas apima dar ir **profesinės karjeros tyrimus**, o ugdymas karjerai ir karjeros planavimas tik naudojami profesinės karjeros tyrimų duomenimis. Profesinės karjeros tyrimais gali būti siekiama gauti duomenis, kurie padėtų priimti kuo racionalesnį profesinį pasirinkimą ar karjeros planui konkrečioje profesinėje veikloje parengti. Karjeros projektavimo rezultatas – atskiro žmogaus *karjeros projektas*. Taip pat autorius teigia, kad karjeros projektas gali būti skirtas jaunimui, kuris dar tik ruošiasi veiklai darbo rinkoje, ir suaugusiems žmonėms, jau veikiantiems šioje rinkoje.

Karjeros projekto jaunimui tikslas – padėti rasti racionalų profesinį sprendimą atsižvelgiant į jo prigimties ypatumus bei darbo rinkos poreikius. Šiuo atveju profesinės karjeros tyrimų duomenimis pasinaudojama ugdymo karjeros procesui pagrįsti, kuris įgyvendinamas remiantis skirtingo pobūdžio **profesinio konsultavimo** veikla – profesiniu informavimu, profesiniu veiklinimu, patarimais priimant racionalų profesinį sprendimą, parama adaptuotis profesinio rengimo institucijoje – įvairaus tipo bendrojo lavinimo institucijose.

Teigiama, kad karjeros projektavimo pagrindas – profesijos pasirinkimas, nes suklydus profesijos pasirinkimo etape karjeros planavimas neatitiks prigimtinių žmogaus gabumų, polinkių, darbas gali tapti kančia, čia itin svarbus tampa NORIU, GALIU ir REIKIA santykis (Augienė, 2009).

Šiam santykiui analizuoti kiekvieno asmens perspektyvoje gali padėti profesinis konsultavimas. Profesinis konsultavimas yra tokia visuomeninės veiklos funkcija, kuri įgalina racionaliai diferencijuoti asmens pasiskirstymą įvairiuose profesinės veiklos baruose, užtikrinant jos produktyvumą. (Jovaiša, 1999). Švietimo įstatyme reglamentuota, kad profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos – informacija apie mokymosi galimybes pagal profesinio mokymo, aukštesniojo ir aukštojo mokslo studijų programas, mokymosi galimybes kitų šalių mokyklose ir įsidarbinimo galimybes Lietuvos darbo rinkoje, o konsultavimas – teikiamas mokyklose, informavimo centruose, konsultavimo tarnybose, darbo biržose, pagal švietimo ir mokslo bei socialinės apsaugos ir darbo ministrų nustatytus reikalavimus. (Laužackas R.)

Europos Sąjungos kontekste, profesinis orientavimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksnių, skatinančių užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie darbo rinkos sąlygų, verslumą bei lygias galimybes. Todėl Valstybinėje švietimo strategijoje keliamas uždavinys mokyklose, įgyvendinančiose pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas, įdiegti profesinio informavimo ir konsultavimo sistemą, tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad profesinis informavimas pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose išplėtotas nepakankamai: mokiniai apie paklausias profesijas dažniausiai sužino patys arba iš draugų, arba pažįstamų. 2006 m. buvo atliktas tyrimas - „Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose“, kuris parodė, kad mokyklose vykdomas profesinis orientavimas yra nepakankamas ir vyksta vangiai (*Švietimo būklės tyrimų apžvalga. 2008*).

Kaip jau buvo minėta, profesinis konsultavimas tai:

profesinis informavimas;

profesinis veiklinimas;

patarimai priimant sprendimus;

adaptacija profesinio rengimo įstaigoje;

Mokykloje, siekiant supažindinti mokinius su profesijų įvairove, pasitelkiamas *profesinis informavimas*. *Profesinis informavimas* – tikslingas konsultuojamųjų supažindinimas su profesijomis, su šių profesijų psichologiniais, mediciniais, socialiniais, ekonominiais ir kitais reikalavimais asmeniui bei kvalifikacijai. Augienė teigia, kad profesinio informavimo paskirtis – suteikti informaciją apie profesijų pasaulį, padaryti jį prieinamą, sudarant sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros projektavimo sprendimus, derinant saviraiškos ir individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais.

Profesinio informavimo turinys apima:

Darbo rinkos struktūrą ir kaitą;

Profesijų turinį;

Kvalifikacijas ir jų įgijimą;

Mokymosi/studijų programas;

Profilinį mokymą;

Profesinio konsultavimo ir karjeros planavimo sistemas;

Socialinį bendradarbiavimą; (Pukelis, 2006)

Pamokoje už karjeros informavimą netiesiogiai atsakingas mokytojas. Jis, kaip informacijos teikėjas, gali netgi *patarti* mokiniams priimant vienokius ar kitokius mokinių *profesijos rinkimąsi nulemiančius sprendimus*. Mokinių profesinį apsisprendimą gali paveikti ir mokytojų organizuojamas mokymosi procesas, kuris gali tapti *profesiniu veiklinimu*. Ugdymo procesą, kaip ugdymą karjerai veiksnį, aptarsime kitame skyriuje.

Adaptacija ugdymo įstaigoje, kuri atsakinga už profesinį rengimą, taip pat yra vienas iš profesinio konsultavimo veiksmų. Adaptacija – abipusis procesas tarp individo ir jį supančios aplinkos, siekiant pakeisti save arba aplinką. t.y. moksleivių, pedagogų, studentų prisitaikymas prie naujų mokymo metodų, formų, priemonių ir sąlygų (V. Kučinskas, 2000). Universitetai suinteresuoti, kad pirmakursiai studentai, neseniai baigę mokyklą, sugebėtų prisitaikyti prie mokymo(si) pobūdžio, metodų pakitimo, gebėtų dirbti savarankiškai, ieškotųsi medžiagos, gebėtų sukonzentruoti dėmesį į pateikiamos medžiagos esmę, pagrindinius dalykus.

II. Mokinių ugdymas karjerai bendrojo lavinimo mokykloje

Ugdymo karjerai tikslas – padėti jaunam žmogui pasirinkti jo pašaukimą atitinkančią profesiją, t. y. padėti atsakyti į vieną svarbiausių jo gyvenimo klausimų: kuo būti?, kokį profesinį kelią pasirinkti? Visų pirma reikia padėti apsispręsti kokioje ir kodėl būtent pasirinktoje profesinio rengimo institucijoje jam reikia mokytis arba studijuoti. Kitaip tariant, ugdymas karjerai susijęs su savo paties galimybių susiaurinimu, kai sąmoningai pasirenkamas vienas iš daugelio galimų profesinio gyvenimo kelių, suvokiant, kad negalima būti profesionaliu agronomu ir chirurgu, santechniku ir muziku vienu metu. Vadinasi, tikslus šios problemos sprendimas – svarbi prasmingo žmogaus gyvenimo prielaida (K.Pukelis, 2002).

Pasak V. Aramavičiūtės (1998), pats ugdymas suprantamas kaip asmenybės kitimo procesas, kuriame aktyviai dalyvauja ne tik ugdytojas, bet ir ugdytinis, kaip tų ar kitų pokyčių objektas ir subjektas. Greta pripažįstama ir planinga veikla bei sisteminga ugdymo veikla arba tiesioginė ir netiesioginė įtaka, t.y. į ugdymą žiūrima ne tik kaip į subjektyvų, bet ir objektyvų procesą. Ugdymo daugiamačiškumas t.y.:

ugdymas kaip objektyvus ir subjektyvus procesas;

ugdymas kaip susitikimas;

kaip pedagoginė situacija;

kaip įtaka (aiškinant P.Maldeikio žodžiais, šalia auklėjimo – sąmoningo ir planingo suaugusio asmens poveikio nesuaugusiam – įtraukiamos ir neplaningos beasmenės įtakos, iškeliamas auklėtojo pavyzdys);

kaip sąveika;
kaip kūryba;
kaip saviraiška;
kaip prasmės atradimas;
kaip vertybių internalizavimas;
kaip permainingas procesas;
kaip vientisas procesas;

Kaip jau buvo minėta, pasirengimas profesinei karjerai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo – ne tik padėti sudaryti ugdymo siekius ir galimybes, bet ir pritaikyti juos prie dinamiškos visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių (K.Pukelis, D.Garnienė, 1993). Gyvenimas žinių visuomenėje priverčia keistis, nuolat mokytis, o tai reiškia, jog naujoji mokymosi visa gyvenimą strategija yra skirta ne tik žmonėms, kaip asmenims, bet ir organizacijoms, t.y. mokykloms. Daugelio autorių (B.Simonaitytė 2007, Hargreaves A. 1999, P.Dalin, Rolff H.G., Kleekamp B. 1999) nuomone, šiandien labai svarbus mokyklos, kaip besimokančios organizacijos, vystymasis, teikiantis prioritetą žmogaus asmenybės vystymui. Bendrojo lavinimo mokyklos planuoja karjeros ugdymo veiklą, pagal, švietimo ir mokslo ministro patvirtintas, karjeros ugdymo programos gaires, rengia karjeros ugdymo programas ir jas integruoja į ugdymo turinį (Augienė, 2009). Mokykla turi būti vieta, kurioje mokiniai galėtų save suprasti, pažinti, suvokti savo tikruosius norus, išmokytų spręsti svarbius ir sudėtingus klausimus, tokius kaip profesijos pasirinkimo klausimas. D.Augienė remiasi K.B.Hoyt ir teigia, kad *ugdymas karjerai* yra visuma priemonių, padedančių asmeniui įgyti žinių apie save ir darbą, siekiant prasmingos ir produktyvios profesinės veiklos, kuri teiktų asmeniui pasitenkinimą savimi ir gyvenimu, o ugdymo karjerai paskirtis – *racionalus profesijos pasirinkimas*.

Pirmuosius savo karjeros sprendimus mokiniai priima dar mokydamiesi mokykloje, kai tenka pasirinkti mokomuosius dalykus, kuriuos norėtų ar reikėtų mokytis, norint išlaikyti egzaminus, tai mokiniai apgalvoja mokydamiesi X klasėje. Numato, kokius egzaminus norėtų laikyti, kiek tai paveiks jų ateities perspektyvas, ką jie veiks po mokyklos baigimo. Dauguma jaunuolių dar negali apsispręsti, ko jie sieks gyvenime, nes renkantis profesiją visada iškyla laisvės ir būtinumo problemų santykis. Leonavičius J. (2004) teigia, kad mokiniai labai dažnai dar neturi susiformavusių sugebėjimų, kuriai nors vienai veiklos sričiai, jie gali turėti tik tam tikrų užuomazgų, leidžiančių daugiau ar mažiau sėkmingai ugdyti tam tikrus sugebėjimus, todėl būtina prisiminti, kad sugebėjimai lavinami tik veiklos procese. Autorius remiasi S.Kregždės atliktu tyrimu, kuris parodė, kad mokiniai mažai pažįsta pasirinktas profesijas, specialybes ir menkai apgalvoja savo pasirinkimus (tyrimas buvo pakartotas ne vieną kartą), o išvadose pateikiama, kad profesiniai interesai neatitinka šalies poreikių. V.Jakavičius, A.Juška (1996) konstatuoja didėjančią abiturientų stichiško apsisprendimo tendenciją, neadekvatų savo

būsimos profesijos vaizdą ir neigiamas nuostatas būsimos profesinės veiklos atžvilgiu. L. Jovaiša (1999) teigia, kad tinkamam, racionaliame pasirinkimui reikia subręsti, bet branda ne mokinio galioje, jam reikia tikslingai vadovauti, t.y. sąmoningai brandinti savimonę, kuri neklystamai orientuotą į darbo pasaulį. Patikimas informacijos šaltinis yra praktinė veikla, todėl mokyklos uždavinys - sudaryti įvairias praktines veiklos situacijas, kuriuose atsiskleistų individualybė.

L.Jovaiša (p.103) siūlo konkrečią konsultavimo ir orientavimo struktūrą vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje:

- a) teorinio, praktinio ir profesinio intelekto, motorikos ir įgūdžių ugdymas (teorinės ir praktinės patirties kaupimas)
- b) profesinio kryptingumo (motyvacijos) ir atitinkamo charakterio ugdymas specializuotame darbe (būreliai, pasirenkamieji dalykai)
- c) sugebėjimo rinktis profesiją ugdymas (konsultacijos)
- d) rinkimosi kontrolė

Švietimo gairėse minima, kad per 2003-2012 metus bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų teikiamos programos bus nuosekliai kreipiamos į šiuolaikiniam darbo pasauliui būtinų asmens vertybinių nuostatų ir bendrųjų gebėjimų (sąžiningumo, savarankiškumo, bendradarbiavimo, iniciatyvumo, kūrybiškumo, mokėjimo mokytis) ugdymą, t.y. :

įdiegimą profesinio informavimo ir konsultavimo sistema;

praktinė darbinė veikla tampa integralia bendrojo ugdymo ir studijų dalimi;

teikiamų kvalifikacijų ir jų paklausos darbo rinkoje nuolatinio derinimo sistema.

Lewy A. (1998) mano, jog švietimo planavimo specialistai turėtų rūpintis ne tik tuo, kad mokyklos kurtųsi tinkamuose pastatuose ir turėtų tinkamą įrangą, kad vaikai jas lankytų, bet ir tuo, kad mokymo programos atitiktų visuomenės ir atskirų individų poreikius, taip pat jos turėtų rūpintis mokytojų tobulinimu, kad šie galėtų tą programą sėkmingai įgyvendinti.

V.Jakavičius, A.Juška (1996, p. 96) paminėjo ikiprofesinio ugdymo sąvoka ir teigia, kad šis ugdymas vyksta bendrojo lavinimo mokyklose. Profesijai moksleiviai nerengiami, profesinės kvalifikacijos neteikiamos. Mokykloje supažindinama su profesijomis, darbo pasauliu, profesinį mokymą organizuojančiomis švietimo institucijomis. Ikiprofesinio ugdymo siekis – sudaryti galimybes įvertinti save, savo polinkius ir gabumus, apsispręsti, rinktis tolesnę ugdymosi kryptį, mokymosi tipą. Ugdomi bendrieji gebėjimai, svarbūs kiekvienai veiklai, tarp jų ir profesinei; tik šiuo požiūriu bendrasis ugdymas yra ikiprofesinis ugdymas.

Ugdymo karjerai modeliai

Karjeros planavimo gebėjimas yra svarbus siekiant, kad asmuo dirbdamas jaustųsi gerai – „savo vietoje“, galėtų realizuoti save, tam jis turi pažinti save, žinoti, kas jam vertinga, ko jam iš tikrųjų reikia. Karjeros ugdymas ypač svarbus mokykliniame amžiuje, nes būtent vidurinių mokyklų

bei gimnazijų mokiniai turi pasirinkti mokymosi kryptį, profilį, pakraipą ir šį pasirinkimą sieti su ateities perspektyvomis, t. y. būsima profesija ir darbu. Šiuolaikinės karjeros modelių kaitos kontekste atsiranda naujų, į asmenybės karjeros savivaldos gebėjimų ugdymą per visą gyvenimą nukreiptų, modelių poreikis.

R.Kučinskienė (2003) aprašo ugdymo karjerai modelius, kurie paprastai sudaromi stebint tam tikrus švietimo politikos, darbo rinkos, socialinio, kultūrinio, ekonominio gyvenimo, asmenybės raidos ir socializacijos reiškinius. Ugdymo karjerai modeliai skirti ne tik moksleiviams, bet ir suaugusiems, kurie turi karjeros plėtojimo sunkumų. Ugdymo karjerai modeliai:

- Darbo patirties įgijimo modelis – skirtas jaunimui, besiruošiančiam palikti ar jau palikusiam mokyklą anksčiau nustatyto laiko ir ieškančiam alternatyvų mokymosi aplinkai ir veiklai.
- Ugdymo karjerai namuose modelis – šis modelis nukreiptas į suaugusiuosius, o ypač į moteris. Jis dažniausiai taikomas norint padėti jaunoms moterims, turinčioms mažų vaikų ir todėl negalinčioms ilgesnį laiką pasitraukti iš namų.
- Namų ir bendruomenės modelis – šis modelis vaidina svarbų vaidmenį gerinant suaugusiųjų įsidarbinimo ir karjeros galimybes, naudojant masinės informacijos priemones, informacijos centrus, bendruomenės išteklius;
- Ugdymo karjerai kaime modelis – reikalingas siekiant padėti nuo pramonės ir švietimo centrų nutolusių vietovių gyventojams. Pagalba teikiama įvairaus amžiaus žmonėms;
- Karjeros vystymo įgūdžių modelis – dažniausiai taikomas profesinio rengimo institucijose, vykdoma paskirtu laiku kaip ir kiti mokomieji dalykai.
- Išplėstinis ugdymo karjerai modelis – taikoma bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo institucijose, apima įvairias strategijas, nukreiptas į bendrojo lavinimo ugdymo turinio papildymą karjeros vystymui reikšmingais gebėjimais ir patirtimi.
- Mokyklinis karjerai modelis (dar vadinamas integruoto mokymo modeliu) – taikant šį modelį moksleiviai supažindinami su karjeros galimybėmis, į ugdymą integruojami karjeros gebėjimų (asmeniniai, socialiniai, karjeros planavimo, sprendimo priėmimo) lavinimui skirti elementai.

Mokyklinis karjerai modelis

Pastarojo modelio principas yra toks, kad mokantis bendrojo lavinimo dalykų įgyjami visi reikalingi karjeros vystymui gebėjimai, todėl atskiro ugdymo karjerai dalyko poreikis atkrenta. Siekiama, kad mokiniai baigę mokyklą būtų įgiję asmeninio gyvenimo tikslingumą ir kryptingumą, suvoktų asmeninio tapatumo ir socialumo santykį, būtų įgiję bendruosius gebėjimus, suvoktų savo karjeros tikslus ir jų siekimo (toliau mokantis ar dirbant) būdus. Bendrojo lavinimo dalykai savaime įgalina tinkamai planuoti įgyvendinant savo karjerą, t.y. jei mokymas yra geros kokybės, tai mokiniai sugebės pritaikyti turimus gebėjimus įvairiose mokymosi ir darbo srityse, išmokimo perkėlimas įvyks savaime.

Mokyklinis ugdymo karjerai modelis yra diferencijuojamas pagal amžių:

Pradžios mokykloje svarbiausias tikslas – karjeros esmės supratimas ir informuotumas apie jos sričių įvairovę;

Pagrindinėje mokykloje didžiausias dėmesys skiriamas įvairių karjeros sričių ypatumų ir galimybių visuomenėje analizei;

Paskutiniuose vidurinės mokyklos klasėse siekiama parengti karjeros planavimui ir įgyvendinimui.

Pagal Cramer H. (R.Kučinskienė, 2003) mokyklinis modelis padeda plėtoti:

- Moksleivių savivaizdį, atliepantį į darbą orientuotą visuomenę;
- Teigimas nuostatas į darbą, mokymąsi, visuomenę ir pasitenkinimo šiose srityse pajautimą;
- Tokias asmenines savybes kaip savigarbą, pasitikėjimas savimi, atkaklumas, iniciatyvumas, sumanumas, išradingumas;
- Realistišką santykio tarp mokymosi ir darbo pasaulio supratimą;
- Informuotumą apie šiuolaikiniame darbo pasaulyje egzistuojančias karjeros galimybes;
- Gebėjimą integruotis į darbo pasaulį, įgijus tam tikrą profesiją, arba toliau mokytis;

Ugdant karjerai pagal šį modelį siejamos bendruomenės, verslininkų pastangos; organizuojamas kooperatinis mokymas, kad mokyklą baigiantis ar anksčiau laiko ketinantis ją palikti mokiniai arba toliau tęstų mokymą arba įsidarbintų; pažymėtinas taikomų priemonių sistemingumas bei ugdymo karjerai misijos supratimas mokyklose, kolegijose ir aukštosiose mokyklose.

Mokyklinio modelio privalumai:

- a) Atitinka modernią ugdymo filosofiją;
- b) Pasižymi sistemiškumu ir orientacija į tikslus;

Trūkumai:

- a) Pernelyg struktūrizuotas;
- b) Realybėje vykstantis nesistemiškai (užima tik periferinę, atsitiktinę vietą);
- c) Teigiama jo įtaka yra dažniau traktuojama kaip išimtis ar atsitiktinumas;

Dauguma nagrinėtų ugdymo karjerai modelių nukreipti į bazinių karjeros gebėjimų ugdymą, o programos yra nukreiptos pirmiausia į visus besimokančius. Ugdymo karjerai tikslai dažniausiai integruojami į bendrojo ugdymo tikslus ir tai tiesiogiai atsiskleidžiama ugdymo turiniu, todėl pastebimas integralumo bendrojo ugdymo procese stiprėjimas. Negalima nepastebėti, jog dabartinis ugdymas siekia mokymo proceso visybiškumo. Kaip teigia S.Valatkienė visuminė ugdymo samprata remiasi nuostata, jog pasaulis yra integruota visuma, kurioje viskas susiję. Todėl negalima paneigti fakto, jog ugdymas tampa taip pat visybiškas, t.y. susijęs tarpusavyje. Autorės teigimu, kompleksinis medžiagos dėstymas, tai – kai tenkinamas vaiko visybinis suvokimas, ugdoma mokymosi motyvacija, kritinis ir kūrybinis mąstymas. Taigi svarbiausias integralinės pedagogikos

siekis – fizinė ir dvasinė ugdytinio vienybė, taip pat jo individualybės ugdymas ir rengimas darniam sąlyčiui su pasauliu.

Nagrinėjant ugdymo karjerai modelius ryškėja tendencija, kad nuo darbo su individu pereinama prie darbo su visais moksleiviais, t.y. mažiau dėmesio skiriama konsultavimui, o daugiau - tam tikrų gebėjimų ugdymui grupėje. Ypač akcentuojami veiklos planavimo ir organizavimo gebėjimai, kurie ugdomi sprendžiant problemas. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2002) teigimą, kad XI–XII klasėse plėtojami *bendrieji asmens gebėjimai* – vienas iš jų yra kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, ypač gebėjimas taikyti įvairias problemų sprendimo strategijas, remtis išsamia ir įvairiapusiška informacija, mokėjimas ją apdoroti, analizuoti, sintetinti, interpretuoti, vertinti, formuluoti hipotezes bei alternatyvas ir t.t. K.Pukelis, D.Garnienė (1993) pažymi, jog bendrieji gebėjimai – tai gebėjimai, taikomi daugeliui profesinės veiklos sričių, visuma, būtina žmogui, norinčiam tobulėti ir sėkmingai adaptuotis visuomenėje. Mokyklose tradiciškai yra vertinamas žinių įsiminimas. Per pamokas užduodami klausimai, reikalaujantys tikslų, faktinėmis žiniomis paremtų atsakymų. Tačiau faktinė informacija savaime yra bevertė, jeigu mokiniai nesugeba apibendrinti, analizuoti. Žinioms integruoti reikia prasmingo dialogo tarp mokinio ir mokytojo.

III. X – XII mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo gebėjimų ugdymo proceso dalyvių sąveika

Ugdymas karjerai turi vykti per mokytojo ir mokinio sąveiką, tiesioginį ir netiesioginį bendravimą. Darbo rinka reikalauja iš žmogaus lankstumo ir prisitaikymo. Kaip teigiama, baigę bendrojo lavinimo mokyklą, mokiniai turi gebėti priimti svarbius savo gyvenimui sprendimus, suprasti ateities planavimo svarbą, mokėti pažinti save, gebėti vertinti įvairiomis socialinėmis aplinkybėmis. Neįmanoma visko išmoti, bet įmanoma išugdyti žmonių gebėjimą mokytis visą gyvenimą, kritiškai mąstyti, priimti sėkmingus asmeninio ir profesinio gyvenimo sprendimus (*Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai*, 2006).

L.Jovaiša (2001) siūlo profesinio orientavimo uždavinius spręsti mokymo bei auklėjimo procese įvedant mokinius į šiuolaikinį darbo pasaulį. Bendrojo lavinimo mokykloje turi būti gausinama profesinė mokinių patirtis, t.y. supažindinimas, suvokimo apie darbo pasaulį skatinimas, gebėjimo pasirinkti tinkamą profesiją formavimas, o taip pat pagalba įsitvirtinant išsirinktoje praktinės veiklos srityje.

3.1. X – XII kl. mokiniai - karjeros projektavimo dalyviai

Mokytojams, planuojant mokymo procesą, formuojant karjeros kompetenciją būtina pažinti mokinį, o ypač žinoti jo amžiaus charakteristiką, t.y. išnagrinėti tikslią grupę, kam skirtas ugdymas. Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. (2007 p.94 – 95) pateikė tokią amžiaus tarpsnio charakteristiką: 15 – 17 metais išryškėja asmens aktyvumas, tačiau ne visada pradėta veikla baigiama. Užklasiniai ir

užmokykliniai interesai tampa stipresni už mokyklinius, dėl to nukenčia pažangumas. Taip pat pasireiškia egocentrizmas, nors šis domėjimasis savimi sąlygoja norą pažinti save. 17-21 m. amžiuje jaunuoliams ypač svarbus mokymasis. Jaunuoliai aktyviai gilinasi į bendrojo ir profesinio lavinimo dalykus, pastangos savarankiškai spręsti sudėtingus klausymus, deda bendrojo asmenybės išsilavinimo pagrindus. Svarbi tampa saviraiška. Veiklos ypatybės 15 – 17 m. amžiuje – padidėja realios mokymosi galimybės: tobulėja sintezė, analizė, apibendrinimas, valingas dėmesys. Pamažu tam tikrų dalykų mokymas padeda diferencijuoti paauglio interesus, tai turi įtakos formuojantis požiūriui į gyvenimą. Praktinių dalykų mokymasis dažnai sužadina profesinius būsimos veiklos interesus. Taip pamažu kaupiama profesinė patirtis, kuri ilgainiui turi virsti sąmoningo profesijos pasirinkimo pagrindu. Jaunystėje (17-21 m.) mokymasis tampa bene svarbiausiu gyvenimo uždaviniu, nes jis susijęs su profesijos pasirinkimu, kuris lems visą jaunuolio tolesnį gyvenimą. Nuo pasirinkimo priklausys socialinė – ekonominė padėtis, taigi ir pajamos, kurios lemia ir gyvenimo būdą, ir gyvenamąją vietą, ir gyvenimo sąlygas.

Augienė D. (2009) pateikė D. E. Superio asmenybės profesinės veiklos kelio suskirstymą į keletą stadijų. Vyresnio mokyklinio amžiaus stadija vadinama *tyrinėjimų stadija* (15-24 m.). Jaunuolis klausia savęs: koks esu, kas man patinka, kas man sekasi? Taip jis orientuojasi į galimybę pritaikyti gautus atsakymus renkantis būsimą profesiją. Šiai stadijai būdingi raidos uždaviniai:

- *kristalizacijos* laikotarpis (15-18 m.); įvertinęs savo interesus, polinkius bei kitus reikšmingus asmenybės resursus, jaunuolis suformuluoja bendrą preliminarų profesinį tikslą arba veiklos kryptį;
- *specifikacijos* laikotarpis (18-21 m.); jaunuolis susiduria su aplinkos spaudimu pereiti nuo bandymų apibrėžti bendrus profesinius polinkius į konkrečios profesinės veiklos (darbo, specialybės) pasirinkimą;
- *įgyvendinimo* laikotarpis (21-24m.); suformulavęs profesinės raidos tikslą ir pasirinkęs jo įgyvendinimo būdą, jaunuolis turi įgyti profesinį išsilavinimą ir pradeda dirbti savo pasirinktoje srityje.

V. Stanišauskienė (2004) teigia, kad karjeros kompetencija yra visa eilė šiuolaikiniame darbo pasaulyje žmogui būtinų asmeninių savybių ir gebėjimų. Išigilinus į būtinų gebėjimų įvairovę, išryškėja keturios sritys, kurioms gali būti priskirti karjeros gebėjimai. Tam tikrai sričiai priskirtini gebėjimai laiduoja atitinkamą kompetenciją, kuri yra integralios karjeros kompetencijos dalis. Šiandieniniame pasaulyje sėkmingą asmens karjerą laiduoja keturių kompetencijų – asmeninės, socialinės, edukacinės ir profesinės – visuma.

Asmeninė kompetencija

V. Stanišauskienė (2004) apibūdina asmeninę kompetenciją, kaip savęs pažinimą ir gebėjimą save pristatyti, savivaizdžio plėtotės ir kitus gebėjimus. Autorė teigia, kad bendrojo lavinimo mokykloje turėtų būti skiriamas ypatingas asmeninei kompetencijai, nes šiame žmogaus gyvenimo etape formuojasi asmenybės pagrindai. Asmeninė kompetencija būtina planuojant savąją karjerą,

renkantis mokymosi įstaigą ir profesiją. Kuo geriau žmogus pažįsta savo prigimtį, savo giliausius troškimus ir norus, tuo racialesnis ir priimtinesnis tampa jo vertybių ir karjeros kelio pasirinkimas. Asmeninė kompetencija taip pat yra reikalinga kitoms – socialinei, mokymosi, profesinei – kompetencijoms ugdytis. Ši kompetencija išskiriama į savęs pažinimą ir savęs pristatymą.

Asmenybė – žmogaus socialinė esmė, pasireiškianti per jo individualybę. Asmenybę pažįstame per jo santykį su tikrove (Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V., 2007). Autoriai (Petkevičiūtė N, 2006, Butkienė G., Kepalaitė A. 1996 ir kt.) teigia, jog asmenybė priklauso nuo jos kryptingumo – poreikių, interesų, pasaulėžiūros, idealo, vertybių – ir nuo asmeninės ir socialinės veiklos. Asmuo turi pažinti ir sutarti su savimi, o taip pat ir aplinkiniais žmonėmis.

Savęs pažinimas vyksta per savianalizę, refleksiją ir realų savęs vertinimą. Savianalizė tai žmogaus asmens savybių, bruožų, veikos motyvų, poreikių, vertybių, temperamento analizė. Tai, kaip mes save matome, yra – savivaizdis, t.y. – daugiau ar mažiau įsisąmoninta ir vienintelė individo vaizdinių bei nuomonių apie save sistema arba vidinis vaizdas (*Bendravimo psichologija, 2001*). Savivaizdžio analizavimas, kitaip apmąstymai apie save, vyksta per refleksiją. Refleksija visų pirma yra gilus susimąstymas, samprotavimai, pagrįsta analize (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985). Kuo anksčiau asmenybei pavyksta įgyti savianalizės ir savęs pažinimo įgūdžių, tuo lengviau jai adaptuotis gyvenime ir spręsti kasdien iškylančias problemas. Todėl svarbu išsiaiškinti, ką būtinai reikia žinoti, apie save besirenkant profesiją.

Lietuvoje vyresniųjų moksleivių apsisprendimo sunkumus ir trūkumus tyrinėjusi B.Jautaitė (1993) teigia, jog didžioji dalis jos apklaustų devintos klasės moksleivių nesugeba apibūdinti savo charakterio, temperamento, sugebėjimų, nes neturi pakankamai psichologinių žinių. Dvyliktokų savianalizė irgi prasta. Mokslininkės manymu, tai yra viena iš kliūčių, dėl kurios mokiniai nesugeba savarankiškai rinktis. Mokiniai neturi supratimo apie psichologinius reikalavimus jų pasirinktai profesijai, o dalis įstojusių į aukštąją mokyklą turi labai neaiškų savo gabumų ir kitų savybių pakankamumo pasirinktai profesijai vaizdą.

Daugelis jaunų žmonių įgijusių vidurinį išsilavinimą, pasijunta blaškomi abejonių, nerimo ir nežinios, abejoja savo žiniomis, gebėjimais, galimybėmis, karjeros pasirinkimu. Trūksta pasitikėjimo savo jėgomis, kritinio ir adekvataus požiūrio į save, savirefleksijos ir gebėjimo spręsti (*Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai, 2006*).

Mokiniai gali sau padėti analizuodami, stengdamiesi pažinti save, savo poreikius, interesus, gebėjimus ir t.t. Išsiaiškindami, kas jiems vertinga ir svarbu. Remdamiesi savo veiklos patirtimi, jie bando apibrėžti, kokie jų poreikiai, kokia veikla jiems sekasi, teikia pasitenkinimą. Pvz. „Man patinka padėti žmonėms“, „mėgstu prižiūrėti vaikus“, „norėčiau daug keliauti“, „negaliu susikaupti, kai reikia ruošti pamokas“ ir panašūs teiginiai išreiškia individo savistabos patirtį. Šios nuomonės nėra tikslios ir objektyvios, nes pagrįstos gana subjektyviais vertinimo kriterijais (gerai-

blogai, patinka-nepatinka, noriu-nenoriu). Tik geras savęs pažinimas ir adekvatus vertinimas sudaro galimybę tikslingai veikti, priimti racionalius sprendimus.

L.Jovaiša (1981) teigia, kad siekiant pažinti asmenybę jos bendrojo ir profesinio vystymosi procese, reikia tirti ne tik bendrąją asmenybės bei individualybės vystymąsi, tapsmą, bet ir tas problemas, kurios kyla asmenybei vystantis. L.Jovaiša paminėjo ir tam tikras vystymosi priežastis: *informacijos trūkumas* – renkantis profesiją reikia daug ir įvairios informacijos, apie profesinio mokymo įstaigas, apie įmones ir įstaigas, apie įvairių profesijų reikalavimus žmogui, apie socialines sąlygas, apie save patį; *nepajėgumas apsispręsti* – kartais informacijos perteklius net trukdo apsispręsti, *tikslų ir galimybių neadekvatumas* – priežastis – nesugebėjimas adekvačiai suvokti ir vertinti save. Autorius teigia, kad vienais atvejais pastebimi intelekto trūkumai, kitais – pernelyg aukštas aspiracijų lygis, dar kitais – valios trūkumas ar emocijų sutrikimai; *interesų, vertybių, idėjų stoka*; *dažnos elgesio ir veiklos klaidos* – „išmoktas bejėgiškumas“, mokinys dažniausiai kaip priežastis įvardina susiklosčiusias netinkamas aplinkybes, kaltina kitus; *per mažas savarankiškumas* – yra per daug priklausomi nuo kitų: tėvų, draugų ir t.t., o priklausomumo jausmas sukelia konfliktus, vyksta nuolatinė kova; *nesuprasta užduotis ir būdas, kaip ją atlikti*; *teigiamos patirties trūkumas*; *saviraiškos ribotumas*; *ydingi požiūriai ir įpročiai* – šie mokinio požymiai sudaro sąlygas gausiems konfliktams su aplinka ir pačiu savimi, kurie trukdo pažinti save ir realiai įvertinti padėtį, priimti tinkamus profesinius sprendimus.

Savęs pristatymo įgūdžiai – tai komunikacija, kalbos stilius, manieros, būdai pristatyti save. V. Stanišauskienė (2004) pastebi, jog lietuviams ypatingai stinga prezentacinių gebėjimų, ir visuomenėje dar nesusiformavęs teigiamas požiūris į juos. Mokymosi veikla bendrojo lavinimo mokykloje turėtų būti palanki prezentaciniams gebėjimams ugdytis, nes, pirma, šiame – asmenybės formavimosi – etape saviraiška yra natūraliai svarbi, antra, vėlesniuose karjeros etapuose prezentaciniai gebėjimai jau turi įtakos karjeros sėmei.

Moksleiviai skatinami viešai pristatyti save bei savo darbo rezultata, skatinamas veikti, o ne pasyviai analizuoti savo vidinį pasaulį, jis turi pristatyti save kitiems, per veiklą atskleisti tai, ką jis sužinojo analizuodamas save.

J. Albrechtas (2005) teigia, kad asmenybės augimas tai gebėjimai: gebėjimas gyventi – „gyvenimas, kaip planavimo objektas; darbo laiko planavimas, organizavimas ir taupymas; pasitikėjimo savimi ugdymas; konfliktų valdymas; veikos motyvacija; intelekto lavinimas; kūrybinis mąstymas.

Autoriaus teigimu, gyvenimo planui būdingi charakterio bruožų ir gyvenimo perspektyvos suderinamumas, o taip pat išorinės aplinkos poveikis, darbo ir ateities vizijos poveikis žmogui. Tokiai prognozei reikalingi gebėjimų ir įgūdžių analizė.

G.Petty (2006) teigia, kad protiniai gebėjimai, talentai gali būti išlavinami. Mūsų kultūroje priimta manyti, kad ypatingi gebėjimai - tai talentas. Tačiau faktai rodo, jog gabumus galima išugdyti net taip, kad būtų pasiekti geriausi rezultatai. Pasak Gučo A. (1959), gabumus bus galima pilnai išvystyti ir jie turės objektyvios reikšmės pačiam mokiniui ir visuomenei tik tokiu atveju, jei jie bus realizuojami darbe ir visuomeninėje veikloje. Mokyklos uždavinys – ugdymui paruošti moksleivius taip, kad jie galėtų iki maksimumo panaudoti savo įgimtus resursus kūrybiniame darbe.

Pasak Terence H.McLaughlin (1997), įgyvendinti ugdymo tikslus – reiškia panaudoti būdus apimančius įvairius procesus. Visi mokyklos veiklos aspektai yra sąlygoti vertybių ir perteikia *vertybinę informaciją*. Neįmanoma išugdyti mokinių *kritiško savarankiško vertinimo*, jei mokytojas skatina vien tik mokymąsi atmintinai ir besąlygišką paklusnumą savo autoritetui, tiesiog būtina perteikti kritiško mąstymo ir diskusijos vertybę. Todėl galima teigti, jog mokytojo mokymo, pamokos pravedimo formos padeda formuotis mokinių kritiniam mąstymui.

Pasitikėjimo savimi ugdymas neatsiejamas nuo kitų žmonių reakcijos į tave, ir atvirkščiai: asmens jausena, pasitikėjimas savo jėgomis įtakoja bendravimą su žmonėmis. Pasitikėjimas savimi - tai žmogaus supratimas, kad jis pajėgus atlikti tuos uždavinius, kuriuos jam iškelia gyvenimas ir kuriuos jis kelia pats sau.

Socialinė kompetencija

Vilija Stanišauskienė (2004) socialinę kompetenciją apibūdina, kaip apimančią daug ir įvairių gebėjimų, kuriuos galima sugrupuoti taip: *bendravimo*, *bendradarbiavimo* ir *veikimo socialinėje aplinkoje*. Autorė taip pat teigia, kad ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje yra labai svarbus, nes mokyklinio amžiaus tarpsnyje formuojasi žmogaus santykio su kitais bei su aplinka pagrindai.

Bendravimo gebėjimai – apima argumentuoto kalbėjimo, klausymosi, kito žmogaus pažinimo, konfliktų sprendimo, derėjimosi (dalykinio ginčo) ir kitus įgūdžius.

Bendradarbiavimo gebėjimai – tai būtini gebėjimai, tikslingai veikiant grupėje (ar komandoje), kurie gali būti įvardinti kaip komandų kūrimo, komandinio darbo, įvairių vaidmenų atlikimo, tarpgrupinės kooperacijos įgūdžiai.

Veikimas socialinėje aplinkoje, kaip socialinės kompetencijos dalis, gali būti apibūdinamas kaip gebėjimas pažinti aplinką ir joje veikti.

Atliktas tyrimas (B. Jutautaitė, 1993) parodė, jog dauguma Lietuvos tiriamųjų moksleivių (kaip ir jų mokytojai) gana žemai vertina savo socialinius sugebėjimus, t.y. tokias savybes, kaip sugebėjimas prisitaikyti prie grupės normų, išvengti konfliktų, organizuoti kitų žmonių veiklą, tapti lyderiu, tolerancija kitų žmonių nuomonėms ir ypatybėms. Sugebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis labai svarbus kiekvienai asmenybei. Jis priklauso nuo daugelio veiksnių (intelektas, charakterio bruožų, išsilavinimo ir kt.). Iki šiol mūsų mokyklose nebuvo mokoma bendravimo mokslo

ir meno. Nuo sugebėjimo bendrauti su žmonėmis didele dalimi priklauso, ar pasirinkti profesiją, kur daugiausia reikia vykdyti kieno nors nurodymus (sekretorė, orkestro muzikantas), ar geriau pasirinkti laisvo ir savarankiško, didesnės atsakomybės darbuotojo poziciją.

Mokykloje vykstantis socializacijos procesas, jos vystymasis įtakoja socializacijos kompetencijos ugdymą. Mokinys sąveikauja ir su mokytojais, bendraklasiais, kitų klasių mokiniais, mokyklos darbuotojais, administracija. Jis bendrauja su įvairaus amžiaus, išsilavinimo, patirties turinčiais asmenimis, dalinasi, priima informaciją, mokosi sutarti, siekdamas savo asmeninių tikslų, grįžtamosios informacijos. G. Butkienė, A. Kepalaitė (1996), teigia kad mokiniai klasėje, kaip ir žmonės, būdami bet kurioje grupėje, elgiasi pagal rašytas ir nerašytas taisykles. Grupinė dinamika gali būti panaudota ne tik klasės aktyvumui ir tarpasmeniniams santykiams palaikyti, bet ir ugdymui, kuriant bendradarbiavimo situacijas per pamokas.

Edukacinė kompetencija

Vilija Stanišauskienė (2004) teigia, kad *edukacinė (mokymosi) kompetencija* įgalina žmogų saviugdai ir teigia, kad mokymosi kompetencijos, ugdomos bendrojo lavinimo mokykloje, srityje išskiriamos dvi gebėjimų grupės: *savarankiško mokymosi* ir *informacijos paieškos bei taikymo* gebėjimai.

Prie *savarankiško mokymosi* gebėjimų priskirtini turimų žinių tvarkymo ir taikymo bei mokymosi įvairiais būdais įgūdžiai.

Dauguma autorių (L. Laužikas, 1974, A. Balčytienė, 1998) teigia, kad mokinio pažangumas, mokslumas, darbingumas labai priklauso nuo mokymosi motyvų bei požiūrio į mokymąsi, o motyvacija, kaip priemonė, yra vienas iš mokymosi rezultatus lemiančių veiksnių. G. Petty (2006 p.580) sako, kad motyvacija nėra nekintantis mokinio bruožas: tai emocinis atsakas į ankstesnę mokymosi patirtį. Niekas nesimoko be priežasties, o mokiniai turi matyti, kad jų pastangos mokytis duoda gerų ir aiškių rezultatų. Autorius taip pat teigia, kad mokinio mokymosi suvokimą pakeisti ne taip paprasta, bet geri mokytojai nuolat tai daro.

Autoriai – V. Jakavičius, A. Juška (p. 76).– išskyrė šiuos mokymosi motyvus, kurie skatina mokinius mokytis, siekti pažangumo.

Ateities motyvas, - t.y. noras įsigyti tam tikrą profesiją, turėti galimybę vėliau mokytis aukštojoje mokykloje, išaugti išsilavinusiu žmogumi, būti naudingam savam kraštui ir pan.

Jau keturiolikos – penkiolikos metų paauglį atvirame pokalbyje derėtų paakinti pamąstyti apie būsimąjį gyvenimą, būsimąją profesiją. Autorius taip pat priduria, kad ne kiekvienas aštuntokas ar devintokas iš karto gali apsispręsti, kokios ateities perspektyvos siekti. Dėl to buvo nepateisintos viltys susijusios su profilinio mokymo įvedimu, nes mokiniams yra sunku pasirinkti profilį. Sprendimui turi būti leista susikristalizuoti, subręsti. Savo profesiją aukštesniųjų klasių moksleiviai paprastai sieja su mokymosi rezultatais: jei mokslas sekasi, svajojama apie specialybes, įgyjamas aukštesiose mokyklose, jei

patiriama sunkumų - planai kuklesni. Nuo to momento mintis apie būsimąją profesiją darosi daugiau ar mažiau reikšmingu mokymosi motyvu.

Prestižo motyvas – siekiama kitų pripažinimo, prestižo mokantis.

Pažintiniai interesai kaip mokymosi motyvas – siekimą suprasti objektyvią tikrovę, įgyti mokslo žinių, patirti naujų išpūdžių – kai kurie mokslininkai tai laiko pačiu svarbiausiu mokymosi motyvu.

Pareigos motyvas – mokinys mokosi vien iš pareigos kažkam, nors tai jam ir nesuteikia malonumo ar naudos, dažniausiai mokyti verčia tėvai, artimieji, bet mokinys dar nesuvokia mokymosi naudos jo ateities perspektyvai.

Mėgstamo ir gerbiamo žmogaus įtakos motyvas – t.y. kai asmuo itin patrauklus, susiformuoja noras įgyti jo turimą profesiją, pakartoti jo gyvenimo kelią.

Prievartos motyvas - ne visiems jauniems žmonėms pakanka valios, ne visi nori sistemingai, intensyviai dirbti, taigi tam tikra kontrolė, netgi prievarta mokymo praktikoje neišvengiama.

Visuomeninė veikla - visuomeninės veiklos išmukti teoriškai neįmanoma, visi įgūdžiai, gebėjimai įgyjami tiesiogiai dirbant visuomeninį darbą. Visuomeninė veikla ugdo besimokančiųjų organizacinius sugebėjimus, iniciatyvą, pareigos ir atsakomybės jausmą, moko bendrauti.

Darbinė veikla - darbas ugdo žmogaus organizmą, tobulina motoriką, stiprina nervų sistemą.

Meninė veikla - mokiniai skatinami užsiimti daile, kurti eiles, vaidinti, šokti, deklamuoti, dalyvauti įvairiose meninės veiklos srityse, ugdančiose meninį skonį, fantaziją, kūrybiškumą. Tokia veikla labai prusina, vaikai giliau suvokia gyvenimo realybę, jo tikrovę.

Sportinė veikla – puiki veikla savijautai, valiai ugdyti.

Ne menkesnę įtaka moksleivio mokymuisi daro ir jo mokymosi stilius, kaip efektyviausias mokymosi būdas. Nustatyti mokinių mokymosi stilių, t.y. kaip geriausiai išmokstama: skaitant, rašant, klausiant, klausant ar veikiant. Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. (2007, p. 163) aprašo šiuos mokymosi stilius:

- Vizualinio mokymosi stilius – mokiniai mėgsta matyti daiktus, skaityti, naudoti grafikus, diagramas, užsirašinėti žodžius ir piešinėlius, gaunamą informaciją.
- Klausymosi mokymosi stilius – mokiniams patinka klausinėti ir klausytis žmonių. Patinka mokyti iš garso kasečių ir paskaitų, nes turi galimybę gauti ir įsiminti informaciją girdėdami.
- Sinestezinio mokymosi stilius – mokiniai nori idėjas išbandyti, jie turi praktiškai panaudoti tai, ko mokėsi. Jų veikla remiasi ne tik taisyklėmis ar nuorodomis, bet praktika.

Informacijos paieška bei taikymas gebėjimai susiję su bibliotekos išteklių ir naujausių informacinių technologijų naudojimu tikslingai informacijos paieškai bei rastos informacijos pritaikymu. Šie gebėjimai susiję su savarankiško mokymosi (saviugdų) gebėjimais, nes informacinių technologijų kaita reikalauja nuolatinio budrumo ir žinių bei įgūdžių atnaujinimo.

Jaunuoliai turėtų ieškoti informacijos apie profesijas, naudodamiesi visais galimais jos pateikimo būdais: analizuoti spausdintą medžiagą (katalogus, žurnalus ir kt.), ieškoti informacijos internete, žaisti vaidmeninius žaidimus ir aptarti jų rezultatus, analizuoti problemines profesines situacijas ir t.t.

Visa tai, ką žmogus žino apie įvairias profesijas ir jų keliamus reikalavimus, kaip supranta skirtingą darbą atliekančių žmonių individualius ypatumus, kaip įsivaizduoja jų atliekamo darbo pobūdį bei darbo tinkamumą, įvairaus tipo asmenybėms sudaro jų profesijų vaizdinius. Jais remdamasis individas grupuoja jam žinomas profesijas pagal tam tikrus požymius (“vyriška”-“moteriška”, “prestižinė”-“neprestižinė” ir pan.).

Hargreaves A. (2008) teigia, kad žinių visuomenės apdoroja informaciją ir žinias tokiais būdais, kurie leidžia maksimizuoti mokymąsi, skatinti išradingumą ir inovacijas bei plėtoti gebėjimą inicijuoti pokyčius ir juos įvertinti. Žinių ekonomikoje turtai ir klestėjimas priklauso nuo žmonių gebėjimo būti išradingiems ir apsikriems nei jų konkurentai, prisiderinti prie vartotojų rinkos poreikių ir keisti darbus ar išsiugdyti naujus įgūdžius, kai to reikalauja ekonomikos svyravimai ir krizės.

Profesinė kompetencija

Vilija Stanišauskienė (2004) teigia, kad *profesinę kompetenciją* laiduoja dvejopi gebėjimai: specifiniai profesiniai (specialybiniai) gebėjimai bei bendrieji veiklos planavimo ir organizavimo gebėjimai. Bendrojo lavinimo mokykloje *specifiniai profesiniai gebėjimai* nėra aktualūs; jie pradedami ugdyti tik pirminio profesinio rengimo institucijose. Jie skirstomi į darbo pasaulio pažinimo; profesines žinias; profesionalumo lygio konkrečioje veikloje. Iki profesiniame ugdyme šiai profesinės kompetencijos sričiai priskirtinas tik darbo pasaulio pažinimo gebėjimas. Darbo pasaulio pažinimas iš esmės susijęs su žmogaus edukacine kompetencija bei jo gebėjimu veikti socialinėje aplinkoje (socialinės kompetencijos sritis). Bendrojo lavinimo mokyklos moksleiviams, kurių patirtis yra labai ribota, darbo pasaulio pažinimas visų pirma siejasi su mokymo turiniu bei mokymo būdais. Gebėjimas pažinti darbo pasaulį yra esminis veiksnys moksleiviui planuojant karjerą bei sąmoningai renkantis mokymosi instituciją ar veiklos sritį.

Veiklos planavimo ir organizavimo gebėjimai gali būti detalčiau įvardinti kaip situacijos analizės, tikslų kėlimo, alternatyvų paieškos ir apsisprendimo, planavimo, realizavimo, refleksijos ir įsivertinimo gebėjimai. Planuojant ir organizuojant savo karjerą mokiniams būtina žinoti savo ateities perspektyvą po mokyklos baigimo.

Targamadžė V. (1995) rašo, jog besimokantysis pagrindinės mokyklos vyresnėse klasėse gali rinktis mokymąsi gimnazijoje, jaunimo mokykloje, pirmojo lygio profesinėje mokykloje. Baigę pagrindinę mokyklą gali mokytis vidurinėje bendrojo lavinimo mokykloje, gimnazijoje, jaunimo mokykloje, antrojo ar trečiojo lygio profesinėje mokykloje. Baigę vidurinę mokyklą arba gimnaziją -

trečio lygio profesinėje mokykloje gali studijuoti aukštojoje, aukštesniojoje, ketvirto lygio profesinėje mokykloje. Taigi profesinės karjeros sprendimus mokinys priima anksti, kai 10 klasėje jis svarsto, kur tęsti mokymąsi, ar jį iš vis tęsti, nes nuo 16 metų mokymasis nėra privalomas. Jei apsisprendžia mokytis, jis jau taip pat turi apsispręsti, kokius dalykus jam mokytis. L.Jovaiša (1999) teigia, kad maždaug VII klasėje, pradedama domėtis tolesniu mokymusi. Didelis dėmesys skiriamas XI-XII klasių mokiniams, nes dauguma jų pasirenka tolesnį mokymąsi, kiti traukia tiesiai į darbą. Autorius taip pat sako, jog mokinių nesugebėjimas išsirinkti savo ateities perspektyvų dažniausiai susijęs su informacijos trūkumu, nes dauguma mokinių nežino, kokia yra švietimo įstaigų pasiūla.

Švietimo būklės tyrimų apžvalgoje (2008 p. 33) rašoma, jog statistikos departamento duomenimis, kasmet Lietuvoje didėja studentų skaičius, tačiau ne visi studentai, įstoję į aukštąsias mokyklas, sėkmingai baigia studijas: maždaug kas dešimtas studentas išstoja iš aukštosios mokyklos.

Mokymosi universitete sunkumai priverčia studentus mesti mokslus, arba pasiimti akademines atostogas. Knygoje taip pat rašoma, kad visi, tyrime dalyvavę respondentai, svarbiomis išėjimo akademinų atostogų priežastimis laiko: per didelį mokymosi krūvį ir atsitiktinį studijų programų pasirinkimą. Dėl tolimesnės mokymosi krypties baigus mokyklą, dažniausiai mokiniai apsisprendžia būdami 18, 17 ar 16 metų. Tačiau dėstytojai teigia, kad dažniausiai po pirmo ar antro kursų dalis studentų pasitraukia iš studijų aukštojoje mokykloje dėl negebėjimo dirbti savarankiškai, menkų žinių, nemokėjimo planuoti laiko, per mažos motyvacijos mokytis pasirinktą specialybę ir netikslaus profilio pasirinkimo. Žinoma, savarankiško mokymosi įgūdžių mokiniai turi įgauti bendrojo lavinimo mokykloje. Per maža motyvacija gali būti susijusi su aplinkos spaudimu studijuoti „bet ką, kad tik studijuoti“, arba netinkamo profilio, specialybės pasirinkimu, kuriuo kaltinamas pats mokinys.

Alma Vaškelytė (2005) teigia, kad per pastaruosius keletą metų stojančiųjų į profesines mokyklas mokinių skaičius beveik nesikeičia, o stojančiųjų į aukštąsias mokyklas – nuolat auga. Savaime tai nėra blogai. Lietuva tarp Europos šalių pagal aukštąjį mokslą baigusiu žmonių skaičių yra pirmajame dešimtuose. Negerai yra tai, kad dalis aukštųjų mokyklų absolventų baigę studijas neranda darbo. Pasimokę trumpalaikiuose profesiniuose kursuose, jie priversti imtis darbininkiškų profesijų. Tokia schema Lietuvoje, o Europoje - atvirkščiai: apie pusę jaunuolių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, renkasi profesinį mokymą ir tik po to, jeigu nori, stoja į aukštąsias mokyklas. „Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje abiturientas orientuojamas stoti į universitetą. Mes bandysime tokią situaciją keisti. Norime, kad orientacija būtų ne į mokyklas, o į būsimą specialybę“, - sako V.Burokas.

Vyrauja nuomonė, jog bendrųjų gebėjimų ugdymas, paruošimas mokinius egzaminams profesinėje mokykloje yra prastesnis nei bendrojo lavinimo mokyklose ar gimnazijose. Taip pat daugelis mano, jog į profesines mokyklas stoja tik menkai motyvuoti mokytis mokiniai, nedrausmingi, tie, kuriems nesiseka, ar dėl tam tikrų priežasčių negalvojančys studijuoti aukštojoje mokykloje ar universitete. Taip pat mokiniai bijo, jog darbdaviai pirmenybę teiks aukštąjį išsilavinimą turintiems

žmonėms, kad ir kokia būtų profesija, kad ilginiui vien profesinės kvalifikacijos neužteks, menka karjeros perspektyva, nebus galimybės „kilti karjeros laiptais“, todėl profesinės mokyklos nesusilaukia tokio didelio mokinių dėmesio. *Švietimo būklės tyrimų apžvalgoje* (2008) teigia, kad pagrindiniai motyvai, kodėl mokiniai renkasi profesines mokyklas, yra galimybė greičiau įsigyti specialybę ir tapti savarankiškam, mažesnis mokymosi krūvis, žemi pažymių vidurkiai ir supratimas, kad toliau mokytis bendrojo lavinimo ar aukštojoje mokykloje bus per sunku.

Reikšmingus gyvenimo dalykus pasirinkti nėra taip paprasta. Tai labai atsakingas sprendimas, reikalaujantis asmenybės aktyvumo, brandos ir atsakomybės, o taip pat žvilgsnio į ateitį – ateities prognozės.

Teisė nuspręsti, kokį darbą pasirinkti, yra viena iš labiausiai vertinamų asmens teisių, kurią gina daugelio šalių, tarp jų ir Lietuvos, įstatymai. Tačiau realiai žmonės turi gana skirtingas laisvo apsisprendimo galimybes. Profesijos pasirinkimo laisvę gali apriboti tam tikri *išoriniai* veiksniai, tarkime, jaunuolio socialinės aplinkos (šeimos ar kitų globėjų) spaudimas perimti šeimos verslą ar įgyti tėvų labai pageidaujamą profesiją.

B.Jautaitės (1993) atlikti tyrimai rodo, jog 76 proc. apklaustų devintokų neturi jokie supratimo apie psichologinius reikalavimus jų pasirinktai profesijai. Jaunuoliai patys supranta, jog turi nedaug informacijos apie būsimą profesiją, tačiau neteikia tam didesnės reikšmės. Svarbus žingsnis kelyje į racionalų profesijos pasirinkimą yra informuotumas apie pasirenkamos profesijos darbo turinį, aplinką, atlyginimą, būtiniausias psichofiziologines savybes, įgalinančias efektyviai dirbti. Siektina, kad besirenkantys profesiją žmonės suprastų, kaip svarbu turėti visapusišką informaciją apie ją, žinotų, kaip ją gauti. Kavaliauskienė V. (2007) aprašo mokinių supažindinimo su profesija būdus, tokius kaip supažindinimas su profesijų klasifikatoriumi, profesijos paveikslo sudarymu ir pan. Kai tik sprendimas pasirinkti tam tikrą profesiją priimtas, turi būti atliekami jo įgyvendinimo veiksmai. Jei žmogus turi pakankamai žinių bei įgūdžių, būtinų pasirinktai profesijai, jis studijuoja darbo skelbimus, rašo pareiškimus, autobiografiją, pildo būtinus dokumentus ir pan. Jei ne, tai pradeda planuoti, kaip įgyti profesinį išsilavinimą ar parengimą, kuris būtinas pageidaujamai kvalifikacijai.

3.2. Mokytojai – karjeros projektavimo dalyviai

Mokytojų kompetentingumo aspektai mokinių karjeros ugdymui

Keičiantis visuomenei, keičiasi ir jų poreikiai, šiandieninė kaitos dinamika skatina mokytojus aktyviai plėsti savo akademinės ir asmeninės kompetencijas. Taip pat galime teigti, jog mokytojams mokymas žinių visuomenei reiškia įsipareigojimą tiek asmeniniam tobulėjimui, tiek formaliam profesiniam mokymuisi, darbą su kolegomis, tiek ilgalaikėse grupėse, tiek ir trumpalaikėse komandose ir galimybę mokytis(s) kitose kontekstuose ir šalyse (Hargreaves A. 2008 p.16).

Tam pritaria ir L.Merfeldienė, A. Vencloviene, J.Stankaitienė, Č.Karpovienė (2004), kurie teigia, kad mokytojo kompetencija – ne tik dalyko žinios, bet ir gebėjimas tas žinias perteikti,

nuolatinis keitimasis, augimas, tobulėjimas. Mokytojas – besimokančios visuomenės pilietis, todėl jo asmeninės savybės – atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, bendradarbiavimo įgūdžiai ir pasiryžimas nuolat atnaujinti savo žinias - yra profesinės sėkmės prielaida. Pagrindinės kompetencijos dažniausiai siejamos su bendraisiais gebėjimais, pedagogas privalo nuolat atnaujinti teorines, metodines žinias, profesinius įgūdžius (informacinius, komunikacinius, organizacinius), gebėti numatyti tikslus, analizuoti, kritiškai mąstyti ir spręsti problemas.

Mokytojo darbas reikalauja didelio багаžo kompetencijų. Gedvilienė, Zuzevičiūtė (p. 116) rėmėsi K.Pukelio idėjomis ir išskyrė šias mokytojui būtinas kompetencijas:

- Akademinė / dalykinė kompetencija – suvokti savo dalyko vietą tarp kitų mokslų, išmanyti mokomojo dalyko turinį, logiką, ryšį su kitais dalykais bei mokslais;
- Metodinė kompetencija – gebėjimas tinkamiausiu būdu derintis prie besimokančiųjų poreikių, ypatumų, net nuotaikų, paskatinti mokymąsi;
- Pilietinė pozicija – kuo žmogus tiki, ką gina;
- Asmenybės savybės – atsakingumas, pasirengimas keistis, mokytis pačiam, gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti;

Dauguma autorių (Šernas, 1998, G.Petty, 2006 ir kt.) teigia, kad palankios nuostatos formavimas yra kompleksinis viso pedagogų kolektyvo veiklos uždavinys. Bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencija mokytojas taip pat įgauna kaupdamas patirtį, ne tiek keldamas savo kvalifikaciją seminaruose, ar pedagoginiuose užsiėmimuose, kiek bendraudamas su kolegomis neformaliai. Aptariant mokinių sėkmes ir nesėkmes, dalinantis patirtimi.

G.Petty (2006) pastebėjo, jog mokytojo paskatinimas ir pagalba taip pat veikia mokinį ir savo išvadose pažymi, kad gaunantiems paramą mokiniams, sekdavosi daug geriau nei tiems, kuriems apskritai nereikėjo pagalbos. Mokiniai labiausiai vertina tarpasmeninius įgūdžius, o kuratoriai, repetitoriai (šiuo atveju, galime laikyti juos mokytojais) jie įvardino dalyko išmanymą ir pabrėžė tokius įgūdžius, kaip laiko skirstymas, artimų ryšių palaikymas, komunikacija, organizavimas, planavimas ir t.t. (p.623) Conboy J.E., Fonseca J.M.B. (2009) atliktame tyrime nustatė, ką mokytojai turėtų padaryti, kad sudomintų mokinius matematikos ir gamtos mokslais:

- a) pasitelkiant kūrybiškumą sudominti dalyku motyvuojant mokinius, skatinant pasitikėjimą savimi;
- b) pasitelkti metodų inovaciškumą, įvairovę, siekiant mokinių dalyvavimą, kad mokinys sunkų dalyką perimtų lengviau;
- c) mokytojas turi turėti klasę, priemonių skatinančių mokinius aktyviai dirbti, darbą pritaikyti pratinam panaudojimui (suvokimui, kad gali tai panaudoti gyvenime);
- d) mokytojai turi būti daug pasiekę savo dėstomo dalyko moksle, būti empatiški, teisingi, jausti malonumą mokydami ir suprasti mokinių problemas ir siekius, sukurti šilta mokymosi atmosferą klasėje;
- e) mokytojas turi suteikti individualią pagalbą mokiniui, kuris turi mokymosi sunkumų;

Todėl, galima sakyti, jog mokytojų ir mokinių santykiai grįsti glaudžiu tarpasmeniniu ryšiu t.y. vienas kito poreikių, vertybių supratimas, kad ir kaip jie skirtųsi mokytojas turi rasti „kelį į mokinio pasaulį“, jei jo siekiai yra iš tikrųjų realūs, o ne tik deklaruojami.

Ugdymo proceso organizavime turima atsižvelgti ir vadovavimą klasei. G.Butkienė, A.Kepalaitė (1996, p.272) idealiausias vadovavimo klasei požiūris yra išmokyti pačius mokinius kontroliuoti patį save. Mokytojas padeda mokiniui pereiti nuo išorinių kontrolės būdų prie vidinių, siekdamas priimtinus, nuosaikius mokinio elgesio apribojimus, padėdamas juos įsisąmoninti ir skatindamas vaiką atsakyti už savo elgesį. Pažymima, kad mokytojas per pamoką turi būti budrus ir fiksuoti, bet kokius sunkumus, kol jie yra maži ir užbėgti jiems už akių, kol dar netapo įpročiu.

Mokytojo šiuolaikiškumas, tai ne tik naujos kompetencijos, kurias mokytojas gali įgyti formaliuoju, neformaliuoju ar savaiminiu būdu, bet taip pat ir suvokimas, kad keičiantis laikams keičiasi ir mokiniai, keičiasi jų poreikiai, netgi elgesys. Mokytojas privalo suvokti, jog jis gyvena žinių visuomenėje ir privalo mokiniams padėti nepasiklysti žiniose, o mokytis jomis naudotis, savo žinias įprasminti, pritaikyti. Hargreaves A. (2008, p.14) teigia, kad savo pasiruošimu, savo profesine raida ir savo darbu šiandienos mokytojai privalo išmanyti ir suvaldyti žinių visuomenę, kurioje jų mokiniai gyvena ir kurioje dirbs. Jei mokytojai nesupranta žinių visuomenės, jie negali savo mokinių jai paruošti.

Kaip jau buvo minėta karjeros projektavimas remiasi tyrimais. Chales C.M. (1999) teigia, jog mokytojai, netgi dirbdami savo darbą, gali atlikti kokybiškus bei svarbius tyrimus. Autorius remiasi Flake, Kuhs, Donnely ir Ebert, kurie teigia, kad palyginti su universitetuose atliekamais tyrimais, tyrimai, grindžiami praktiniu mokytojų darbu, paprastai būna reikšmingesni – keliami klausimai būna aktualesni pedagogikai, o rezultatai reikšmingesni mokyklos gyvenimui. (p.22) Todėl gebėjimas atlikti tyrimą ir jo rezultatus pritaikyti savo veikloje yra labai svarbi mokytojo kompetencija. Paprastai tyrimus atlieka mokslininkai, nors pedagoginio tyrimo negalima palikti tik jiems, bet įtraukti ir mokytojus, ypač tai susiję su mokinių karjeros ugdymu.

G. Petty teigia, kad nauja patirtis, žinios būtų efektyvios, turi išmokus dalykus susieti su turima „praktikuojama teorija“. Tam reikės išmoksiams dalykams sukurti savo prasmes ir pagal jas sugalvoti savo būdą kaip mokyti. Kiekvienas mokytojas ir kiekvienas mokinsys turi savą mokymosi teoriją. Nuo jų pačių teorijos priklausys, kaip bus planuojamos pamokos ir ką darys mokydamas. Autorės G.Butkienė, A.Kepalaitė (1996) apibūdina pagrindines psichologines kryptys pamokoje, kurios aiškina ir supranta mokytojo, mokinio vaidmenis ir mokymo plano vietą mokyme.

Biheviaristai teigia, kad pagrindinis mokytojo vaidmuo yra sukurti efektyvią mokymo(si) aplinką tinkamai naudojant teigiamus pastiprinimus. Akcentuojamas išmokimo procesas, taigi socialinė mokyklos funkcija pasireiškia tuo, kad mokiniai mokomi tų dalykų, kurie leistų visuomenei

išlikti tam tikromis sąlygomis, t.y. visuomenė tarsi diktuoja, ko turi mokyti mokykla, kokius visuomenės narius turi rengti.

Kognityvinės psichologijos požiūriu mokytojas yra galimybių kūrėjas, leidžiantis vaikams taip sąveikauti su aplinka, kad jie patys įsisąmonintų naujus santykių modelius, dėsningumus, t.y. vaikai mokosi patys atrasdami, o daugumoje tradicinių mokyklų vaikai įgyja išbaigtas žinias, lavinamas intelektas ir mąstymas.

Humanistinės krypties atstovai siūlo sudaryti tokias sąlygas, kad mokantis nebūtų bijomasi klysti, rungtyniauti, nebūtų griežtos drausmės. Mokytojas yra pagalbininkas, rėmėjas, šiltas ir jautrus vaikų interesams, turėdamas daugiau žinių ir didesnę patirtį, padeda mokiniams išmokti patiems. Mokymo programa taip sutvarkoma, kad vaikas ne tik sužinotų apie aplinką, bet ir įsisąmonintų savo jausmines reakcijas į dalyką, mokymąsi, draugus ir kt., suvoktų savo vertybes, motyvus, poreikius, gebėtų išreikštų save (svarbi savirealizacija).

Krikščioniškos pakraipos mokymas remiasi tiesa ir atsakomybe. Mokytojas yra akademiškai gerai pasirengęs krikščionis, krikščioniškai žiūrintis į pasaulį, į žmonijos atpirkimą ir atsinaujinimą po atpirkimo. Dievas kiekvienam žmogui suteikė įvairiausių talentų ir sugebėjimų tam, kad juos išreikštų, o mokytojas padeda mokiniams tai atskleisti ir išreikšti. (p. 270)

Adamonienė R., Daukilas S ir kt. (2003) be jau minėtų biheavioristinės, kognityvinės ir humanistinės ugdymo paradigmos išskyrė ir *dispozicinę ugdymo paradigmą*, kuri akcentuoja asmens unikalumą, išskirtinumą. „Asmenybė – visuma tam tikrų dispozicija – normų, kurios yra reliatyviai pastovios ir bendros visoms situacijoms bei lemia jos elgesį.“ (p.19)

Pasirinkat mokymo teorija, nėra prievarta primetama, ar griežtai nusakanti, kaip turi elgtis mokytojas tam tikroje situacijoje, ar kokias situacijas turi sudaryti pats, kad ugdymas pasiektų normą rezultata, teorija turi būti, kaip gairė, padedanti efektyviai valdyti ugdymo procesą.

Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimas kaip ugdymo karjerai aspektas

Ugdymo karjerai proceso rezultatas yra neformalizuotas (neteikiamas karjeros kompetenciją liudijantis dokumentas) tačiau jis yra glaudžiai susijęs su bendrojo ugdymo rezultatais. Mokinių pasiekimų (dalyko) vertinimas yra svarbus ne tik mokytojui ir mokiniui, bet į mokinių pažangumą žiūri mokyklos administracija siekdama įvertinti mokytojų kompetenciją paruošti mokinius egzaminams, išaiškinti dalyką ir pan. *Atsiliepiant į pokyčius visuomenės gyvenime, išsilavinimo standartai turi būti pakankamai lankstūs ir nuolat atnaujinami. Atnaujinimo procesas yra nuolatinis, besitęsiantis juos taikant, lyginant laukiamus rezultatus konkrečiais moksleivių pasiekimais pamokų metu, kontroliniais darbais, diagnostinių tyrimų rezultatais* (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003 p. 19). Iš to galime daryti išvadą, kad standartų tobulinimas yra susijęs su kitais procesais, tokiais kaip mokinių pasiekimų vertinimas.

Dalyko įvertinimas yra labai svarbus tiems mokiniams, kurie siekia tęsti savo mokymąsi po mokyklos baigimo. O mokytojams, dalyko įvertinimas rodo, kiek vaikai suprato temą, priėmė informacija, padeda įvertinti dalyko dėstymo metodus, būdus. Taip pat mokinių vertinimas yra galingas įrankis, leidžiantis juos geriau pažinti ir šitaip efektyviau nukreipti jiems reikalingą ugdymo karjerai procesą. P. Weeden, J.Winter, P. Broadfoot (2005) teigia, kad vertinimas gali suteikti struktūrą, pagal kurią bus nustatomi mokymosi uždaviniai, stebima ir išreiškiama mokinių pažanga. Jis gali suteikti pagrindą tolesnių žingsnių, atitinkančių mokinių reikšmes, planavimui. Vertybiniais turi būti nedaloma ugdymo proceso, nuolatos įgalinanti „atgalinį ryšį ir tiesiantį tiltą į ateitį“.

Dažnai daugelis žmonių įsivaizduoja, jog vertinimas yra pagrindinis mokymosi tikslas. Kaip teigia J.Winter, P. Broadfoot negalima neigti, kad visame pasaulyje, - ne mažiau ir Azijos šalyse, kuriuose vaikai pasiekia aukščiausių standartų vertinant įprastiniais testais, - aktyviai ieškoma naujų mokymo ir mokymosi modelių, kurie, kaip jiems atrodo, geriau parengs mokinius XXI amžiui. Šiose šalyse mokiniai persiėmę tokia išorinių egzaminų aukštų balų manija, kad jų gebėjimas kūrybiškai ir nepriklausomai mąstyti smarkiai pakirstas.

Todėl vienas iš pagrindinių mokytojo uždavinių vertinimą panaudoti, kaip skatinimą mokytis, o ne mokytis – dėl vertinimo. O tai yra labai sunku padaryti, nes šio amžiaus mokiniams, siekiantiems toliau mokytis, yra labai svarbūs pažymiai – 10 kl. mokinimas įvertinti gebėjimus tam tikram dalykui, kad tinkamai pasirinktų dalykus, arba apsispręstų tęsti mokymąsi kitoje mokymosi įstaigoje (profesinėje arba konservatorijoje). 12 kl., mokiniams vertinimas įtakoja egzaminų pasirinkimą, studijų programą, kurią planuoja studijuoti, į kokią aukštąją mokyklą ketina pasirinkti ir pan. P. Weeden, J.Winter, P. Broadfoot teigia, kad daugelį mokinių motyvuoja žinojimas, kad šio darbo įvertinimas padės jiems gauti pažymėjimą. Noriau praktikuojasi, peržiūri ir kruopščiau atlieka rašto darbus, kai žino, kad rengiasi „lemtingiems“ testams. Tačiau pasekmė ta, kad testas, užduotis, egzaminas apibrėžia išmokstamą turinį. Pvz. mokytojai su mokiniais dažnai naudojami praėjusiųjų egzaminų darbais, mėgina „atspėti“ klausimą ir nustatyti, kokias sritis veikiausiai aprėps egzaminas. Beveik visuose šiuose situacijose mokymasis tampa pasirengimu testui ir ugdymo turinys susiaurėja. (p. 39)

Hargreaves A. (2008) teigia, jog testų ir egzaminų reikalavimai privertė mokytojus sumažinti siūlomų alternatyvų spektrą. Paruošti mokinius testams lėmė tai, kad nebeužtenka laiko tinkamai perteikti pamokos temos, nes spėjama tik paviršutiniškai apžvelgti medžiaga. Mokymo procesas ir mokinių mokymasis neteko žinių visuomenėje labiausiai vertinamu dalykų – kūrybiškumo, spontaniškumo, gilaus supratimo, kritinio mąstymo ir galimybės ugdyti įvairias kolektyvinio intelekto formas. (p. 92)

P. Weeden, J.Winter, P. Broadfoot pastebi, jog kiekvienas yra patyręs, kad vertinimas gali pakylėti arba pastūmėti atmeti, jis kelia baimę arba susijaudinimą ir tik retai būna neutrali patirtis.

Psichologai jau senai pripažino emocijų vaidmenį mokymosi vyksmui – kalbame apie savigarbą, motyvaciją, priskyrimo teorijas ir pan., bet šis patyrimas nėra prasiskverbęs į praktinio ugdymo pasaulį.

Motiejūnienė (2003) teigia, kad mokinių ugdymo rezultatus standartuose nusako: a) esminiai gebėjimai (ką svarbiausia turi įgyti mokinys, mokydamasis dalyko); b) pasiekimai (pagal ką galima spręsti apie mokinio mokymosi rezultatus); Lietuvos išsilavinimo standartai orientuoti į gebėjimų ugdymą. Išsilavinimo standartai parengti orientuojantis į pagrindinį lygmenį, kurį turėtų pasiekti dauguma mokyklą baigiančių mokinių. Nustatant mokinių pasiekimus jie lyginami su standartu. Tokiu būdu nustatoma mokinio mokymosi raida, sprendžiama apie ugdymo kokybę. (p. 35) Kiekviena vertinimo sistema turi būti susijusi su ugdymo tiksliais ir uždaviniais. J.Winter, P. Broadfoot teigia, kad – „svarbus ne paprastas, paskirtas matavimo veiksmas, bet kompleksiškas sprendimų ir veiksmų tinklas, susiejantis vertinimą, mokymąsi ir motyvaciją.“ (p. 40) Todėl negalima paneigti, kad mokytojų vertinimas turi didelę reikšmę mokiniams.

Ugdymo proceso planavimas

Mokytojas planuodamas mokymo procesą turi nepamiršti dėl ko tai daro: pagrindinis uždavinys yra – mokinys ir jo ugdymas, o ne tik dalyko žinių perteikimas. Vilkonienė M. (2007) rašė: „Kasdieninė veikla – tai maži žingsneliai į ateitį, o kasdieninės veiklos planavimas – siekimas būtent tokios ateities, kokios yra tikimasi“. P. Weeden, J.Winter, P. Broadfoot (2005) teigia, jog mokytojui būtina rimtai pagalvoti: pirma, apie ugdymo turinį ir mokymo metodus ir, antra, apie pačių mokinių požiūrį į savo mokymąsi. Iš esmės tokia ateitis reikalautų mokinių savo motyvacijos ir įgaliojimo. Autoriai cituoja Sternbergo žodžius: „joks ugdymo turinio pakeitimas, jokios dėstymo naujovės, mokyklos organizacijos pokyčiai, standartų griežtumas, jokios mokytojų rengimo ar kompetencijų pertvarkos neatneš sėkmės, jeigu mokiniai ateis į mokyklą be susidomėjimo ir atsidavimo mokymuisi“ (18p.)

M.Vilkonienė (2007) teigia, jog apgalvota ir suplanuota mokytojo kasdieninė veikla turėtų būti susijusi su mokyklos strateginiu planu – strateginiai mokyklos prioritetai, laukiami rezultatai, numatomas išteklių paskirstymas.

Planuojant kiekvieną mokymo ar mokymosi etapą, reikėtų:

- a) atsižvelgti į tai ką mokiniai jau yra pasiekę;
- b) formuoti skirtingus mokymosi tikslus ir uždavinius mokiniams individualiai, grupėms ir visai klasei;
- c) laikytis Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų reikalavimų;
- d) atsižvelgti į papildomus savo mokyklos ir individualius tikslus, turimus išteklius, mokymo ir mokymosi sąlygas;

- e) tiksliai ir aiškiai formuluoti mokymosi tikslus bei uždavinius, kad juos suprastų mokiniai, jų tėvai ir kiti mokytojai;

Mokymo formos ir būdai

Pamoka – pagrindinė mokymo organizavimo forma. V.Jakavičius, A.Juška (1996) rašo, jog bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos veiklą reglamentuojantys dokumentai pamoką laiko svarbiausia mokymo forma. Palyginti su kitomis mokymo organizavimo formomis – praktiniais užsiėmimais, mokomosiomis ekskursijomis, seminarais, konsultacijomis – jai, pamokai, skiria apie 90 proc. laiko, numatyto visam mokymo procesui. (p. 205)

Pamokoje vystantys procesai daugiau ar mažiau paveikia mokinį, jo suvokimą, skatina, ar bent turi skatinti, pokyčius jo mąstymo būdai. Žinoma, sunku, netgi neįmanoma, išmatuoti, kokie tai pokyčiai, bet iš pamokos jis turi išeiti ne tik su naujomis žiniomis, bet ir idėjomis, kur tas žinąs būtų galima pritaikyti. Šernas V. (1998) teigia, kad baigiantis pamokai, priklausomai nuo subjektyvių mokinių tikslų, vertybių, pedagogo poveikio, koreguojasi ir tam tikras mokinio požiūris į specialybę, reiškinį, profesinę brandą. Čia autorius norėjo pabrėžti, jog mokinys analizuoja, sprendžia naujai gautą informaciją. Kiekvieną dieną apmąsto tam tikras karjeros galimybes, kurios priklauso nuo jo asmeninių tikslų.

Pamoka priklauso nuo dalyko, jo temų, mokytojo siekiamų tikslų ir uždavinių, jos proceso valdymo, mokymo būdų ir metodų ir t.t. Tradicinis pamokos pravedimas (kai mokytojas perduoda dalykinę informaciją) ne visada duoda norimą rezultatą, nors gal yra ir lengviausias mokytojams, bet neefektingas mokiniams. Mokytojas, įvaldęs mokymo proceso dėsningumus, turėtų projektuoti savitą pamokos vedimo metodą. Dabartinėje visuomenėje žinias veikia sparti transformacija Gedvilienė G., Zuzevičiūtė aprašo įvairių aktyvių mokymo metodų spektrą:

MINČIŲ LIETUS; ŪŽESIO GRUPĖS; DEBATAI; MALTINUKAS; GRUPĖS DISKUSIJA; INTERVIU; KLAUSYMAS IR STEBĖJIMAS; PANELINĖ DISKUSIJA; PROJEKTAI IR ATVEJŲ STUDIJS; VAIDMENŲ ATLIKIMAS, IMITACIJOS IR ŽAIDIMAI; SEMINARAS; SNIEGO GNIŪŽTĖ; VIZITAI, KELIONĖS, TEMINĖS KELIONĖS; DARBO GRUPĖS; TERAPINĖS GRUPĖS; MOKYMASIS DRAUGE; KETVERIUKĖ; KALBĖTI PER MIKROFONĄ; EKSPERTŲ METODAS; MOZAIKA; KAMPAI; SUŽYMĖTI KARTU;

Mokymosi metodas turi būti suderinamas su mokymosi tema, kiek ji plati, kiek galima skirti tam laiko, taip pat nuo mokinių poreikio ar net jo mokymosi stiliaus.

V.Jakavičius, A.Juška (1996) taip pat siūlo ir kitas mokymo formas, tokias kaip:

Praktiniai užsiėmimai – jie numatyti geografijos, chemijos, fizikos, geometrijos, botanikos ir t.t. mokymo programoms. Šiai mokymo formai priskirtini mokinių užsiėmimai mokyklos dirbtuvėse, nors daugelis juos vadina pamokomis. Praktiniai užsiėmimai organizuojami išnagrinėjus didelę teorinę temą, išėjus reikšmingą dėstomo dalyko kurso dalį. Taip sudaromos galimybės įtvirtinti

per pamokas nagrinėtas žinias, išmokyti jas taikyti praktikoje, formuoti paprasčiausius tiriamojo darbo įgūdžius. Visi praktiniai užsiėmimai turi vieną bendrą savybę: juose dominuoja savarankiškas moksleivių darbas, juos nesunku diferencijuoti.

Mokomosios ekskursijos – mokymo forma, įgalinanti organizuotai pažinti daiktus, reiškinius natūraliomis sąlygomis. Ji taip pat leidžia supažindinti vaikus su itin reikšmingais kultūros, meno ir mokslo objektais, saugomais muziejuose, eksponuojamais parodose ir t.t. Jos praplečia vaikų akiratį, skatina tyrinėtojo akimis pažiūrėti į aplinkinę objektyvią tikrovę, ugdo pagarbą, meilę gimtajam kraštui.

Seminarai - tai tipiška aukštosios mokyklos mokymo forma, skirta savarankiškai besimokančiųjų pažintinei veiklai apibendrinti. Pastaruoju metu imta vartoti ir vidurinėse mokyklose. Ši mokymo forma yra taikoma tik aukštesnėse klasėse, kai moksleiviai jau bent kiek įgudę žinias įgyti savarankiškai, sugeba kūrybiškiau mąstyti, iš atskirų faktų formuoti išvadas.

Konferencija – parenkamos platesnės, reikšmingos besimokantiems temos. Dalyvauti kviečiami ir kitų mokyklų mokiniai, tėvai. Seminarai, konferencijos skatina moksleivių pažintinius interesus, ugdo jų kalbą, moko diskutuoti.

Konsultacijos – Papildoma mokymo forma, turinti tikslą pašalinti moksleivių žinių spragas.

IV. X – XII kl. mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo empirinis tyrimas

4.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti Kuršėnų miesto X – XII kl. mokinių karjeros projektavimo galimybes bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo procese buvo atliktas tyrimas. Šiuo tyrimu buvo siekiama nustatyti karjeros projektavimo elementų įtaką mokinių karjeros sprendimams. Buvo lyginamas mokytojų ir 12 kl., 11 kl. ir 10 kl. mokinių atsakymų dinamiškumas, požiūris ir reikšmingumas karjeros projektavimui. Tyrime analizuojami respondentų sąvokų „karjeros projektavimas“, „ugdymas karjerai“ ir pan.; ugdymo programos bendrojo lavinimo mokykloje atitikimas ugdymo karjerai poreikiams; mokinių ugdymas karjerai mokykloje; mokyklinio ugdymo karjerai modelio taikymas;

Ugdymo karjerai dalyviai, – kokią vietą užima mokytojas, kaip ugdymo karjerai dalyvis: jo ugdymo teorija, kurą jis vadovaujasi, kompetencijų įsivertinimas, mokytojų požiūris į mokinių gebėjimą priimti karjerą įtakojančius sprendimus; - mokinys, kaip savo karjeros projektavimo dalyvis: mokytojo reikšmė jo karjeros projektavimui, karjeros ugdymo gebėjimų svarba profesiniam apsisprendimui, ugdymo karjerai uždavinių panaudojimas ugdymo procese.

Tyrime nagrinėjami karjeros konsultavimo komponentai: profesinio informavimo reikšmė, analizuojami informavimo šaltiniai; profesinio veiklinimo galimybės, būdai ugdymo procese, analizuojamas mokomasis dalykas, kaip profesinio veiklinio dalis, t.y. pasirenkamojo dalyko svarba, dalykų vertinimas karjeros sprendimų priėmimams, efektyviausia veiklos forma profesiniam veiklinimui, dalyko vertinimo svarba karjeros perspektyvoms; patarimai priimant sprendimus (mokinių pagalbos poreikis, individuali pagalba, būdai, kuriais mokiniai skatinami domėtis karjeros galimybėmis); adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje apžvelgiant mokinių karjeros perspektyvas, siekius, mokymosi pozicijos pasirinkimą;

Tyrimo objektas – X – XII kl. mokinių karjeros projektavimas ugdymo procese;

Tyrimo vieta - tiriamųjų mokymosi įstaigos.

Tyrimo instrumentas - anketa, sudaryta atviro ir uždaro tipo klausimais, su siūlomais atsakymų variantais. Atsakymus rašo ar pažymi pats tiriamasis, anketa anoniminė, sukurta remiantis teorine darbo dalimi.

Darbo etapai - I etapas (2008/09 m. rugsėjis - balandis) analizuota literatūra.

II etapas (2009 m. gegužė – spalį) ruošiamas tyrimo instrumentas.

III etapas (2009 m. lapkritis – gruodis) atliekama anketinė apklausa.

IV etapas (2010 m. sausis) remiantis moksline literatūra, atliktų tyrimų analize, parengtas magistro baigiamasis darbas.

Tyrimo metodai –

Empiriniai – atlikus tyrimą nustatyti mokinių karjeros kompetencijų vystymąsi, jų požiūrį į bendrojo lavinimo mokyklų, mokinių ir mokytojų karjeros projektavimo gebėjimų ugdymą, pagalbą renkantis karjerą, įvertinti dalyko mokytojų veiklą mokinių karjeros planavimo galimybėms vystytis; nustatyti mokytojų požiūrį į mokinių karjeros ugdymą integruojant į dalyko pamoką, įvertinti savo indėlį į ugdymą karjerai ir t.t.

Statistiniai – tyrimo duomenų analizei buvo naudojama „MS Exel“ programa, skaitinė ir procentinė duomenų išraiška.

4.2. Tyrimo imties charakteristika

Tiriamųjų generalinę aibę sudaro Kuršėnų miesto gimnazijos ir pagrindinių mokyklų mokiniai ir mokytojai. Buvo apklausti visi „x“ ir „y“ pagrindinių mokyklų 10 klasės mokiniai, gimnazijoje besimokantys 11 kl ir 12 kl mokiniai buvo atrinkti atsitiktiniu būdu. Tyrime dalyvavo visi „y“ pagrindinės mokyklos mokytojai, „x“ ir gimnazijos mokytojai buvo atrinkti atsitiktiniu būdu. Anketų grįžtamumas 88%;

Apklausti 182 respondentų:

gimnazijos mokytojai – 22; x mokyklos mokytojai – 26; y mokyklos mokytojai – 11;

gimnazijos mokiniai – 67; x mokyklos mokiniai – 38; y mokyklos mokiniai – 18;

Mokiniai pagal klases ir lytį pasiskirstę taip:

(1 lentelė)

Mokinių pasiskirstymas pagal klases ir lytį (sk.)

Klasė	10		11		12	
Viso	56		35		32	
Lytis	M	V	M	V	M	V
	26	30	12	23	20	12

Gimnazijoje buvo apklaustos XI ir XII kl. mokiniai, pagrindinėse „x“ ir „y“ mokyklose X kl. mokiniai.

2 lentelėje pateiktas mokytojų pasiskirstymas pagal darbo stažą:

(2 lentelė)

Mokytojų pasiskirstymas pagal darbo stažą (sk.)

Metai	1- 10	10 - 20	20 - 30	30 - 40
Darbo stažas	17	19	19	4

Buvo apklaustas 22 dalyko mokytojai, kurie moko (ar yra mokę ir gali pasidalinti patirtimi) X- XII kl. mokinius, taip pat socialinė pedagogė, kuri dirba su šio amžiaus mokiniais.

Mokytojų pasiskirstymas pagal mokomąjį dalyką (sk.)

Dalykas	Mok. sk.
Lietuvių kalba	10
Užsienio kalba (anglų k.)	8
Užsienio kalba (rusų k.)	4
Užsienio kalba (vokiečių k.)	2
Matematika	5
Ekonomikos	1
Informacinės technologijos	2
Fizika	1
Chemija	3
Biologija	4
Istorija	3
Geografija	2
Dailė	1
Muzika	2
Choreografija	1
Kūno kultūra	3
Etika	4
Tikyba	2
Technologijos	3
Teatras	1
Socialinė pedagogė	1
Psichologija	2

4.3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Kiekvienas žmogus supranta, ar bent įsivaizduoja, kas yra **karjera**, nors kiekvienas individas karjerą supranta savaip, akcentuodamas savo vertybes. Kartais karjera gali reikšti neigiamą aspektą – „karjerizmą“ – kaip tikslų karjeros siekimą, nepaisant, kokių priemonių reikėtų imtis („tikslas pateisina priemones“), antra vertus, vis daugiau žmonių supranta ir siekia karjeros, profesinio kilimo, tobulėjimo, nes pati kintanti visuomenė verčia nepasiduoti profesiniam sąstingui, o renkantis profesiją, rinktis racionaliai, protingai, atsižvelgus į daugelį veiksnių. Pats žodis **projektavimas**, daugeliu reiškia veiksmų numatymą, statymą, kūrimą, planavimą. Todėl dauguma apklaustų mokytojų karjeros projektavimą apibūdino kaip „ateities planavimą“, „nuolatinės žmogaus pastangos rūpintis savo karjera“, „siekimas „kažko daugiau“, tobulėjimas“, „nuoseklus, kryptingas užsibrėžto tikslo siekimas“, „kilimas karjeros laiptais“. Kiti įvardino **karjeros projektavimą** truputį konkrečiau: „darbo rinkos kaitos tendencijų įžvalgos, galimybės prognozuoti, planuoti ir įgyvendinti tobulinimo procesus, siekiant prisitaikyti prie nuolat kintančio gyvenimo“. Dauguma mokytojų apibūdindami karjeros projektavimo sąvoką paminėjo mokinių motyvaciją, vaiko pasirengimą tolimesnei karjeros galimybei, vaiko poreikių skatinimas, supažindinimas su profesijomis, gebėjimų, polinkių analizavimas, intelektinius sugebėjimus renkantis profesiją, patarimai apsisprendžiant dėl karjeros. Kai kurie mokytojai karjeros projektavimą apibūdino, kaip visą gyvenimą trunkantį procesą, o taip pat tikslingą

laiko panaudojimą. Iš to aišku, jog mokytojai supranta pagrindinius karjeros konsultavimo aspektus – asmenybės ir darbo rinkos, profesijų įvairovės pažinimą.

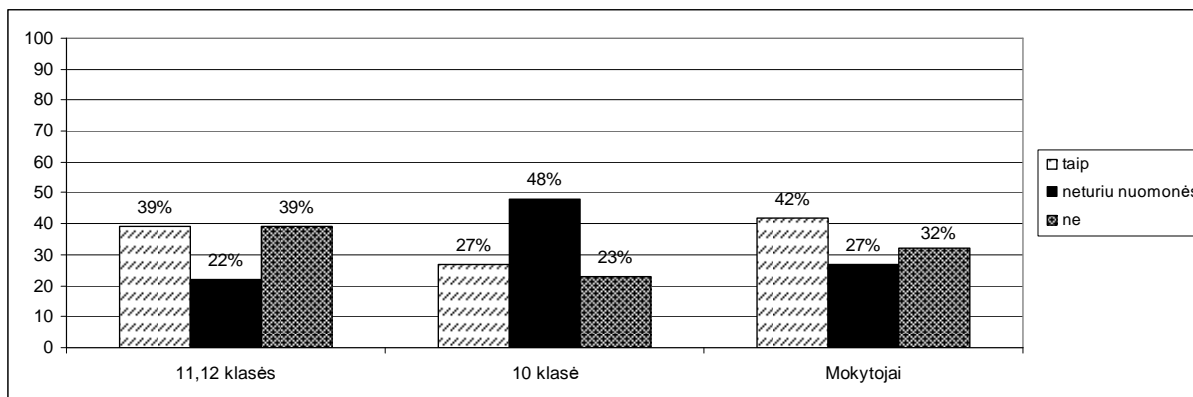
12 kl. mokiniai dažniausiai paminėjo „savo tikslo siekimą“, „ateities planavimą“. Daug mokinių, apibūdinant karjeros projektavimą, paminėjo mokslą ir jo sąryšį su karjera (pvz. „Mokytis tas mokslo sritis, kurios padeda pasiekti norimą karjerą“, „Tam tikras savo siekių ir mokslų suderinimas, atsižvelgiant į planuojamą ateities veiklą“). Kiti teigia, kad tai „savęs realizavimas kokioje nors profesijoje“. Tai rodo, jog mokiniai akcentuoja tai, kas jiems dabar svarbiausia – studijas. 11 kl. mokinių atsakymai yra panašūs. Dauguma, teigia, kad tai savo karjeros planavimas, savo ateities perspektyvos nustatymas, karjeros tikslų siekimas. Taip pat akcentavo ir karjeros pasirinkimą: „ruošimasis siekti karjeros“, karjeros pasirinkimo kryptis, kai kurie išvelgė ir platesnę reikšmę, kad tai „karjeros pasirinkimas, jos aukštumų siekimas“ – šiuo atžvilgiu, tai komponentai iš ko susideda karjeros projektavimas – ugdymo karjerai ir karjeros planavimo gebėjimų ugdymas. Dauguma atsakiusiųjų į šį klausimą 10 kl. mokinių teigia, jog tai savo ateities planavimas, baigus mokyklą. Kiti pažymėjo, jog tai profesijos mokymasis: (pvz.) „Galimybių siekimas su savo ateitimi, siekių įgyvendinimas, mylimos veiklos susiejimas su savo darbu

Ugdymas karjerai yra vienas iš karjeros projektavimo komponentų, kurios paskirtis padėti jaunam žmogui pasirinkti tinkamą ir jo gebėjimus atitinkančią veiklą, ar profesinio rengimo instituciją, kur jam reikia mokytis, studijuoti. Pūkelis (2003) pabrėžė, jok karjerą galime pradėti planuoti tik tuomet, kai žmogus geba apsispręsti, priimti jo karjerą įtakosiančius sprendimus. Ugdymas karjerai, tai gebėjimų ugdymas, kurį sudaro profesinis informavimas, profesinis veiklinimas, patarimai renkantis profesiją ir adaptacija profesinio rengimo įstaigoje. Mokytojai ugdymą karjerai apibūdino, labai nevienodai. Vieniems labiau imponuoja profesinis informavimas, kitiems žinios, patirties perdavimas, patarimai, pagalba. Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ruošimas karjerai: supažindinimas su įvairiomis profesijomis, mokinių charakteri, gebėjimų ir realių galimybių įvertinimas savybėmis, reikalingomis įvairioms profesijoms, pasirengimu studijoms. Taip pat, yra manančių, jog tai bendrų kompetencijų ugdymas. Visi mokytojai atsake gan skirtingai, bet supranta ugdymo karjerai esmę ir naudą.

Dauguma autorių teigia, kad pasirengimas karjerai turėtų būti pradedamas, jau ikimokyklinėje įstaigoje, o realesni veiksmai, mokinių karjeros sąmoningumas, kai pradedama galvoti apie karjerą, mokytojų teigimu prasideda nuo 16-17 metų – 15 mokytojai ; 17-18 (ir vyresni) – 12 mokytojai; 15-16 m. – 7 mokytojai ; labai nedaug mokytojų mano, jog vaikai apie savo būsimą darbą, profesiją pradeda galvoti, jau nuo V-VII kl.; 16 – 17 m. vaikai mokosi 10 ar 11 kl., tada reikia priimti pirmuosius savo karjerą įtakosiančius sprendimus: pasirinkti mokamąjį dalyką, ugdymo įstaigą, ar iš vis tęsti mokymąsi ugdymo įstaigoje. A.Matulionis, A.Mikšys (1992) teigia, kad 17-18 metų jaunimas jau pakankamai subrendęs ir gali pats savarankiškai apsispręsti, gerai įvertinti savo situaciją. (p.5)

Mokantis 11 – 12 klasėse moksleivių siekiai, gyvenimo orientacijos įgyja dar ryškesnius apmatius, galiausiai lemdami jų apsisprendimą rinktis atitinkamos krypties studijas aukštojoje mokykloje, tęsti mokslą profesinio mokymo sistemoje ar įsilieti į darbo, profesinės veiklos, verslo pasaulį. (*Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*, 2002)

Bendrojo lavinimo mokinių mokymo programose nėra numatytas moksleivių informavimas apie padėtį darbo rinkoje, nedarbo problemas, įsidarbinimą ir pan. svarbu dar mokykloje mokyti jauną žmogų prisitaikyti nuolat kintančioje darbo rinkoje, supažindinant mokinius su pokyčiais ir problemomis joje, su verslo, vadybos, ekonomikos pagrindais. LR Švietimo ir mokslo ministerijos bendrojo lavinimo mokyklų mokymo planuose nėra numatytas šių dalykų dėstymas. (*Jaunimo integravimas į darbo rinką*, 2001) Mokymo programos yra orientuotos į mokinių bendrųjų gebėjimų ugdymą, t.y. ne tik dalyko žinios, bet ir dorinis, pilietiškumo, gamtamokslinis, socialinis ir t.t. ugdymas. Mokykloje vyksta ir ugdymas karjerai. Žemiau pateiktame paveikslėlyje (1.pav.) analizuojamas mokytojų ir mokinių požiūris į programų atitikimą ugdymo karjerai poreikiams. Mokytojų požiūriu mokymo programa atitinka ugdymo karjerai poreikius – 42% ir mažiau – 32% – kad neatitinka. 12 kl. ir 11 kl. mokinių nuomonė, tarp programos atitikimo (39%) ir neatitikimo (39%) yra vienodas. 10 kl. mokiniai – 48% neturi nuomonės. Toks duomenų pasiskirstymas rodo, jog mokymo programą vyresnių klasių mokiniai vertina dvejopai: ir atitinka, ir neatitinka, tai reiškia, kad vyresni mokiniai turi susidariusią nuomonę apie mokymo programą, o 10 kl. mokiniai, tiesiog nesusimąsto, kiek mokymo programa gali turėti įtakos, jų ugdymui(si).

1pav. Mokinių ir mokytojų požiūris į mokymo programos atitikimą ugdymo karjerai poreikiams
(N= 182)

King N, Madsen E. R. ir kiti autoriai (2008) atliktame tyrime, kurio tikslas iširti nepakankamas pajamas turinčių jaunuolių karjeros perspektyvas, teigė, kad tokie mokiniai neigiamai vertina mokyklos pastangas teikti pagalbą karjeros pasirinkimui: laiko jiems nenaudinga, nes realiai nesusijusi su jų galimybėmis. Todėl mokykla, kaip mokinių karjeros ugdymo dalyvė, turi būti pasirengusi suteikti pagalbą ir prieinamumą kiekvienam mokiniui. Taip pat viskas priklauso nuo mokyklos kultūros, jei mokyklos bendruomenė veiks iš vien ir bus akcentuojama mokiniams

mokymosi reikšmė ir galimybės, mokiniai bus skatinami siekti aukštų rezultatų, tai mokiniai bus suinteresuoti įveikti mokymosi sunkumus, ir atvirkiščiai, jei mokykloje vyraus nusivylimas ir apatija savo mokiniams, tai mokinių pasiekimai ir siekiai bus vangūs. King N, Madsen E. R. tyrimo rezultatai parodė, jog mokiniams reikalinga mokymo ir įsidarbinimo galimybių apžvalga, kad galėtų išvelgti platesnes, aiškesnius karjeros galimybes, pasirengimui priimti karjerą įtakojančius sprendimus.

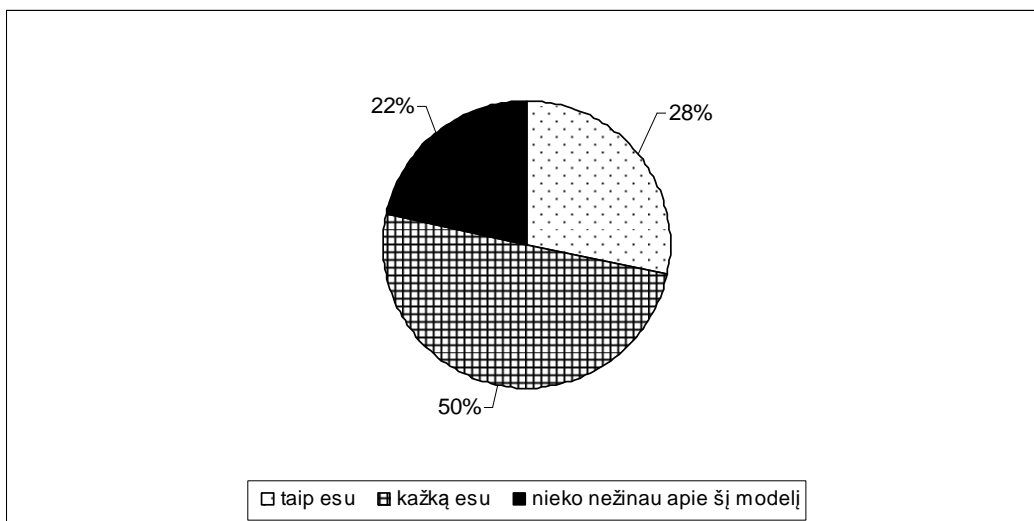
Ugdymas karjerai turi vykti sistemingai įraukiant kiekvieną ugdymo institucijos narį, mokykla privalo suteikti galimybes plėtotis mokinių gebėjimams vystyti: karjeros planavimo gebėjimams vystyti, profesinį informavimą, ugdymo karjerai integralumą į mokomuosius dalykus, pedagogų, mokyklos darbuotojų bendradarbiavimą, tikslų suderinamumą. Mokytojų požiūriu mokykla gan vidutiniškai arba labai mažai teikia informaciją apie moksleivių karjeros planavimo galimybes (20), taip pat vidutiniškai skiriamas dėmesys mokinių karjeros ugdymui (24), skatina įgyvendinti ugdymą karjerai dalyko pamokos metu (23). Nei gerai, nei blogai vertinama komandinė pedagogų veikla ir, mokytojų nuomone, jų darbo tikslai sutampa su mokyklos tikslais taip pat vidutiniškai. Iš duomenų pateiktų 4 lentelėje galime daryti išvada, jog mokyklos skiriamas dėmesys mokinių karjeros ugdymui yra vidutinis.

4 lentelė

Mokinių ugdymas karjerai mokykloje (sk.) N= 59

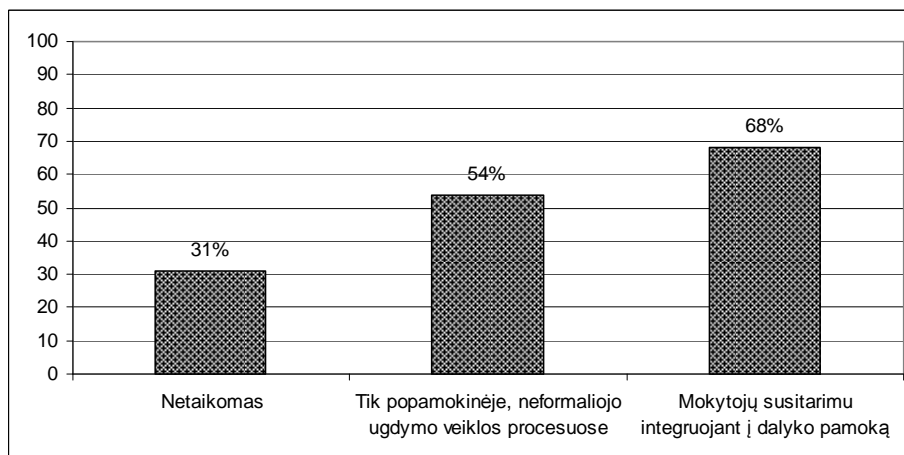
Teiginiai	1 (visada taikoma)	2	3	4	5 (niekada netaikoma)
Mokykla teikia pakankamą informaciją apie moksleivių karjeros planavimo galimybes	14	13	20	12	0
Skiriamas dėmesys mokinių karjeros ugdymui	13	11	24	11	0
Skatina įgyvendinti ugdymą karjerai dalyko pamokos metu	10	15	23	8	0
Skatinama komandinė pedagogų veikla, mokytojai dalinasi gerąją patirtimi	11	20	22	4	1
Jūsų ugdymo karjerai darbo tikslai sutampa su mokyklos tikslais	18	13	19	7	2

Kučinskienė R. (2003) aprašo mokyklinį ugdymo karjerai modelį, kurio principas yra, mokantis bendrojo lavinimo dalykų įgyjami visi reikalingi karjeros vystymui gebėjimai. Ugdymas karjerai pastebimas labai minimaliai, integruojant tam tikrus dalykus į mokymo procesą, t.y. bendrojo lavinimo dalykai savaime įgalina tinkamai planuoti įgyvendinant savo karjerą. Kučinskienės teigimu šis modelis yra labiausiai paplitęs Lietuvoje, dažniausiai mokytojų susitarimu integruojant tam tikrus karjeros gebėjimus per dalyko pamokas. Į klausimą, ar yra ką nors girdėję apie mokyklinį ugdymo karjerai modelį 50% apklaustų mokytojų teigia, kad kažką yra girdėję, kad tikrai girdėjo apie jį – 28%, o visiškai nieko nežino – 22%; (2 pav.)

2 pav. Mokytojų žinios apie mokyklinį ugdymo karjerai modelį (N =59)

Tų mokytojų, kurie yra girdėję, ar tik šiek tiek žino apie šį modelį buvo paklausta, ar taikomas šis modelis jų mokykloje. 68% mokytojų, teigia, kad modelis yra taikomas mokytojų susitarimu integruojant į dalyko pamoką, 54% – kad modelis taikomas popamokinėje, neformaliojo ugdymo veikloje, o 31% – kad netaikomas (3 pav.). Tai leidžia daryti išvadą, kad dauguma mokytojų yra susipažinę su mokykliniu ugdymo karjerai modeliu ir yra taikomas (nors ir nedidele dalimi) per jų dalyko pamokas. Kadangi šis modelis neturi, kokio nors aprašomojo pobūdžio, kiek jis iš tikrųjų taikomas sunku nustatyti.

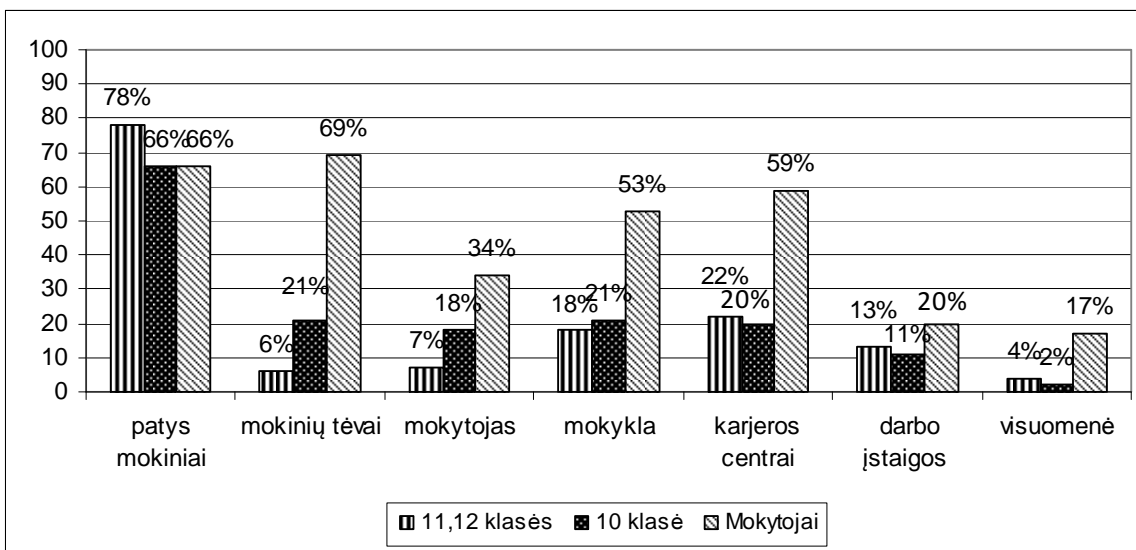

3 pav. Mokyklinio ugdymo karjerai modelio taikymas bendrojo lavinimo mokykloje (N=59)

Taip pat kai kurie mokytojai paminėjo, jog šis modelis taikomas per įvairius karjeros ugdymui skirtus užsiėmimus, renginius. Teorinėje darbo dalyje nagrinėtas šis modelis, labiau akcentuoja karjeros ugdymo integralumą į dalyko pamokas, mokytojų susitarimu, tai nebūtinai reiškia, kad mokytojai pasirinkę kitą variantą yra neteisūs, tiesiog supranta, o gal ir taiko kitos ugdomosios veikos metu.

Ugdymo karjerai dalyviai – tai asmenys, institucijos darančios įtaką mokinių karjeros pasirinkimams, taigi ugdymui karjerai dalyviai: mokiniai, mokinių tėvai, mokytojai, mokykla, karjeros centrai, darbo įstaigos ir visuomenė (kaip veiksnys, įtakojantis karjeros pasirinkimus). Pagal pateiktą 4 pav. matome, jog mokytojai svarbiausius ugdymui karjerai dalyvius lako: mokinių tėvus – 69% ; pačius mokinius – 66% ; mokyklą ir karjeros centrus – 59%; save, kaip atsakingus už ugdymą karjerai lako tik 34% mokytojų; 12 -11 kl. mokiai mano, jog už jų karjeros ugdymą turi būti atsakingi: jie patys – 78%; karjeros centrai – 20%; mokyklą – 18%; 10kl. mokiniai: patys mokiniai – 66%; mokykla – 21%, tėvai – 21%; mokytojai kaip ugdymui karjerai dalyviai užima tik nedidelę dalį 12 -11 kl. – 7%; 10 kl. – 18%;

Mokytojai ir mokiniai sutinka su nuomone, jog svarbiausi ugdymo karjerai dalyviai yra patys mokiniai, tai rodo mokinių sąmoningumą, kad jie patys yra atsakingi už savo karjerą, todėl mokytojai, organizuodami ugdymo karjerai veiklą turi atsižvelgti, jog reikalinga skatinti mokinius patiems priimti savo karjerai sprendimus, t.y. jokios išvykos, ekskursijos po karjeros centrus nepadės, jei mokinys nebus pats suinteresuotas pritaikyti ten įgytas žinias. Mokytojai didele dalimi mano, jog už karjerą turi būti atsakingi mokinių tėvai, jų pagalba, paskatinimai, patarimai, turi mokiniams didesnę reikšmę, nors jie ir nėra karjeros konsultavimo specialistai.

4 pav. Mokytojų ir mokinių nuomone svarbiausi ugdymo karjerai dalyviai (N = 182)

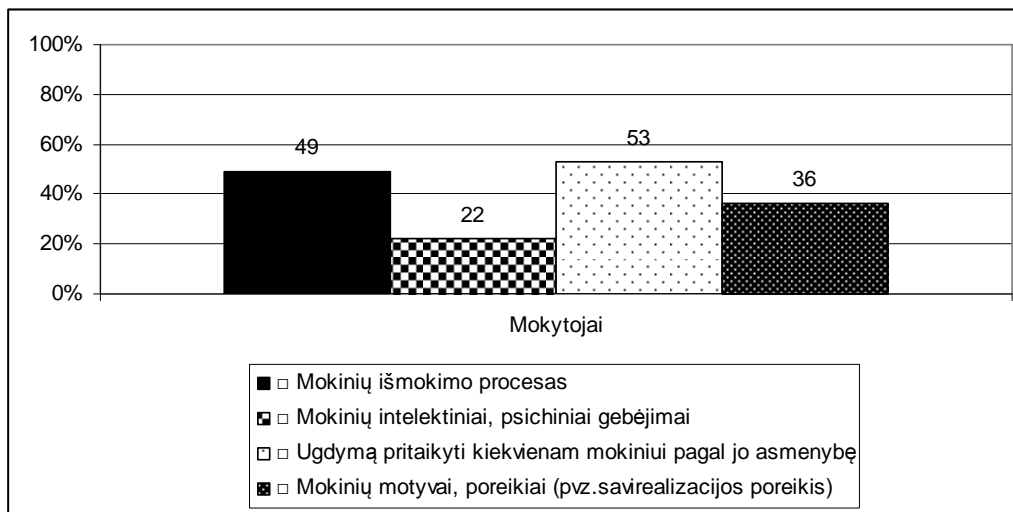
Pamokoje ugdymo karjerai dalyviai yra: mokytojas ir mokinys. Aramavičiūtė V. (2005, p.220) teigia, kad darosi vis svarbiau, kad dabartinių pedagogų veikla nebūtų ribojama vien dėstomo dalyko, kreipiančio tik atitinkamų mokyklinių žinių, mokėjimų bei įgūdžių lygi, bet nukreipdama ir į asmens tapačių vertybių santykį su pasaulių ugdymą. Todėl reikalaujama mokytojų humanistinės kompetencijos, t.y. pripažinti ir įkūnyti pagalbos pedagogikos idėją, kad ugdytiniai galėtų lengviau patenkinti savo siekius, kartu labiau atsiverti pasauliui ir aktyviau dvasiškai veikti jame. Autorė remiasi atliktu tyrimu, kurio duomenys parodė, jog mokiniai labiau vertino humanistinę kompetenciją

nei dalykinę. Humanistinę kompetenciją – tai mokytojo asmens savybių akcentavimas, gebėjimas vadyti klasę, bendraujant, sudarant sąlygas teigiamai klasės atmosferai vystytis. Mokytojui organizuojant mokymo/ugdymo procesą svarbi tampa, jo pasirinkta ugdymo teorija, kuri nusako į ką mokytojas daugiausiai kreipia dėmesį, ką akcentuoja savo darbe.

Teorijoje darbo dalyje nagrinėjamos ugdymo paradigmos: *biheivoristinė*, kuri labiau akcentuojamas išmokimo procesas; *kognityvinė* – skiriamas dėmesys mokinių intelektui, psichinis gebėjimams; *dispozicinė* – asmens savybės ir unikalumas, ugdymą pritaikyti, pagal asmenybę; *humanistinė* – asmens savirealizacijos poreikio tenkinimas, motyvų, vertybių įsisąmoninimas;

Pagal mokytojų pasirinktus svarbiausius jiems mokymo aspektus, į ką jie labiausiai kreipia dėmesį, paaiškėjo, jog svarbiausia ugdymą pritaikyti kiekvienam mokiniui pagal jo asmenybę, t.y. remiasi *dispozicine asmenybės teorija* – 53%, toliau *kognityvinė teorija* – 49%, *humanistinę teoriją* pasirinko 36% mokytojų. Mažiausiai reikšmingu komponentu mokytojai laikė intelekto ir mąstymo lavinimą – *kognityvinę teoriją* – 22% ; (5 pav.) Kadangi mokytojai išskirdami svarbiausius ugdymui akcentus žymėdavo po daugiau nei vieną atsakymą, galime daryti išvadą, kad mokytojai orientuojasi į asmenybės visybiškumo vystymą, t.y. beveik visų teorijų principai svarbūs, neišskiriant prioritetinių.

5 pav. Mokytojų prioritetas ugdymo procese (N - 22)

Visuomenei tampant vis labiau mobilėnei iškyla naujų kompetencijų poreikis. Svarbus ne tik dalyko dėstymas, bet ir medžiagos pateikimo būdas, komunikaciniai, planavimo gebėjimai ir t.t. Martišauskienė E. (1993) teigia, kad gero užsienio kalbų, fizikos, matematikos išmanymo gal ne kiekvienam labai reikės, o mokėti gyventi su žmonėmis, suprasti kito bei savo poreikius – visiems. Todėl iš mokytojo reikalaujama, padėti mokiniams įgyti kuo daugiau bendrųjų gebėjimų.

Mokytojų buvo paprašyta įvertinti savo gebėjimus: tikslų numatymą, kompetencijų vertinimą, planavimo gebėjimus, bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą su kolegomis ar kitais svarbiais asmenimis, gebėjimas sutarti su mokiniais ir valdyti klasę, ugdymo turinio organizavimą.

Duomenys pateikti 5 lentelėje rodo, jog dauguma apklaustų pedagogų visada numato tikslus, uždavinius sau ir mokiniams (34); beveik visada puikiai vertina savo profesinius įgūdžius ir kompetencijas (29); visada planuoja savo profesinį tobulėjimą (23); planuoja kiekvieną savo dalyko pamoką (23), beveik visada ruošiantis pamokai tariasi su kolegomis, bendradarbiauja su mokykloje dirbančiais specialistais (22). Visada sugeba suvaldyti klasę (25) ir daugiau, ar mažiau organizuoja pamoką į ugdymo turinį integruojant kitų sričių temas, metodus, realias problemas (22).

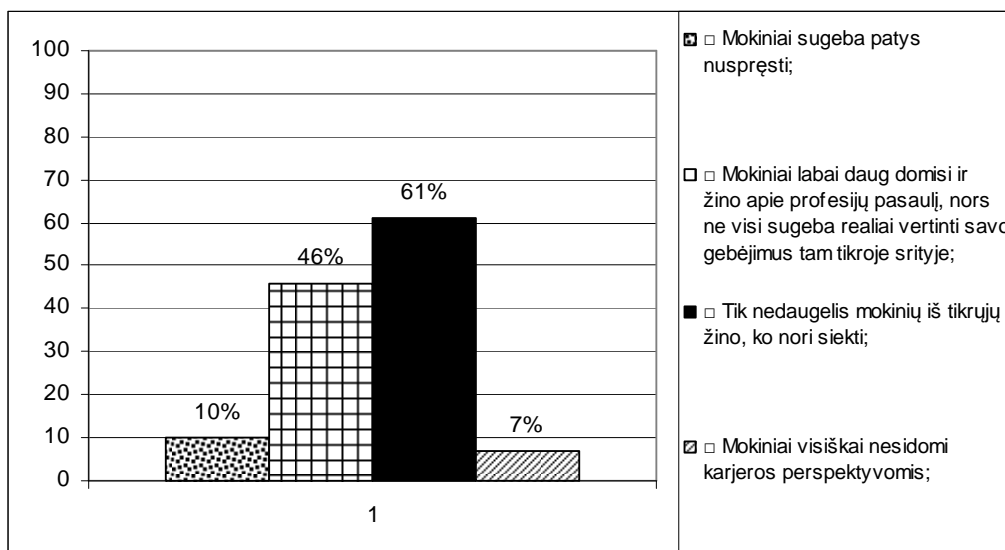
5 lentelė

Mokytojų kompetencijų vertinimas (sk.) N=59

Teiginiai	1 (visada)	2	3	4	5 (niekada)
Numatau tikslus, uždavinius sau ir mokiniams rengdamasis pamokai	34	11	4	5	5
Aš puikiai vertinu savo profesinius įgūdžius ir kompetencijas	13	29	9	7	1
Planuoju savo paties profesinį tobulėjimą	23	23	4	6	3
Planuoju kiekvieną savo dalyko pamoką	23	19	9	5	2
Ruošiantis pamokai tariuosi, bendradarbiauju su mokykloje dirbančiais specialistais	7	22	17	10	0
Sugebu valdyti klasę	25	21	2	9	2
Ugdymo turinį organizuoju ne tik dalykiniu principu, bet integruoju ir kitų sričių temas, metodus, realias mokiniams išskylančias problemas	19	22	10	6	2

Mokytojui, siekiančiam padėti mokiniams ugdytis gebėjimą spręsti karjerą įtakojančius sprendimus reikia pažinoti savo mokinius, nes dažniausiai, kokią pagalbą mokytojas gali suteikti mokiniams, priklauso nuo to, koks jo požiūris į mokinius.

Apklausus mokytojus nustatyta, kad, mokytojų manymu, mokiniai labai daug domisi ir žino apie profesijų pasaulį, nors ne visi sugeba realiai vertinti savo gebėjimų tam tikroje srityje – 46%, 61% mokytojų mano, jog tik nedaugelis mokinių žino, ko nori siekti; 10% mokytojų sako, jog mokiniai sugeba patys nuspręsti, ką pasirinkti (6 pav.); duomenys rodo, jog mokytojai tiki mokinių gebėjimu pasirinkti, bet supranta, jog jiems reikalinga pagalba racionaliai priimti sprendimus.

6 pav. Mokytojų požiūris į mokinių gebėjimą priimti jų karjerą įtakojančius sprendimus (N = 59)

Iš pateiktų duomenų galime daryti išvadą, jog mokytojai supranta, pastebi, kad mokiniai turi sunkumų priimdami sprendimus, kurie gali įtakoti jo profesinį pasirinkimą. Taip pat žino, kokie pasimetę tokio amžiaus mokiniai gali būti, ir tik nedaugelis mokytojų mano, jog mokiniams visiškai nerūpi, kas jų laukia ateityje.

Ugdymo procesui svarbus ir mokinio požiūris į mokytoją. Trijų balų skalėje mokiniai įvertino mokytojus pagal jų savybes. Mokiniai teigia, jog visi mokytojai: skatina juos dirbti kiek įmanoma geriau (77), informaciją apie pažangą mokytojai pateikia tik parašydami pažymį (67); Tik kai kurie mokytojai: gerai viską išaiškina (69), stengiasi suprasti mokymosi sunkumus su kuriais susiduriame (70), padeda mums analizuoti padarytą pažangą (67), labai stengiasi, kad jų dėstomas dalykas būtų įdomus (66), elgiasi su mokiniais kaip su sau lygiais (69); pateikia daug papildomos informacijos (72); Dažnai su mokytojais aptaria, kaip galėtų mokytis, leidžia pasirinkti, kada atsakinėti, kaip vertinti ir pan. (66); daugiau mokytojų stengiasi atsižvelgti į mokinių gebėjimus (visi - 54, mažai - 55); mažiau yra tų mokytojų, mokinių manymu, kurie klausinėja tik faktus, o ne nuomonę, samprotavimus (74), mažai ir tokių mokytojų, kurie visai nesidomi tuo, ką nori pasakyti mokiniai (57). Nereiklių mokytojų yra mažai (54), arba tokių visai nėra (57). Visi duomenys pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė

6. Mokinių požiūris į mokytojus (sk) N=123

Teiginiai	Visi	Mažai	Tokių nėra
Mokytojai skatina mus dirbti kiek įmanoma geriau	77	35	9
Mokytojai stengiasi suprasti mokymosi sunkumus su kuriais	35	70	15

susiduriame			
Mokytojai paprastai padeda mums analizuoti padarytą pažangą	31	67	23
Mokytojai gerai viską išaiškina	43	69	9
Mokytojai labai stengiasi, kad jų dėstomas dalykas būtų įdomus	42	66	13
Dažniausiai mokytojai klausinėja tik faktus, o ne nuomonę, samprotavimus	28	74	19
Informaciją apie pažangą mokytojai pateikia tik parašydami pažymį	67	41	11
Dažnai su mokytojais aptariame, kaip galėtume mokytis, leidžia pasirinkti, kada atsakinėti, kaip vertinti ir pan.	18	66	37
Mokytojai iš tiesų visai nesidomi tuo, ką norime pasakyti	19	57	45
Mokytojai elgiasi su mumis kaip su sau lygiu	21	69	25
Mokytojai atsižvelgia į mūsų gebėjimus	54	55	12
Pateikia daug papildomos informacijos	38	72	11
Mokytojai nereiklūs	10	54	57

Į klausimą, ar mokytojai turi įtakos Jūsų karjeros, profesijos pasirinkimui, mokiniai atsakė:

Taip - 16% – 12/11 kl; 34% – 10 kl.

Nelabai - 55% – 12/11 kl; 50% – 10 kl.

Ne - 18% – 12/11 kl; 23% – 10 kl.

Ar tariasi su mokytojais dėl savo ateities planų mokiniai atsakė taip:

Taip - 10% – 12/11 kl; 13% – 10 kl.

Kartais - 52% – 12/11 kl; 46% – 10 kl.

Ne – 37% – 12/11 kl; 41% – 10 kl.

Duomenys rodo, jog mokytojai neturi didelės įtakos mokinių pasirengimui karjerai, daugeliu atveju, mokytojas išlieka, kaip nežymus konsultantas, kuris labiau atlieka stebėtojo funkciją. Mokytojo įtaka reikšminga tik pamokos metu, kai vyksta tam tikras ugdymo procesas, o karjeros ugdymas vyksta netiesiogiai, kaip ir buvo minėta mokykliniame ugdymo karjerai modelyje.

Bartinkienė Z., Paurienė L. (1989) teigia, kad paaugliams renkantis profesiją labai svarbi yra tėvų nuomonė. Žinoma, tėvai savo vaikams linki gero, bet patarimai savo vaikams gali būti nelabai objektyvūs: gali būti primetami savi interesai, norai, dažnai primygtinai įkalbinėja vaikus rinktis pelingą profesiją, nesusimąstydami apie vaiko galimybe ir pan. Nemaža dalis paauglių orientuojasi į draugus: paklauso patarimų, paseka jų pavyzdžiu ir pasirenka tą pačią profesiją kaip ir jie, ir, žinoma, toks pasirinkimas retai kada būna sėkmingas. 7 lentelėje pateikti duomenys rodo, jog daugiausia 12/11 kl. (84%) ir 10 kl (70%) mokiniai tariasi su tėvais. 50% 10 kl. svarbi ir draugų nuomonė. Su mokytojais tariasi tik 14% 12/11 kl. mokinių ir 11% 10 kl. mokinių. Galima daryti išvadą, jog

mokiniai prioritetinę vietą skiria šeimai, nors kiti asmenys būtų kompetentingesni karjeros konsultavimo klausimais (pvz. karjeros konsultantai, 15% - 12/11 kl ir 14% -10 kl.)

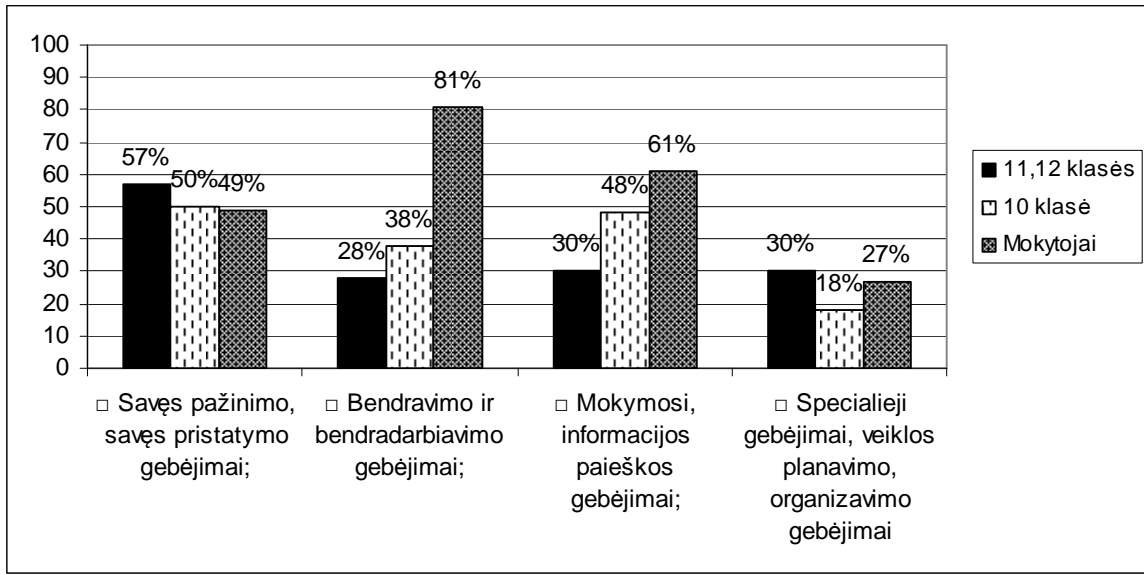
7 lentelė

Mokinių pagalbos renkantis profesiją teikėjai (%)

Aš tariuosi ...	12-11 kl. N=67	10 kl. N=56
Su šeima	84	70
Su draugais	9	50
Su bendraklasiais	21	29
Su klasės auklėtoja	11	5
Su mokytojais	14	11
Su karjeros konsultantais	15	14

Ugdymas karjerai vyksta per asmeninės, socialinės, edukacinės ir profesinės kompetencijos formavimą (Stanišauskienė, 2004). Asmeninė kompetencija – tai savęs pažinimo, savęs pristatymo gebėjimai, socialinė kompetencija – bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimų ugdymas, edukacinė kompetencija – mokymosi, informacijos paieškos gebėjimai, profesinė kompetencija – ugdomi specialieji gebėjimai, veiklos planavimo, organizavimo gebėjimai.

Tyrimas parodė, jog mokytojai labiau vertina bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus – socialinę kompetenciją – 81%; edukacinę kompetenciją – 61%; asmeninę kompetenciją – 49%; 12/11 kl. mokiniai didesnę dėmesį skiria asmeninei kompetencijai – 57%; socialinei – 28%; edukacinei – 30%; profesinei – 30%; 10 kl. mokiniai: asmeninei – 50%; edukacinei – 48%; socialinei – 38%; profesinei -18%; (7 pav.) Mokytojų ir mokinių kompetencijų išsidėstymo pagal svarbą netolygumas rodo, jog mokytojai ir mokiniai akcentuoja skirtingus gebėjimus, kurie padėtų karjeros ugdymui. Antra vertus asmeninės kompetencijos svarba matoma visose tiriamųjų grupėse.

7 pav. Karjeros ugdymo gebėjimų svarba profesiniam apsisprendimui ir jų lavinimas ugdymo procese (N = 182)

Jautaitės B.(1993) teigimu, geras savęs pažinimas yra pirmas žingsnis į tinkamą profesijos pasirinkimą, tačiau daugumai jaunuolių jis labai sunkus. Aramavičiūtė V. (2005) sako, jog šio amžiaus savęs vertinimas yra sudėtingas, nes ribojamas specifiniais paauglystės ypatumais, dėmesys sutelkiamas paauglių padėties prieštaravimą, jų socialinių vaidmenų struktūros ir aspiracijų lygmens pakeitimas ir tapatumo formavimą. (p. 119) Adekvatus savęs vertinimas galimas tik tuomet, kai individas pasiekia tam tikrą asmenybės brandos pakopą. O tai matoma per visų šių kompetencijų valdymą, todėl negalima nuginčyti fakto, jog kiekviena ši kompetencija tarpusavyje susijusi ir daro viena kitai įtaką.

Paklausus mokytojų, ar yra naudinga mokinius supažindinti su karjeros galimybėmis į bendrąjį ugdymą integruojant karjeros ugdymui skirtus elementus (savęs pažinimo, socialinės kompetencijos, karjeros planavimo, sprendimo priėmimo ir pan.) dauguma atsakė - Taip (90%), Neturiu nuomonės (7%) ir Ne (3%). Todėl būtina iširti ir sužinoti mokytojų nuomonę apie karjeros kompetentingumo uždavinių panaudojimą ugdymo procese, t.y. dalyko pamokoje.

8 lentelė

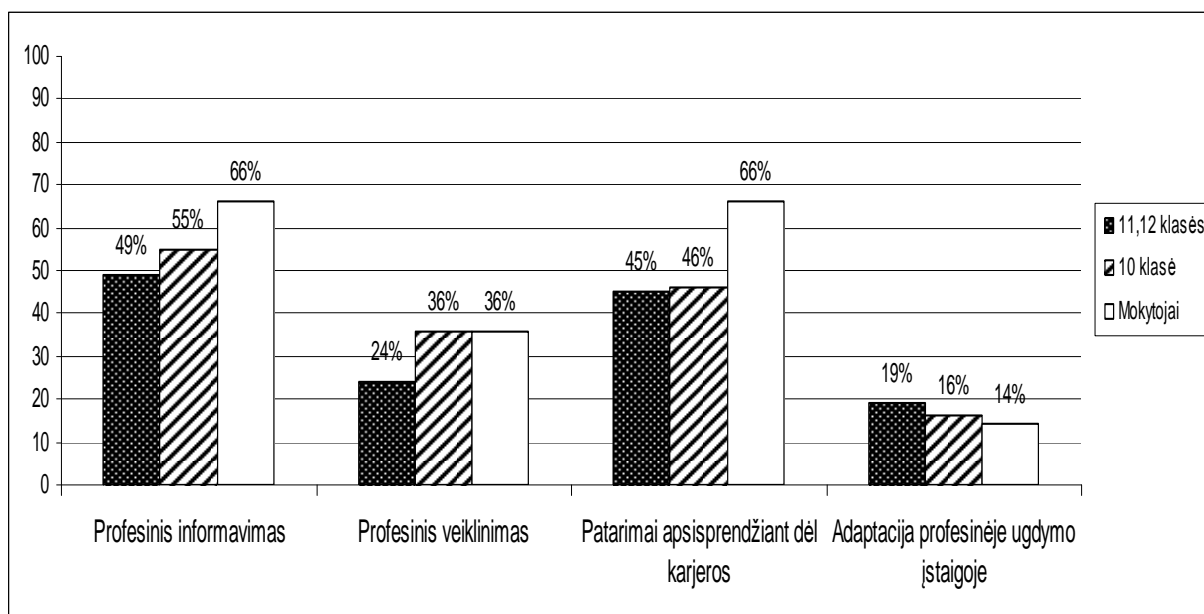
Ugdymo karjerai uždavinių panaudojimas ugdymo procese (sk.) N=59

Uždaviniai	1- visada taikoma	2	3	4	5 – niekada netaikoma
Savivaizdžio tikrinimas realybėje	9	14	25	8	1
Pageidaujamo gyvenimo stiliaus samprata	5	18	22	12	0
Bandomųjų karjeros tikslų koregavimas	5	14	18	19	1
Žinių ir patirties apie profesijų ir darbo aplinkos įvairovę	6	17	21	13	0

didėjimas					
Mokinių mokymosi ir profesinio kelio supratimo įgijimas	10	10	25	12	1
Asmeninių sprendimų priėmimo proceso supratimas	12	16	20	10	0
Nuolatinės kaitos supratimas	10	20	19	8	1

Duomenys rodo (8 lentelė), jog uždaviniai dažniausiai taikomi vidutiniškai: savivaizdžio tikrinimas realybėje (25); žinių ir patirties apie profesijų ir darbo aplinkos įvairovę didėjimas (21); mokinių mokymosi ir profesinio kelio supratimo įgijimas (25); pageidaujamo gyvenimo stiliaus samprata (22); asmeninių sprendimų priėmimo proceso supratimas (20); nuolatinės kaitos supratimas (20) taikomas beveik visada; kiek mažiau dėmesio skiriama bandomųjų karjeros tikslų koregavimas (19); Rezultatai rodo, jog mokytojai palankiai vertina karjeros kompetentingumo uždavinių panaudojimą savo darbe, nors ir sunku suderinti su savo dalyku.

Pagal Pukelį K. (2003) profesinis konsultavimas yra pagalba pažįstant save ir darbo pasaulį. Profesinį konsultavimą sudaro: profesinis informavimas, profesinis veiklinimas, patarimai apsisprendžiant dėl karjeros ir adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje. Pateiktoje diagramoje matome duomenis, kurie rodo svarbiausius mokinių ir mokytojų profesinio konsultavimo komponentus. (8 pav.)

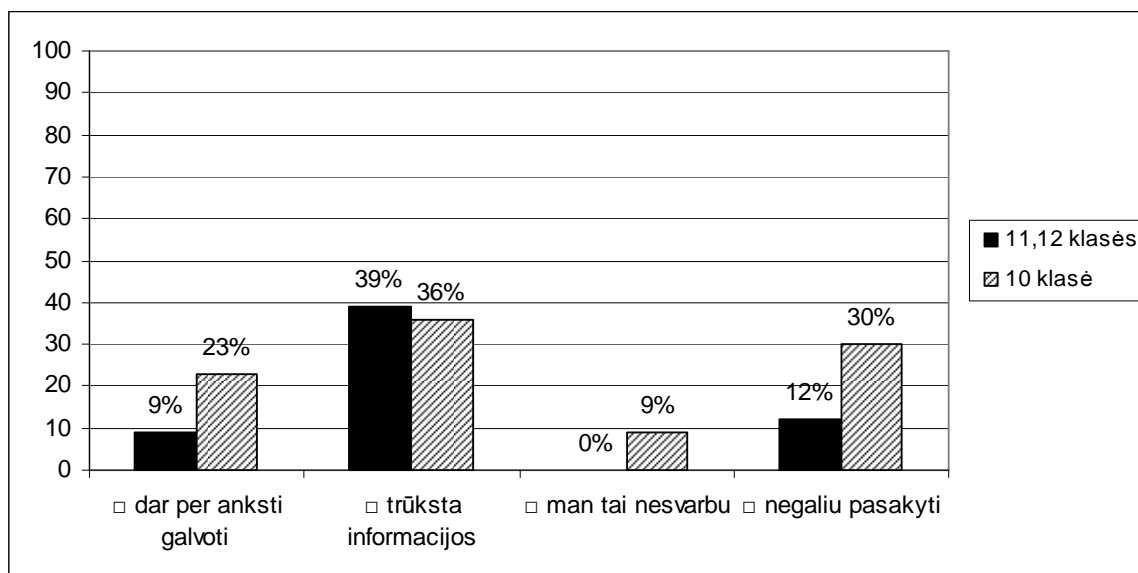

8 pav. Mokytojų ir mokinių nuomone svarbiausi karjeros konsultavimo komponentai (N = 182)

Mokytojai svarbiausiais laiko profesinį informavimą (66%) ir patarimus apsisprendžiant dėl karjeros (66%). Profesinis veiklinimas (36%) ir adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje (14%); 12/11 kl. mokiniams taip pat svarbus profesinis informavimas (49%); patarimai apsisprendžiant dėl karjeros (45%), o profesinis veiklinimas svarbus mažiau (24%), adaptacija profesinėje ugdymo

įstaigoje (19%); 10 kl. mokiniai taip pat pirmenybę teikia profesiniam informavimui (55%), ir patarimams (46%), profesiniam veiklinimui (36%), adaptacijai profesinėje ugdymo įstaigoje (16%). Su pastaraisiais komponentais mokiniai ne visada susiduria: profesinis veiklinimas per pamokas dažniausiai yra nepastebimas, netiesioginis, neakcentuojamas, o su adaptacija profesinėje ar ugdymo įstaigoje ne visi mokiniai (o ypač 10 kl. mokiniai) yra susidūrę. Profesinis informavimas ir patarimai dėl profesijos pasirinkimo yra aktualiausi, todėl kad jo labiausiai trūksta bendrojo lavinimo mokykloje, tai į ką labiausiai turi atkreipti dėmesį, ne tik mokytojai, bet ir kiti ugdymo karjerai dalyviai.

Į klausimą, ar esate nusprendę, kokią profesiją ketinate rinktis, 12/11 kl. mokiniai atsakė: taip – 48%, abejoju – 41%, ne – 11%; 10 kl. mokiniai: taip – 23%, abejoju – 61%, ne – 18%; paprašyti įvardinti priežastis, kodėl mokiniai abejoję ar negali nuspręsti, kokią profesiją ketina rinktis jie labiausiai akcentavo informacijos trūkumą (12/11 kl – 39%; 10 kl. – 36% ;) (9 pav) Petrauskaitė R. (1993) remiasi Galkytės H. atliktu tyrimu, kuris parodo, jog moksleivių sumanymas apie profesinį tinkamumą būna dažnai ribotas, o informacija apie profesijas, pateikiama per mokyklose organizuojamus renginius, būna labai netikslė. Petrauskaitė R. teigia, kad profesijų pažinimą komplikuoja nuolat vykstanti profesinės veiklos turinio ir metodų kaita, ypač paspartėjusi dėl pastaraisiais metais vykstančios intensyvios mokslo ir technikos raidos.

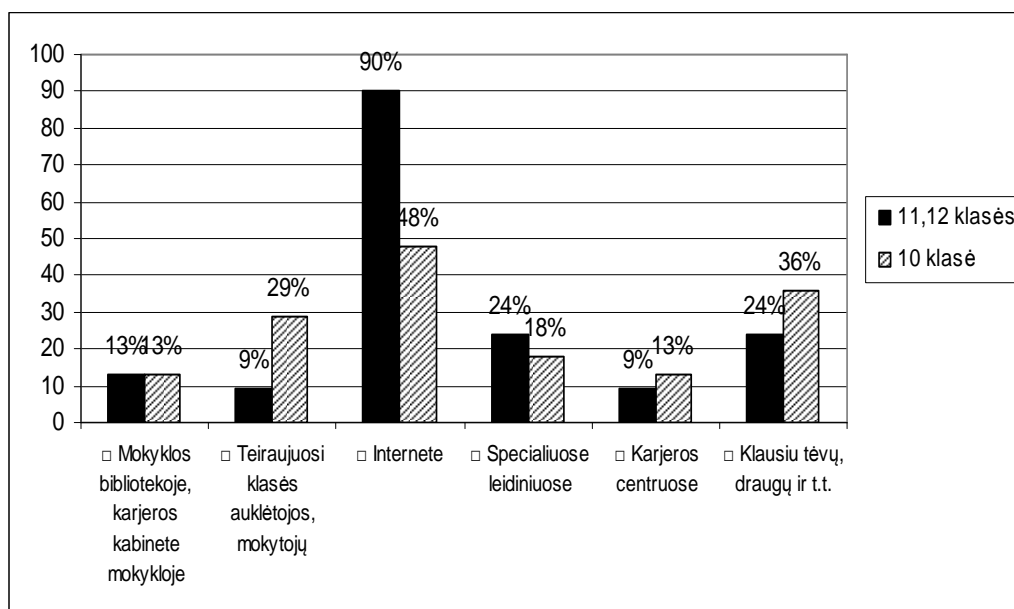
9 pav. Priežastys, sukeliančios mokiniams sunkumus renkantis profesiją (N=123)

Kad per anksti galvoti apie profesinį pasirinkimą teigė 9% 12/11 kl. mokinių ir 23% 10kl mokinių. 12% 12/11 kl. mokinių ir 30% 10kl. mokinių negali pasakyti, kodėl jiems sunku pasirinkti profesiją.

Norint tinkamai suteikti žinių apie profesijas ir darbo pasaulį svarbu žinoti, kas yra profesinis informavimas, kokie jo komponentai ir funkcijos. Mokytojų teigimu profesinis informavimas yra pagalbos teikimas savęs pažinimo tyrimų srityje 64%, 59% apklaustųjų mano, jog tai tikslingas supažindinimas su profesijomis. Kad tai pagalbos teikimas darbo rinkos srityje 18%; Iš to galime daryti išvadą, kad mokytojai mano, jog visų pirma mokiniams reiktų teikti savęs pažinimo žinias, o paskui supažindinimas su profesijomis. D.E.Super (Augienė, 2009) teigimu, karjeros konsultavimas ir yra a) savo interesų, poreikių, gebėjimų pažinimas, b) darbo pasaulio pažinimas ir c) abiejų šių veiksnių suderinamumas. Pagal šį požiūrį savo galimybių ir profesijos suderinamumas yra profesinio veiklinimo funkcija.

Kad profesinis informavimas būtų tikslingas ir suprantamas, reikia žinoti pagrindinius šaltinius, kuriais būtų galima naudotis. Dauguma mokinių informacijos ieško internete (12/11 kl. mok. – 90%; 10kl. mok. – 48%). Kad informacijos ieško specialiuose leidiniuose atsakė 28% 12/11 kl. mokiniai, o 10kl. mokiniai klausia tėvų, draugų – 36%, teiraujasi klasės auklėtojos – 28% (10 pav.); Informacinių technologijų pažanga skatina visi informacijos ieškoti internete, tuo labai, kad mokiniai yra skatinami informacijos ieškoti internete, pvz. AIKOS švietimo ir mokslo parengta informacinė sistema, informuojanti mokinius apie studijų ir mokymo programas, švietimo ir mokslo institucijas, profesijas, kvalifikacijos ir pan., ypač tai aktualu abiturientams, besirenkantiems studijų programą, ugdymo įstaigą ir t.t. 10 kl. mokiniams tai mažiau aktualu, todėl karjeros klausimais kreipiasi į savo artimus žmones. Kol kas mažas susidomėjimas matosi karjeros centrais ir karjeros kabinetais mokyklose, nors šiuo metu abiturientai ir žemesnių klasių mokiniai aktyviai skatinami lankytis, panašiose įstaigose, kreiptis pagalbos dominančiais klausimais.

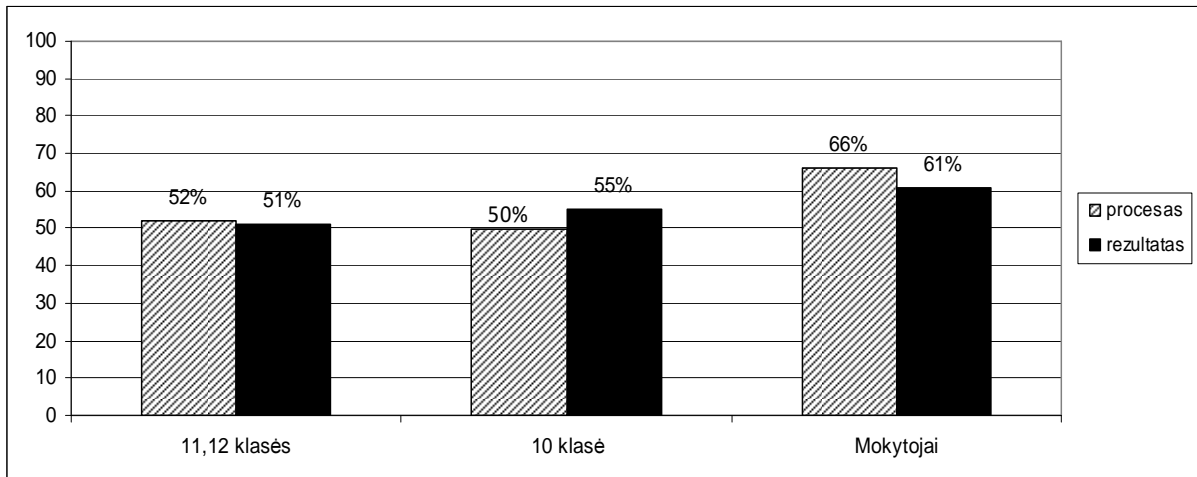

10 pav. **Informacijos apie karjeros galimybes paieškos šaltiniai** (N=123)

Kaip jau buvo minėta, labai svarbus karjeros konsultavimo komponentas yra profesinis veiklinimas. Tyrime dalyvavę mokytojai teigia, jog skatina mokinius domėtis ateities perspektyvomis, teikdami tam tikos informacijos (asmenine patirtimi, studijavimą ir priėmimą į aukštasis mokyklas ir pan.) mokytojai diskutuoja, kalba, aptaria pamokos metu. Kai kurie mokytojai paminėjo išvykas (į darbo biržą, karjeros centrus), skatina dalyvauti karjeros planavimo, gyvenimo įgūdžių mokymo programose, projektuose. Dauguma rekomenduoja leidinius, interneto puslapius (aptaria AIKOS svetainėje pateiktą informacija), televizijos laidas. Technologijos dalyko mokytojas paminėjo, jog atlieku testavimą, organizuoja susitikimus su įvairių profesijų žmonėmis. Pagrindinės mokyklos psichologė per gyvenimo įgūdžių ugdymo pamoką su mokiniais žiūri filmukus su profesijų atstovais, aptaria, diskutuoja.

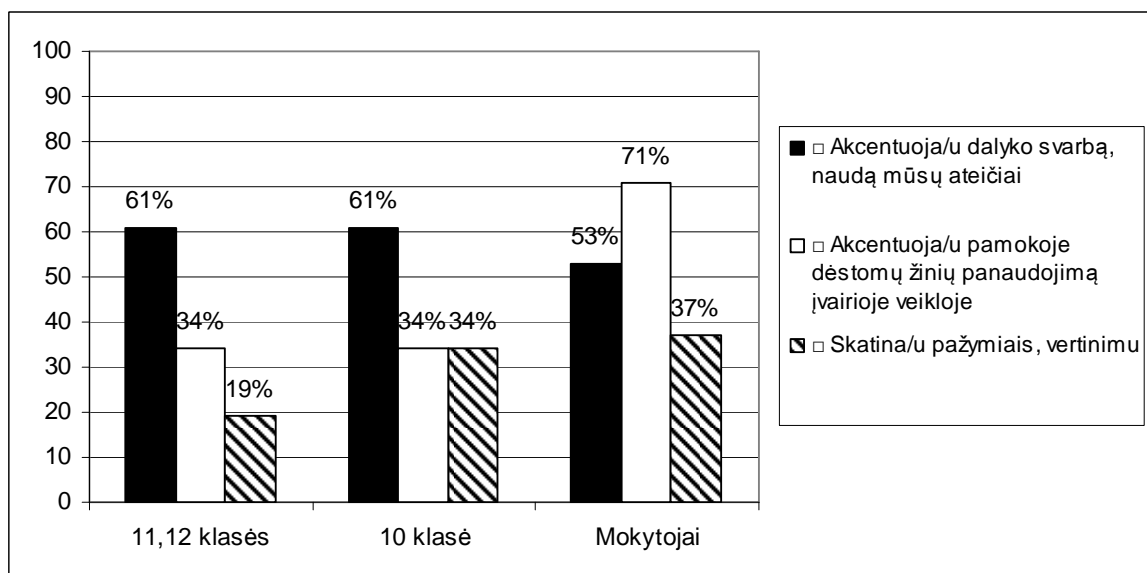
Pamokų metu tai nėra labai lengvas uždavinys mokytojui, kurio dalyko programa yra suspausta ir jis privalo išdėstyti dalyko žinias, tai reiškia, kad profesiniam veiklinimui reikalinga išmonė. Organizuojant pamoką reikia atsižvelgti į daugelį aspektų, pvz. koks pamokos tikslas, ar tai, ar išmokstamos informacijos įvertinimas, jau parodo ugdymo kokybę, ar pats procesas svarbesnis, dalyko pritaikomumas. Paprašius mokytojus ir mokinius atsakyti į klausimą, kas, jų manymu, mokymesi yra svarbiau – procesas ar rezultatas, paaiškėjo, kad vieningos nuomonės nėra, nuomonės pasiskirstė beveik vienodai, kad svarbesnis procesas teigia mokytojai (66%), 12/11 kl. mokiniai (52%), kad svarbesnis rezultatas teigia 10 kl. mokiniai (55%), bet skirtumai labai menki, ir galime daryti išvadą, kad ir rezultato ir proceso reikšmė priklauso nuo asmens motyvų, tai ko jis siekia. (11 pav.)

Vienu požiūriu svarbesnis procesas todėl, kad proceso metu, mes daug ką išmokstame, kur galėtume pritaikyti, kitoje veikloje, pvz. žinios pasensta ir nebeturi reikšmės, o tie metodai, kuriais mes tas žinias kaupiame leidžia tęsti sistemingą ir prasmingą paiešką – mokymasis mokyti. Antra vertus, kaip mums tą išmokimą parodyti, įrodyti, todėl čia reikšmingas rezultatas, jo „pavidalas“. Procesas ir vyksta, tam kad būtų pasiektas rezultatas, kaip pagrindinis ugdymo motyvas, pvz. mokiniams tai yra atestatas, kuris bus labai reikalingas stojant ir pan.

11 pav. **Mokymosi etapų reikšmingumas** (N=182)

Norint, kad mokymosi procesas įtakotų mokinių ugdymą karjerai, būtina motyvuoti mokinius rinktis, domėtis tam tikru mokomuoju dalyku. Tyrime buvo nagrinėjama mokytojų paskatinimai mokiniams mokytis ar domėtis tam tikru mokomuoju dalyku. Ir 12/11 kl., ir 10 kl. mokiniai teigia, kad mokytojai akcentuoja pamokoje dėstomų žinių panaudojimą įvairioje veikloje (12/11 kl. mok. – 61%; 10kl. mok. – 61%). Mokytojai teigia, jog savo dalyko pamokoje daugiau akcentuoja pamokoje dėstomų žinių panaudojimą įvairioje veikloje (71%), o dalyko svarbą ateičiai (53%) (12 pav.); Žinių panaudojimo įvairioje veikloje svarba rodo, jog mokiniai siekia įprasinti savo žinias, nori žinoti, kodėl ir kas bus mokoma. Dauguma nemotyvuotų mokytis mokinių nesupranta mokymosi prasmės, mokytojas, kuris siekia sudominti savo dėstomu dalyku, turi paaiškinti, įprasinti dėstomo dalyko žinias, per tam tikrus mokymo metodus, formas, asmeniniais pavyzdžiais ir pan.

12 pav. **Mokinių skatinimas mokytis ir domėtis mokomuoju dalyku** (N=182)

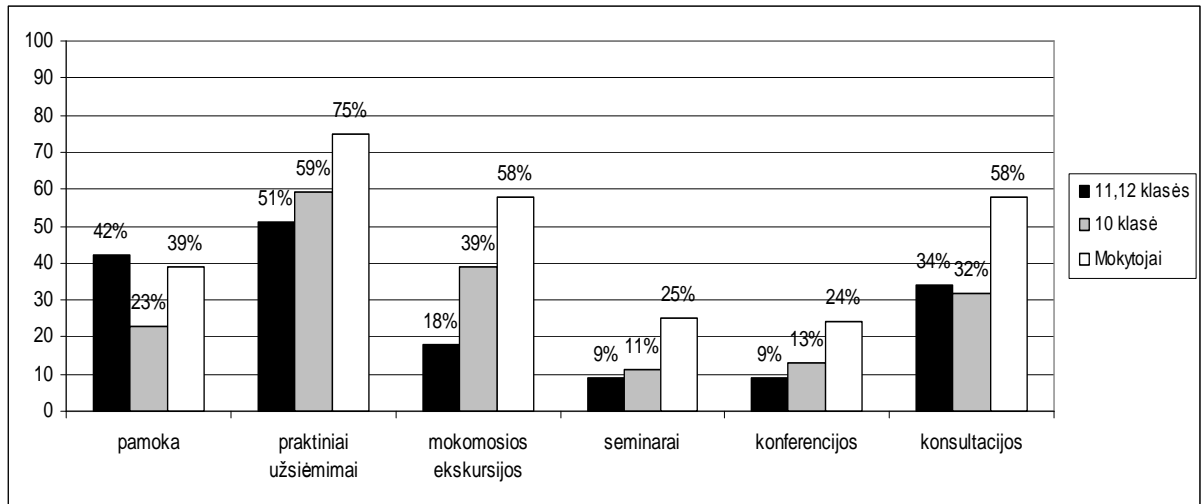
Iš 9 lentelėje pateiktų duomenų galime teigti, jog 12/11 kl. mokinių (72%) dalyko pasirenkamumą daugiausia lemia ketinimas rinktis laikyti to dalyko egzaminą, tai rodo, jog vyresnių klasių mokiai domisi, renka informaciją apie juos dominančias profesijas, žino ar bent numano, kokių dalykų egzaminus reikės rinktis. Nors dalykų pasirinkimas dar neįrodo, kad mokinys neabejotinai rinksis tą profesiją, ar studijų programą, kaip jau buvo minėta, daugumai mokinių šis periodas pats sunkiausias ir ne visada racionaliai apgalvotas. Kartais mokiniai pasikeičia mokomąjį dalyką, arba savarankiškai mokosi (t.y. kurio pamokų nelanko). 10 klasės mokinių dalykų pasirenkamumo priežastys yra pasiskirsčiusios tolygiau, 36% mokinių, teigia, jog renkasi tuos dalykus, kurių egzaminus ketina laikyti, ir tai įtakos jų karjeros pasirenkamumą, taip pat 34% sako, jog tai perspektyvus dalykas jų būsimai karjerai. Kaip jau buvo nagrinėta teorijoje, 17 – 18 metų mokiniai priima konkretesnius sprendimus, kuo racionaliau apsvaistydami kokią įtaką tai turės ateities perspektyvomis, nei jaunesni mokiniai, kurių sprendimai paremti abstrakčiomis idėjomis, pasvarstymais, norais ir pan.

9 lentelė

Pasirinktų mokomųjų dalykų vertinimas karjeros sprendimų priėmimams (%)

Mokinių pasirinkti (ar kuriuos ketina pasirinkti) mokomieji dalykai gali įtakoti jų karjeros sprendimus todėl, kad...	12-11 kl. N=67	10 kl. N=56
tai perspektyvus dalykas mano būsimai karjerai	28	34
įdomūs dalykai	6	29
šie dalykai sudaro sąlygas mano asmeniniam tobulėjimui	27	21
man reikės laikyti šių dalykų egzaminus, kad įstočiau, dirbčiau toje srityje	72	36
neįtakoja visai	0	18

Kad geriau pažintų profesijai reikšmingas savybes, moksleiviai turi stebėti ir analizuoti pasirinktą profesiją. Tam Petrauskaitė R. (1996) siūlo organizuoti imitacinius žaidimus, konkursus varžybas, kurių metu moksleiviai aptartų profesijos pasirinkimo klausimus. Pamoka, nors ir pagrindinė mokykloje organizuojama veiklos forma, nėra vienintelė. Apklaustos duomenimis mokiniai ir mokytojai pirmenybę skyrė praktiniams užsiėmimams, kaip karjeros ugdymui tinkančią veiklos formą (mokytojai – 75%; 12/11 kl. mokiniai – 51%; 10 kl. mok. – 59%). 12/11 kl. mokiniai mano, jog tinkama yra ir pamoka (42%), o konsultacija – 34%. 10 kl. mokiniai - 39% priskyrė ir mokomąsias ekskursijas. Mokytojai teigia, kad taip pat naudingos yra konsultacijos – 58% ir tiek pat mokamosios ekskursijos – 58% (13 pav.).

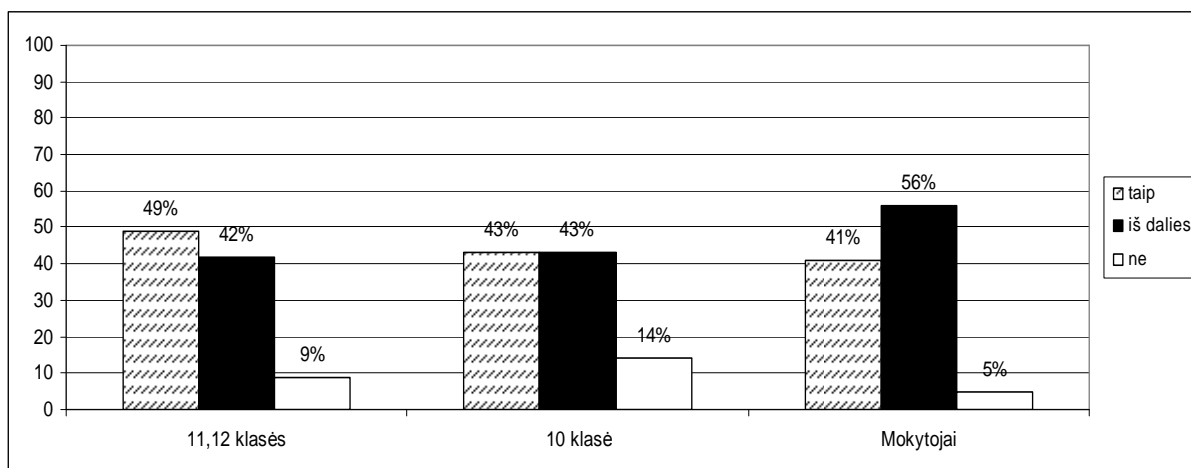

13 pav. **Veiklos formos, tinkančios karjeros ugdymui** (N=182)

Praktiniai užsiėmimai gali vykti ir pamokų metu ir neformalioje veikloje, mokiniu suteikiama galimybė realiai išbandyti tam tikrą veiklą. Tai gali būti laboratoriniai darbai, praktiniai gamybiniai, kūrybiniai procesai technologijos, dailės pamokose ir pan. svarbu, jog akcentuoti tam tikrus su dominančia profesija susijusius dalykus, kurie leistu pažinti, ar bent susidaryti įspūdį į apie tam tikrą veiklą. Braverman T., Young, J. C. ir kitų autorių (2006) savo tyrime nustatė, jog dauguma abiturientų menkai pasiruošę priimti jų karjerą įtakojančius sprendimus, sunkiai suvokia savo pomėgius, talentus, patirtį, kaip veiksnius, įtakojančius jų karjeros pasirinkimo sprendimus. Mokinių darbo patirtis (part time work) suteikia mokiniams galimybę praplėsti darbo pasaulio akiratį, nors panašaus darbo pobūdis, kurį jie jau yra dirbę, ir nedomina. Tai skatina jų užimtumą, parodo jų galimybes tam tikram darbui, padeda įgauti žinių tam tikroje srityje, suvokimą apie karjeros vystymo naudą. Ugdymo procese mokytojai turėtų suteikti žinių, informacijos, paskatinti aktyviai veikti visuomenėje užsiimti jį dominančia veikla. Darbo pobūdį mokiniai gali pajusti ir praktinių užsiėmimų metu, nors mokinių veiklos pasirinkimas yra robotas.

Tyrimo duomenys rodo dalyko vertinimo svarbumą karjeros pasirinkimui. Tai kad poveikis yra sutinka visos respondentų grupės 44% 12 kl. mokinių, 54% 11kl. mokinių ir 41% mokytojų; kad tik iš dalies sutinka 41% 12 kl. mokinių, 43% 11kl. mokinių ir 59% mokytojų (14 pav.). Tai rodo, jog nors dalyko įvertinimas ir yra svarbus, bet nėra pagrindinis kriterijus renkantis profesiją. Mokiniai renka savo ateities perspektyvą, ne pagal tai „kaip man sekėsi mokykloje“ (t.y. pvz. stosiu ten, kur atitiks mano pažangiausi mokomieji dalykai, nepaisant kokia tai bus profesija, nes niekur kitur neįstosiu), mokiniai renka dalykus, pagal norimą (ar bent svarstoma, kokios norėtų) profesiją, o ne atvirkščiai, tai įrodo mokinių pasirinkimo racionalumą.

Nagrinėjant pažymių ir karjeros pasirinkimo santykį Braverman T., Young, J. C. ir kt. (2006) nustatė, jog nors skirtumas tarp pažangių ir mažiau pažangių mokinių požiūris į karjerą yra beveik lygus, bet mokiniai, kurių pažangumas didesnis, yra „labiau“ apsisprendę dėl savo ateities, aiškesnė jų ateities perspektyva ir priimamų sprendimų įtaka ateities planavimui.

14 pav. Dalyko įvertinimo poveikis karjerai. (N=182)

Patarimai, profesijos rinkimosi klausimais, yra labai reikšmingi mokinio gyvenime. Naudingai patarti, neprimetant kitam savo idėjos, yra labai sunku, ypač kai nesugebama įsijausti į kito vaidmenį. Mokytojams, kaip ugdymo karjeros dalyviams, gali tekti patarėjo vaidmuo. Siekiant išsiaiškinti ar reikalinga pagalba mokiniams renkantis profesiją (ar ateities perspektyvą), buvo ištirti mokinių atsakymai (pavaizduoti lentelėje) Iš 12/11 kl. ir 10 kl. mokinių atsakymų galima teigti, jog pagalba yra reikalinga. 42% 12/11 kl. ir 39% 11kl mokinių, teigia, jog jiems tokia pagalba yra reikalinga; 40% 12/11 kl. ir 34% 10kl mokinių – kad tik šiek tiek reikalinga;

10 lentelė

Mokinių pagalbos poreikis (%)

	12-11 kl., N=67	10 kl., N=56
Ne, aš galiu pats/pati nuspręsti;	6	18
Šiek tiek;	40	34
Reikalinga;	42	39
Aš dar apie tai negalvoju;	5	16

Nors dauguma mokinių sutinka, kad jiems reikia pagalbos, bet jos retai kada ieško, pvz. nors tam tikrose mokyklose veikia Profesinio Informavimo Centras, bet ne visi mokiniai žino, kuo jis užsiima, ir kokios jo teikiamos paslaugos.

Bartinkienė Z., Paurienė L. (1989) teigia, kad dažnas veiksnys lemiantis tam tikros profesijos pasirinkimą yra socialiniai veiksniai: būsimas darbo užmokestis, darbo perspektyvumas,

galimybės, iškovoti pripažinimą visuomenėje. Atliktas tyrimas parodė, jog profesijos populiarumas ir profesijos prestižas nėra tiek svarbūs, todėl mokiniai nėra ypatingai suinteresuoti gauti informacijos, pagalbos apie šiuos aspektus; Labiausiai akcentuojama, jog svarbiausia mokiniams pažinti save (89), savo gabumus (83), žinoti, kokie sugebėjimai, asmenybės savybės būtinos profesijai (78) ir sužinoti įsidarbinimo galimybes pagal specialybę (79);

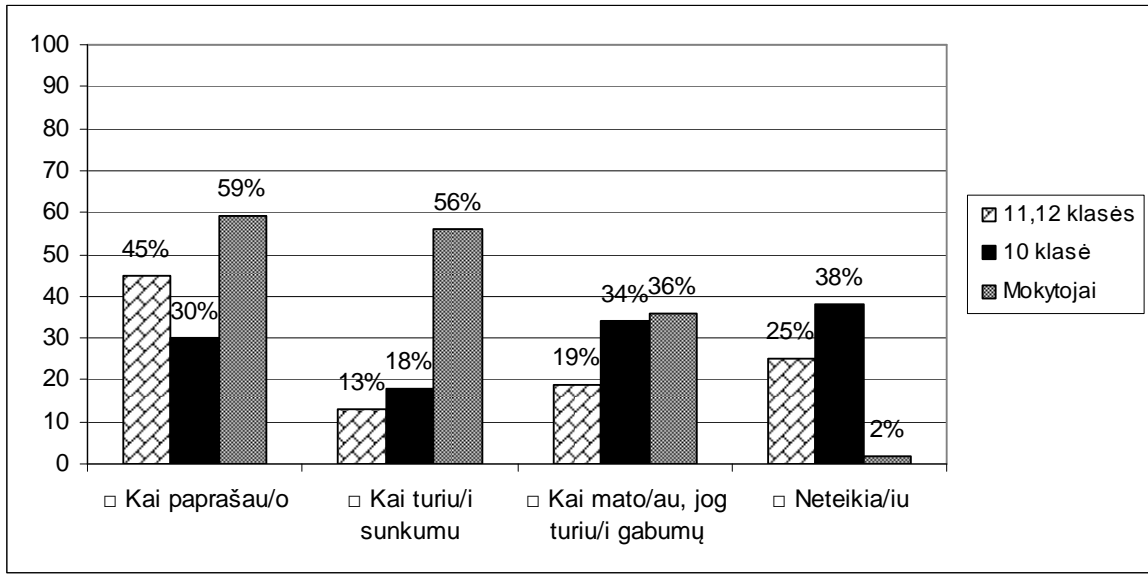
11 lentelė

11. Mokinių pagalbos priimant karjerai svarbius sprendimus pobūdis (sk.) N=123

Pagalba	1 svarbu	2 šiek tiek	3 nesvarbu
Pažinti save (gabumus, interesus, vertybes)	89	26	6
Žinoti, kokie sugebėjimai asmenybės savybės būtinos profesijai	78	32	3
Žinoti aukštąsias, profesines mokyklas ir jose ruošiamus specialistus	65	45	11
Sužinoti įsidarbinimo galimybes pagal specialybę	79	37	5
Profesijos populiarumas	26	54	40
Karjeros galimybės	72	41	6
Būsimo atlygio dydis	68	44	8
Profesijos prestižas	31	66	32
Asmens gabumai	83	29	7

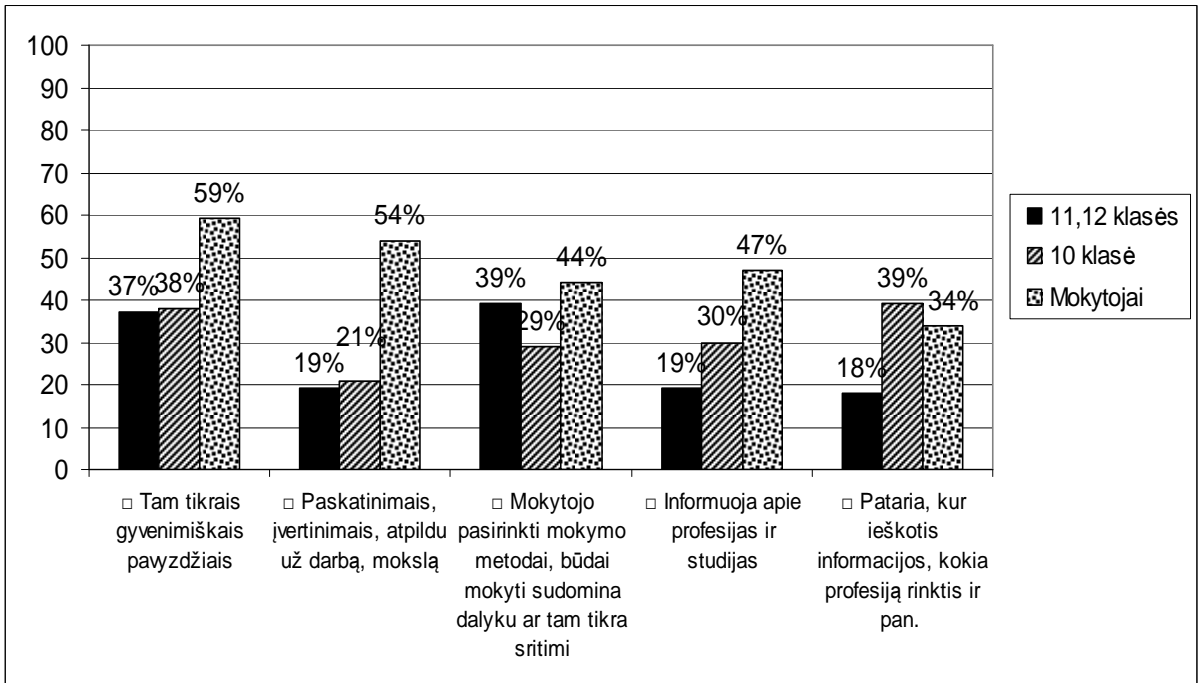
Tai reiškia, jog mokiniams reikalingiausia vystyti asmeninę kompetenciją, kuriai tik mokytojo pagalbos neužtenka, tam turi mokykloje dirbti profesionalai (psichologai, profesijos konsultantai ir pan.), taip pat svarbus asmens pasiryžimas.

Mokiniui susidūrus su sunkumais mokytojai turėtų suteikti individualią pagalbą, ar bent nukreipti, kur ta pagalba yra suteikiama. Pagal šio tyrimo duomenis mokytojai teigia, jog individualią pagalbą tada, kai mato, jog mokinys turi sunkumų (56%); kai paprašoma (59%); kai mato, jog mokinys turi gabumų tam tikrai sričiai (36%); 12 /11kl. mokiniai teigia, jog mokytojas iš vis nesuteikia pagalbos (25%), tik kai paprašoma (45%), tokie mokinių atsakymai gali reikšti, jog mokinių nuomonės labai skirtingos, ir kiekvienas turi skirtingą patirtį su mokytojais, ir vienu ir kitu atveju mokiniai mokytoją vertina kaip pasyvų stebėtoją; 10 kl. mokiniai teigia, mokytojai neteikia pagalbos (38%) arba kai mato, jog turi gabumų (34%), kai to paprašo (30%); iš tyrimo duomenų matyti (15 pav.), jog mokiniai nepalankiai žiūri į individualią pagalbą. Dauguma mokinių mano, jog susidūrus su sunkumais mokiniai pagalbos nesulauks. Tai nebūtinai turi reikšti, kad mokytojai atsisako padėti mokiniams, tokį neigimą mokinių požiūrį į mokinius gali sąlygoti ir laiko trūkumas, užimtumas, kuris trukdo pastebėti kiekvieno mokinio sunkumus ar gebėjimus ir pan.

15 pav. Mokytojų teikiama individuali pagalba planuojant karjerą (N = 182)

Tam tikri būdai per dalyko pamokas gali skatinti mokinius domėtis karjeros galimybėmis. 12/11 kl. mokiniai teigia, jog juos labiausiai mokytojai skatina tam tikrais gyvenimiškais pavyzdžiais (59%), įtakoja pats dalyko sudominimas (39%); 10 kl. mokiniai mano, jog karjeros galimybės turi patarimai, kur ieškoti informacijos (39%) ir taip pat tam tikros gyvenimiškos patirties pasidalinimas (38%); Mokytojų manymų didesnę įtaka daroma dalijimasis gyvenimiška patirtimi, pavyzdžiais (59%), paskatinimas, įvertinimas, atpildas (54%); (16 pav.)

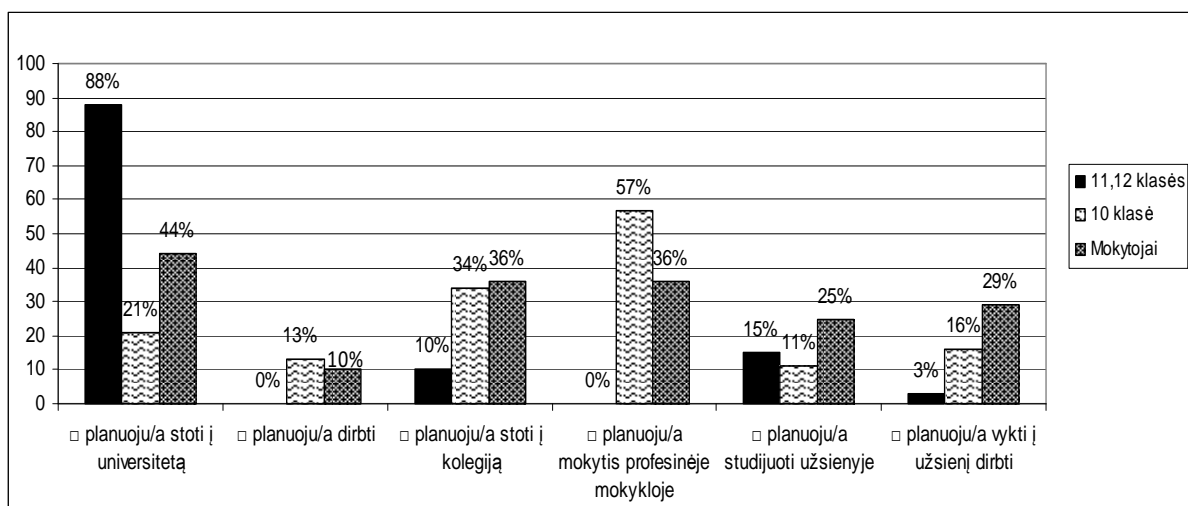

16 pav. Būdai, kuriais mokiniai skatinami domėtis karjeros galimybėmis (N = 182)

Stulpinas T. (2005) teigia, kad asmenybės ugdymui(si) svarbų vaidmenį turi perspektyvų vienovė ir dinamiškumas. Jeigu žmogus mato idealą, jei apibrėžia dalinius, konkrečius tikslus, jam aiškūs darosi uždaviniai, t.y. veiksmų sistema, kuri žingsnis po žingsnio veda į tikslą bei artina prie idealo. Antra vertus, perspektyvos laipsniškai gali konkretėti: idealai tapti tikslais, o šie pereiti į uždavinius (p.173). Autorius teigia, kad žmogus žinantis savo perspektyvas, bent iš dalies gebantis prognozuoti savo ateitį, gali jaustis saugesnis ir laimesnis.

Nagrinėjant mokinių ateities perspektyvą matosi vieninga respondentų grupės nuomonė, ketinimai. Dauguma 12/11 kl. mokinių siekia stoti į universitetą (88%) ir įgyti aukštąjį išsilavinimą. Daug mažiau planuoja studijuoti kolegijoje (10%;) arba studijuoti užsienyje (15%;) tyrimo duomenys gauti iš gimnazinių klasių, todėl jų poreikis studijuoti iš anksto, jau numatytas ir nelabai stebina. Visi tyrime dalyvavę 10 kl. mokiniai mokosi pagrindinėje mokykloje ir jų ateities planai yra tokie: 57% - ketina mokytis profesinėje mokykloje, 34% ketina stoti į kolegiją, 21% - stoti į universitetą; Tyrime dalyvauja mokytojai iš gimnazijų ir pagrindinių mokyklų, todėl duomenys yra pasiskirstę vienodai: jog mokiniai ketina stoti į universitetus mano 44% mokytojų, planuoja stoti į kolegiją 36%, planuoja mokytis profesinėje mokykloje 36%; planuoja studijas užsienyje 25%, planuoja vykti dirbti į užsienį 29% (17 pav.); Mokytojų nuomonė, kad mokiniai pasirinktų studijas ar darbą užsienyje yra gan pagrįsta, nes Lietuvoje padidėjusi migracija iš Lietuvos, perspektyvų ieškojimas kitose šalyse.

17 pav. **Mokinių ateities perspektyvos** (N =182)

Nagrinėjant mokytojų ir mokinių nuomonę apie svarbiausius karjeros konsultavimo komponentus, adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje (8 pav.) nebuvo akcentuojama, kaip svarbi, nors vyrauja nuomonė, jog profesinės ugdymo įstaigos (universitetai, kolegijos) norėtų, jog mokiniai, atėję mokytis į jų įstaigą, jau turėtų tam tikrus gebėjimus, kurie padėtų jiems mokantis, pvz. gebėjimas savarankiškai mokytis, ieškoti informacijos ir pan. Todėl, jau mokykloje, mokinius reikėtų parengti

adaptacijai naujoje mokymo(si) įstaigoje. Adaptacija palengvinama, kai mokinys yra motyvuotas mokytis, numato savo ateities perspektyvą, bent jau trumpam laikotarpiui. Gebėjimas prisitaikyti, lankstumas yra brandžios asmenybės bruožai, kurių vystymas ir yra bendrojo lavinimo mokyklų siekiamybė.

Tyrimo rezultatai parodė mokinių ketinimą tęsti studijas profesinio rengimo įstaigoje. 12 lentelėje pateikti duomenys parodo mokymosi poziciją, kodėl mokiniai mokosi (ar nesimoko): 10 kl. (70%), ir 12/11 kl. mokiniai (93%), teigia, jog mokosi dėl savo ateities. Toks požiūris t.y. savo ateities vertinimas, perspektyvų numatymas rodo brandų mokinių požiūrį į savo ateities planus.

12 lentelė

Mokinių mokymosi pozicijos pasirinkimas (%)

<u>Mokymosi pozicija</u>	12-11 kl. N=67	10kl. N=56
Mokausi dėl savo ateities, nes mokslas šiais laikais yra labai svarbus	93	70
Mokausi, nes to nori mano artimieji	10	9
Aš stengiuosi mokytis, bet man nesiseka	5	36
Mokytis tiesiog tingiu, geriau dirbti	1,5	5
Niekas mūsų klasėje nesimoko, kodėl aš turėčiau	0	7

Nagrinėjant ateities siekius, buvo norima sužinoti kokias vertybės lemia profesinius pasirinkimus: aiškiai matosi poreikis būti laimingam šeimoje – vertybė šeima – ir poreikis įgyti aukštąjį išsilavinimą – čia matomas mokslas, kaip vertybė. 12/11 kl. mokiniai dar išskyrė poreikį susirasti įdomų darbą – darbas, kaip vertybė. 10 kl. mokiniams taip pat svarbu šeima, darbas, kaip vertybė, bet taip pat jiems svarbu ir būti materialiai apsirūpinusiems. Todėl galima išskirti tris pagrindines vertybes, kurios pagrindu ir formuosis profesiniai interesai, tai – šeima, mokslas ir darbas. (duomenys pateikti 13 lentelėje). Mokinių siekių lentelė buvo sudaryta remiantis Barkauskienės M. (1997) atliktu tyrimu.

13 lentelė

Mokinių ateities siekiai (sk.) N=123

Siekiai	<i>1 labai norėčiau</i>		<i>2 norėčiau</i>		<i>3 nelabai svarbu;</i>		<i>4 visai nesvarbu</i>	
	12-11kl.	10 kl.	12-11kl.	10 kl.	12-11kl.	10 kl.	12-11kl.	10 kl.
Tapti žinomam	8	13	14	13	26	15	19	11
Būti laimingam šeimoje	52	32	14	13	1	5	0	2
Daug keliauti	20	21	29	21	17	9	10	1
Būti materialiai	40	33	26	9	1	9	0	1

aprūpintam								
Sukurti ką nors naujo	17	15	18	23	20	9	12	5
Išlikti teisingam ir sąžiningam	37	22	25	20	2	8	3	2
Būti laisvam nepriklausomam	40	22	26	19	1	8	1	3
Padėti kitiems	21	18	30	23	14	10	2	1
Susirasti įdomų darbą	52	31	12	16	3	4	0	1
Suteikti dėmesio tėvams	30	24	24	16	11	8	2	4
Susikurti prabangų gyvenimą	22	25	26	13	17	9	2	5
Sutarti su žmonėmis	38	25	24	20	5	5	0	2
Tapti vertinamu specialistu	36	18	23	21	7	12	1	1
Turėti daug draugų	23	19	22	18	16	14	6	0
Jaukiai gyventi	43	25	23	18	1	9	0	0
Pelnyti kitų žmonių pagarbą	37	22	26	17	4	12	0	1
Užmegzti naudingų pažinčių	30	25	30	15	5	8	2	4
Įgyti aukštąjį mokslą	54	22	8	20	4	10	1	0
Madingai rengtis	11	11	13	17	26	18	17	6
Turėti pinigų	29	22	29	24	9	5	0	1
Gyvenimo prasmę rasti darbe	13	17	33	18	19	16	2	1
Prisidėti prie tautos kultūros	9	7	21	19	29	18	8	6
Dalyvauti visuomeninėje veikloje	12	8	24	19	26	18	5	6
Tapti lyderiu	20	11	20	12	18	18	9	10
Būti gerais tėvais	50	23	13	19	3	6	1	3

IŠVADOS

1. Teorinė analizė parodo, jog karjeros projektavimo kompetencijos ugdymas gali vykti ugdymo proceso metu, sąveikaujant mokiniui ir mokytojui. Dauguma apklaustųjų – mokytojų ir mokinių – *karjeros projektavimo* sąvoką supranta, kaip ateities planavimą, tikslo siekimą, o ugdymą karjerai mokytojai apibūdina, kaip profesinį informavimą ir pagalbą renkantis profesiją. Tyrimo metu išsiaiškinta, jog mokytojai palankiai vertina ugdymą karjerai integravimą į ugdymo procesą. Mokyklinis ugdymo karjerai modelis nėra plačiai taikomas, nors apklaustieji girdėję apie šį modelį mano, jog jis mokytojų susitarimu integruojamas į mokomuosius dalykus.
2. Išanalizuota mokytojų ir mokinių, kaip ugdymo dalyvių, įtaką mokinių karjeros projektavimui, organizuojant ugdymo procesą, nustatyta, jog svarbiausi ugdymo karjerai dalyviai yra patys mokiniai, bet mokytojo vaidmuo nėra labai reikšmingas, tai rodo, jog karjeros projektavimas ugdymo procese nėra tiesioginis ir nėra akcentuojamas, bet tai nereiškia, jog nereikšmingas. Buvo nustatyta, jog mokyklos pasirengimas mokinių karjeros ugdymui yra vidutiniškas, o mokymo programos atitikimas karjeros ugdymui, mokytojų ir mokinių nuomonė yra vertinamas dvejopai: vieni mano, jog atininka, kiti – ne.
3. Nagrinėjant mokinių karjeros kompetentingumo aspektus buvo nustatyta, jog mokiniams svarbus asmeninės kompetencijos vystymas, nors mokytojai akcentavo, jog daugiausia dėmesio skiria socialinei ir edukacinei kompetencijai vystyti.
4. Nustatyta, kad svarbiausi mokiniams ir mokytojams profesinio konsultavimo komponentai yra profesinis informavimas ir patarimai apsisprendžiant dėl karjeros. Mokiniai, kurie nėra apsisprendę dėl karjeros ar dar abejojantys, kaip to priežastį įvardino informacijos trūkumą. Taip pat nustatyta, jog mokytojai suvokia, kad mokiniams reikalinga pagalba profesiniams sprendimams priimti. O pagrindiniai būdai siekiant skatinti domėtis, mokytis mokomuosius dalykus yra gyvenimiški pavyzdžiai, savo patirties pasidalinimas.
5. Išanalizavus mokinių ateities planus, galima teigti, jog didelę reikšmę mokiniams turi išsilavinimas, kaip ateities perspektyvos garantas.
6. Tyrimo hipotezė - tikėtina, kad X – XII kl. mokinių karjeros projektavimo kompetencijų ugdymas vyksta ugdymo proceso metu – pasitvirtina iš dalies: karjeros projektavimo elementų svarba mokiniams tik iš dalies reikšminga jų profesiniams sprendimams, karjeros projektavimas ugdymo proceso metu vyksta netiesioginiu būdu ir priklauso nuo kiekvieno asmens individualiai.

REKOMENDACIJOS

1. Skatinti mokytojų susidomėjimą ugdymu karjerai, mokytoju susitarimu integruoti karjeros kompetencijos gebėjimų vystymą, taikant netradicinius ugdymo metodus, siekiant ne tik dalyko žinių perteikimą, bet ir asmeninį mokinių karjeros kompetentingumo vystymą. Susidomėjimą skatinti kursų, seminarų, konferencijų, skirtų mokinių karjeros projektavimo kompetencijai ugdyti, metu, organizuoti gerosios patirties seminarus ir pan.;
2. Suteikti mokiniams įvairesnės veiklos spektrą, kuri padėtų mokiniams vystyti karjeros kompetentingumo gebėjimus: skatinti pažinti save, mokytis bendrauti ir bendradarbiauti, informacijos apdorojimo ir pritaikomumo gebėjimus, suteikti specifines konkretesnės, juos dominančios profesijos žinias, leisti išbandyti praktiškai. Tai galima pasiekti naudojant įvairesnius mokinių mokymosi aktyvinimo būdus (pvz. minčių lietus, projektinė veikla pamokos metu ir pan.);
3. Skatinti bendradarbiavimą su socialiniais partneriais (miesto bendruomenę, konkrečias darbo įstaigas ir pan.)
4. Vystyti mokytojų ir karjeros edukologų bendradarbiavimą, siekiant mokytojų sąmoningumo ir gebėjimo padėti mokiniui apsispręsti dėl siekiamos ateities perspektyvos. Detaliau supažindinti mokytojus su Mokykliniu karjerai modeliu ir jo pritaikymą mokykloje;
5. Skatinti mokytojus dalintis savo gyvenimiškąją patirtimi, nuomone su mokiniais, įprasminti pasirinktą mokomąjį dalyką, akcentuojant jo praktinę naudą. Suteikti žinių apie profesijas, ar informacijos šaltinius, kuriais galėtų pasinaudoti mokinys.

Literatūra

1. Adamonienė R., Daukilas S., Kriščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2003) Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika. Vilnius:Indra
2. Albrechtas J. (2005) Asmenybė ir karjera. Vilnius: Klaipėdos socialinių mokslų kolegija
3. Aramavičiūtė V. (2005) Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vinius: Gimtasis žodis
4. Aramavičiūtė V. (1998) Ugdymo samprata. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
5. Augienė D. (2009) Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veikos organizacijoje. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
6. Balčytienė A. (1998) Būdas mokyti kitaip; hipertekstinė mokymo aplinka. Vilnius:margi raštai
7. Barkauskaitė M. (1997) Devintų klasių mokinių nuostatų, vertybių ir vertinimų tyrimas. Pedagogai ir mokytojai:požiūris į švietimo reformą. Vilnius: Solertija p. 53 -71
8. Bartinkienė Z., Paurienė L. (1989) Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. Kaunas: Šviesa
9. Bendravimo psichologija (2001) Kaunas: Technologija
10. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2003)
11. Burokas V. Profesiją pasirinkti padės profesionalūs karjeros konsultantai// Lietuvos žinios 2005 11 14 (prieiga per internetą, žiūrėta 2009 12 01 <http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/profes%20orientav%20konferVB51109.doc.>)
12. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996) Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius: MARGI RAŠTAI
13. Charles C.M. (1999) Pedagoginio tyrimo įvadas. Vilnius: Alma littera
14. Dalin P., Rolff H.G., Kleekamp B. (1999) Mokyklos kultūros kaita. Vilnius: Tyro alba
15. Darbo rinkos terminai ir sąvokos (1998) Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius:Agorga
16. Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. (2007)Edukologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas
17. Gučas A. (1959) Mokinių gabumai ir jų vystymas. Kaunas: valstybinė pedagoginės literatūros leidykla
18. Gumuliauskienė A., Augienė D., Bobrova L. ir kt (parengė(2002) Karjera šiandien ir rytoj. Šiauliai: Šiaulių universitetas
19. Hargreaves A. (1994) Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Vilnius: Tyro alba
20. Hargreaves A. (2008) Mokymasis žinių visuomenėje.švietimas nesaugumo amžiuje, Vilnius: homo liber
21. Jakavičius V., Juška A. (1996) Mokyklos pedagogika. Klaipėda: Klaipėdos universitetas

22. Jaunimo integravimas į darbo rinką. Aktualūs socialinės politikos klausimai (2001)
Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas
23. Jautaitė B. (1993) Vyresniųjų moksleivių darbinio apsisprendimo sunkumai ir trūkumai//
Acta Pedagogica Vilnensia. Vilnius
24. Jovaiša L. (1981) Asmenybė ir profesija. Kaunas: Šviesa
25. Jovaiša L. (1999) Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius: Agorga
26. Jovaiša L. (2001) Edukologijos pradmenys. Šiauliai: ŠU leidykla
27. Jutautaitė B. (1993) Lietuvoje vyresniųjų moksleivių apsisprendimo sunkumus ir trūkumus
28. Karjeros projektavimo vadovas (2005) Kaunas: VDU
29. Kavaliauskienė V. (2007) Pažintis su profesija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas leidykla
30. Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai (2006) Vilnius: Lietuvos
Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras
31. Kučinskas V. (2000) Socialinis darbas švietimo sistemoje. (prieiga per internetą
(<http://www.vpu.lt/socpedagogika/zodynelis/a.html>) žiūrėta 2009 12 01
32. Kučinskienė R. (2003) Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto
leidykla
33. Laužackas R. (2005) Profesinio rengimo metodologija Kaunas: VDU leidykla
34. Laužackas R. Profesinis rengimas Lietuvoje plėtojamas neturint aiškios
vizijos//Bernardinai.lt 2006-09-04 (prieiga per internetą:
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-09-04-rimantas-lauzackas-profesinis-rengimas-lietuvoje-pletojamas-neturint-aiskios-vizijos/5083>)
žiūrėta 2010 01 09
35. Laužikas (1974) Pažinkime savo mokinius. Vilnius
36. Leonavičius J. (2004) Studentų socialinės padėties kaita ir jos priežastys. Kaunas:
Technologija
37. Lewy A. (1998) Valstybinės ir mokyklos lygmens ugdymo programos. Vilnius: Margi
raštai
38. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai
(2002) Vilnius: LRŠMM Švietimo aprūpinimo centras
39. Martišauskienė E. (1993) Ryškesnės auklėjimo per pamokas galimybės//Acta Pedagogica
Vilnensia nr. 2, 133-141
40. Matulionis A. Mikšys A. (1992) Jaunimo socialinė – profesinė orientacija. Vilnius:
Panevežio spaustuvė

41. Petkevičiūtė N (2006) Karjeros valdymas. Asmeninė individualioji perspektyva.
Kaunas: VDU leidykla
42. Pertauskaitė R. (1996) Psichopedagogika profesijos pasirinkimui. Vilnius: ŽODYNAS
43. Petty G. (2006) Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius: TYTO ALBA
44. Pukelis K. (2002) Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: Tyrimai ir realijos Nr. 6, p. 35 - 43.
45. Pukelis K. (2003) Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos Nr. 6, p. 20 - 25.
46. Pukelis K., Garnienė D. (1993) Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje// Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr. 7, p. 24 – 35
47. Pukelis K. (2006) Karjeros projektavimo filosofija, metodologija ir teorija kuriant profesinio informavimo ir konsultavimo normatyvinius dokumentus mokymosi visą gyvenimą paradigmoje. (prieiga per internetą http://www.smm.lt/es_parama/docs/projektai/pos_0613_1.ppt) žiūrėta 2010 01 09
48. Simonaitytė B. (2007) Mokyklos – besimokančios organizacijos vystymas, Kaunas: Technologija
49. Stanišauskienė V. (2004) Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Kaunas: Technologija
50. Stulpinas T. (2005) Ugdymo perspektyvos: idealai, tikslai, uždaviniai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
51. Šernas V. (1998) Profesinės veiklos didaktika. Vilnius: Presvika
52. Švietimo būklės tyrimų apžvalga (2008) Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metams ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos rekomendacijų Lietuvai aspektu. Vilnius: ŠVIETIMO APRŪPINIMO CENTRAS
53. Švietimo gairės: 2003-2012 m projektas. Vilnius
54. Targamadžė V. (1995) Švietimo sistemos lankstumas individų edukacinio stimuliavimo aspektu. Kaunas: Technologija
55. Terence H. McLaughlin (1997) Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas: Technologija
56. Valatkienė S. (2005) Visuminio ugdymo problema naujosios pedagogikos

- teorijoje ir praktikoje//Acta_PaedagogicaVilnensia.Vilnius: VU (prieiga per internetą <http://www.leidykla.eu/fileadmin/ActaPaedagogicaVilnensia/15/112-119.pdf>) žiūrėta 2010 01 09
57. Vilkonienė M. (2007) Bendrojo išsilavinimo kokybė: samprata, problematika, praktika
Vilnius: Ciklonas
58. Weeden P., Winter J., Broadfoot P. (2005) Vertinimas. Ką tai reiškia mokykloms?
Vilnius: Garnelis
59. Karjeros projektavimo ir konsultavimo terminų žodynas (prieiga per internetą: <http://glossary.ambernet.lt/main.php?lang=lth#>) žiūrėta 2009 12 01
60. Tarptautinių žodžių žodynas (1985) (prieiga per internetą <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=refleksija&wid=16773>) žiūrėta 2009 12 01
61. Vaškelytė A. Jaunimą į profesines vilioja perspektyvios specialybės//Lietuvos žinios 2005 09 17 (prieiga per internetą, žiūrėta 2009 10 01 <http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/profesinis%20mokymas%20LZ.doc>)
62. Braverman T., Young, J. C., King N. J., Paterson. C. A., Weisskirch R.S. Career awareness and part-time work examined in lives of high school seniors// California Agriculture publikuota 2006 10 13 (prieiga per internetą <http://www.escholarship.org/uc/item/1cb632zc>) žiūrėta 2010 01 15
63. Conboy J.E., Fonseca J.M.B. Recommendations for enhancing success in secondary science and mathematics//Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 2009, 5(1), p.3-14 (prieiga per internetą http://www.ejmste.com/v3n2/EJMSTE_v3n2_Orion.pdf) žiūrėta 2010 01 15
64. King N, Madsen E. R., Braverman M., Paterson C., Yancey A.K. Career Decisionmaking: Perspectives of Low-Income Urban Youth// Spaces for Difference: An Interdisciplinary Journal, publikuota 2008 05 15 (prieiga per internetą <http://www.escholarship.org/uc/item/86m528db>) žiūrėta 2010 01 15

PRIEDAI

ANKETA MOKYTOJAMS

Gerb. Mokytojai, šiuo tyrimu noriu išsiaiškinti mokinių karjeros projektavimą per Jūsų dėstomo dalyko pamoką. Gauti duomenys bus naudojami Šiaulių universiteto Karjeros edukologijos studijų programos magistro darbui.

Anketa anoniminė, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia. Atsakymus žymėkite taip , o kur nurodyta, įvertinkite pagal balų sistemą.

Dėkojame už Jūsų nuoširdžius atsakymus.

Aš dirbu.....dalyko/ų

mokytoja/u;

Dirbu (atsakymą pabraukite): **pagrindinėje** mokykloje **vidurinėje** mokykloje

gimnazijoje

Moteris **Vyras**

Jūsų pedagoginės veiklos patirtis .....metų

1. Jūsų darbe Jums svarbiausia?

- Mokinių išmokimo procesas
- Mokinių intelektualiniai, psichiniai gebėjimai
- Ugdymą pritaikyti kiekvienam mokiniui pagal jo asmenybę
- Mokinių motyvai, poreikiai (pvz. savirealizacijos poreikis)

2. Kas, Jūsų manymu, yra karjeros projektavimas? (įrašykite).....
.....

3. Kokie karjeros konsultavimo komponentai yra svarbiausi?

- Profesinis informavimas
- Profesinis veiklinimas
- Patarimai apsisprendžiant dėl karjeros
- Adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje

4. Kas, Jūsų manymu, yra ugdymas karjerai?(įrašykite).....
.....

5. Įvertinkite karjeros kompetentingumo ugdymą savo mokykloje:

nuo 1 –visada taikoma iki 5 – niekadus netaikoma

Mokykla teikia pakankamą informaciją apie moksleivių karjeros planavimo galimybes	1	2	3	4	5
Skiriamas dėmesys mokinių karjeros ugdymui	1	2	3	4	5
Skatina įgyvendinti ugdymą karjerai dalyko pamokos metu	1	2	3	4	5
Skatinama komandinė pedagogų veikla, mokytojai dalinasi gerąją patirtimi	1	2	3	4	5
Jūsų ugdymo karjerai darbo tikslai sutampa su mokyklos tikslais	1	2	3	4	5

6. Kaip manote, ar mokymo programos atitinka visuomenės ir individų poreikius susijusius su ugdymu karjerai?

- Taip
- Neturiu nuomonės
- Ne

7. Ar esate girdėjęs apie mokyklinį ugdymo karjerai modelį?
- Taip esu
  - Kažką esu
  - Nieko nežinau apie šį modelį
8. Ar mokyklinis ugdymo karjerai modelis yra taikomas, Jūsų mokykloje?
- Ne
  - Taip,
    - jei taip, tai koku principu?
      - Tik popamokinėje, neformaliojo ugdymo veiklos procesuose
      - Mokytojų susitarimu integruojant į dalyko pamoką
      - Kitą (įrašykite).....
9. Ar yra naudinga mokinius supažindinti su karjeros galimybėmis į bendrąjį ugdymą integruojant karjeros ugdymui skirtus elementus (savęs pažinimo, socialinės kompetencijos, karjeros planavimo, sprendimo priėmimo ir pan.)
- Taip
  - Neturiu nuomonės
  - Ne
10. Kas yra profesinis informavimas?
- Tikslingas supažindinimas su profesijomis
  - Pagalbos teikimas savęs pažinimo tyrimų srityje
  - Pagalbos teikimas darbo rinkos srityje
11. Svarbiausi ugdymo karjerai dalyviai, kurie turėtų būti atsakingi už mokinių karjeros ugdymą.
- Patys mokiniai
  - Mokinių tėvai
  - Mokytojas/a
  - Mokykla
  - Karjeros centrai
  - Darbo įstaigos
  - Visuomenė bendrai
  - Kitą (įrašyti).....

12. Įvertinkite teiginius: nuo 1 – visada iki 5 – niekada

Numatau tikslus, uždavinius sau ir mokiniams rengdamasis pamokai	1	2	3	4	5
Aš puikiai vertinu savo profesinius įgūdžius ir kompetencijas	1	2	3	4	5
Planuoju savo paties profesinį tobulėjimą	1	2	3	4	5
Planuoju kiekvieną savo dalyko pamoką	1	2	3	4	5
Ruošiantis pamokai tariusi, bendradarbiauju su mokykloje dirbančiais specialistais	1	2	3	4	5
Sugebu valdyti klasę	1	2	3	4	5
Ugdymo turinį organizuoju ne tik dalykiniu principu, bet integruoju ir kitų sričių temas, metodus, realias mokiniams iškylančias problemas	1	2	3	4	5

13. Kaip manote, kas mokantis svarbiau, procesas ar rezultatas?

(įrašykite).....

14. Ar dalyko įvertinimas gali įtakoti mokinių karjeros perspektyvas?

- Taip
  - Iš dalies
  - Ne
15. Kokiems karjeros ugdymo gebėjimams skiriate daugiausiai dėmesio per savo dalyko pamoką?
- Savęs pažinimo, savęs pristatymo gebėjimams;
  - Bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimams;
  - Mokymosi, informacijos paieškos gebėjimams;
  - Specialieji gebėjimai, veiklos planavimo, organizavimo gebėjimams;
  - Kitą (įrašykite).....
16. Kokios formaliojo ugdymo formos labiausiai tinka karjeros ugdymui?
- Pamoka;
  - Praktiniai užsiėmimai;
  - Mokomosios ekskursijos;
  - Seminarai;
  - Konferencijos;

- Konsultacijos;
  - Kitą (įrašykite).....
17. Jūsų dėstomas dalykas gali įtakoti mokinių karjeros sprendimus todėl, kad (užbaikite sakinį)...
- tai perspektyvus dalykas
  - mokiniams įdomus dalykas gali sužadinti norą dirbti/mokytis šia ar panašia sritimi
  - mano dalykas sudaro sąlygas bendrosioms kompetencijoms ir gebėjimams vystytis
  - bus reikalingas dalyko egzaminas
  - neįtakoja visai
  - Kitą (įrašyti).....
18. Kaip per Jūsų dėstomo dalyko pamoką yra formuojama teigiama nuostata į darbą/mokymąsi?
- Tam tikri gyvenimiški pavyzdžiai skatina teigiamą požiūrį
  - Paskatinimai, įvertinimai, atpildas už darbą
  - Pasirinkti metodai, būdai mokytis sudomina dalyku ar tam tikra sritimi
  - Informuoju apie profesijas ir studijas
  - Patariu, kur ieškoti informacijos, kokia profesiją rinktis ir pan.
  - Kitą (įrašykite).....
19. Įvertinkite karjeros kompetentingumo uždavinių panaudojimą savo dalyko pamokoje:

nuo 1 –visada taikau iki 5 – niekada netaikau

Savivaizdžio tikrinimas realybėje	1	2	3	4	5
Pageidaujamo gyvenimo stiliaus samprata	1	2	3	4	5
Bandomųjų karjeros tikslų koregavimas	1	2	3	4	5
Žinių ir patirties apie profesijų ir darbo aplinkos įvairovę didėjimas	1	2	3	4	5
Mokinių mokymosi ir profesinio kelio supratimo įgijimas	1	2	3	4	5
Asmeninių sprendimų priėmimo proceso supratimas	1	2	3	4	5
Nuolatinės kaitos supratimas	1	2	3	4	5

20. Kaip stengiatės motyvuoti moksleivius mokytis/domėtis Jūsų dėstomu dalyku?
- Akcentuoju dalyko svarbą, naudą jų ateities perspektyvoms
  - Akcentuoju pamokoje dėstomų žinių praktinį panaudojimą
  - Skatinu motyvuodamas egzaminų, pažymių pažanga, vertinimu
  - Kitą (įrašykite).....
21. Kaip manote, kodėl moksleiviai pasirinko/ar turėtų pasirinkti Jūsų dėstomą dalyką?
- Mokiniams prireiks šio dalyko egzamino
  - Dėl asmeninių interesų, pomėgių
  - Dalykas lengvas
  - Dėl mano mokymo stiliaus, metodų
  - Todėl, kad sutariu su vaikais
  - Kitą (įrašykite).....
22. Kokiam amžiuje, Jūsų manymu, mokiniai pradeda atsakingiau žiūrėti į ateities karjeros planavimą, suprasti savo tinkamumą tam tikrai profesijai?
(įrašykite).....
23. Kaip vertinate mokinių pasiruošimą priimti karjerą įtakojančius sprendimus?
- Mokiniai sugeba patys nuspręsti;
  - Mokiniai labai daug domisi ir žino apie profesijų pasaulį, nors ne visi sugeba realiai vertinti savo gebėjimus tam tikroje srityje;
  - Tik nedaugelis mokinių iš tikrųjų žino, ko nori siekti;
  - Mokiniai visiškai nesidomi karjeros perspektyvomis;
  - Kitą (įrašykite).....
24. Ar domitės, kokie Jūsų mokinių ateities planais, siekiai?
- Taip, visada pasiteirauju, kad galėčiau padėti
  - Tik tų, kurie renkasi mano dalyką, norėdami laikyti to dalyko egzaminą
  - Ne
  - Kitą (įrašyti).....

25. Ar skatinate mokinius domėtis ateities perspektyvomis, domėtis darbo rinkos pasauliu, studijomis ir pan.

- Ne
- Taip,

jei TAIP, tai kaip? (įrašykite).....

26. Ar teikiate individualią pagalbą mokiniams renkantis ateities perspektyvą

- Kai manęs to paprašo
- Kai matau, kad mokinys turi gabumų tam tikram dalykui
- Kai matau, jog mokinys turi sunkumų
- Tai ne mano reikalas
- Kitą (įrašyti).....

27. Jūsų nuomone, kokios ateities perspektyvos siekia mokiniai?

- Daugiau mokinių planuoja stoti į universitetus
- Daugiau mokinių planuoja po mokyklos baigimo dirbti
- Daugiau mokinių planuoja įsigyti profesiją kolegijoje
- Daugiau mokinių planuoja mokytis profesinėje mokykloje
- Daugiau mokinių planuoja studijuoti užsienyje
- Daugiau mokinių planuoja vykti į užsienį dirbti
- Kitą (įrašyti).....

ANKETA MOKINIAMS

Mielas moksleivi, šiuo tyrimu noriu išsiaiškinti mokinių karjeros projektavimą per dalyko pamokas. Gauti duomenys bus naudojami Šiaulių universiteto Karjeros edukologijos studijų programos magistro darbui.

Anketa anoniminė, todėl vardo ir pavardės rašyti nereikia. Atsakymus žymėkite taip , o kur nurodyta, įvertinkite pagal balų sistemą.

Dėkojame už Jūsų nuoširdžius atsakymus

Aš mokausi.....klasėje

Mokausi (pabraukti): **pagrindinėje** mokykloje **vidurinėje** mokykloje **gimnazijoje**

Amžius.....

Lytis: (pabraukti)

vyras

moteris

1. Kas, Jūsų manymu, yra karjeros projektavimas? (įrašykite).....

2. Kokie karjeros konsultavimo komponentai yra svarbiausi?

- Profesinis informavimas
- Profesinis veiklinimas
- Patarimai apsisprendžiant dėl karjeros
- Adaptacija profesinėje ugdymo įstaigoje (universitete, kolegijoje, profesinėje mokykloje ir t.t.)

3. Kokie gebėjimai labiausiai padeda pasirinkti profesiją, karjeros kryptį?

- Savęs pažinimo, savęs pristatymo gebėjimai;
- Bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai;
- Mokymosi, informacijos paieškos gebėjimai;
- Specialieji gebėjimai, veiklos planavimo, organizavimo gebėjimai

4. Kaip manote, kas labiausiai įtakoja mokinių karjeros, profesijos pasirinkimą?

- Šeimos poveikis, tėvų statusas
- Profesijos populiarumas
- Karjeros galimybes
- Būsimo atlyginimo dydis
- Profesijos prestižas
- Klasės auklėtojas, mokytojas/a
- Profesijos patarėjas, konsultantas
- Kitą (įrašykite).....

5. Kas turėtų būti atsakingas už karjeros ugdymą?

- Patys mokiniai
- Mokinių tėvai
- Mokytojas
- Mokykla
- Karjeros centrai
- Darbo įstaigos
- Visuomenė
- Kitą (įrašykite).....

6. Įvertinkite Jums teikiamą pagalbą priimant Jūsų karjerai svarbius sprendimus:

1- svarbu; 2- šiek tiek svarbu; 3-nesvarbu;

Pažinti save (gabumus, interesus, vertybes)	1	2	3
Žinoti, kokie sugebėjimai asmenybės savybės būtinos profesijai	1	2	3
Žinoti aukštąsias, profesines mokyklas ir jose ruošiamus specialistus	1	2	3
Sužinoti įsidarbinimo galimybes pagal specialybę	1	2	3
Profesijos populiarumas	1	2	3
Karjeros galimybės	1	2	3
Būsimo atlygio dydis	1	2	3
Profesijos prestižas	1	2	3
Asmens gabumai	1	2	3

7. Kaip manote, ar mokymo programos atitinka visuomenės ir Jūsų poreikius susijusius su ugdymu karjerai?

- Taip
- Neturiu nuomonės
- Ne

8. Ar Jūsų mokymosi pažangumas turi įtakos Jūsų karjeros pasirinkimui?

- Taip

- Nežinau
  - Ne
9. Kas skatina Jus mokytis?
- Mokausi dėl savo ateities, nes mokslas šiais laikais yra labai svarbus
  - Mokausi, nes to nori mano artimieji
  - Aš stengiuosi mokytis, bet man nesiseka
  - Mokytis tiesiog tingiu, geriau dirbti
  - Niekas mūsų klasėje nesimoko, kodėl aš turėčiau
  - Kita (įrašykite).....
10. Kodėl pasirinkote/ar norėtumėte pasirinkti tokius mokomuosius dalykus?
- Man prireiks šio dalyko egzamino
  - Dėl asmeninių interesų, pomėgių
  - Lengvi dalykai
  - Dėl mokytojo mokymo stiliaus, metodų
  - Todėl, kad su tais mokytojais smagu bendrauti
  - Kita (įrašykite).....
11. Jūsų pasirinkti (ar kuriuos ketinate pasirinkti) mokomieji dalykai gali įtakoti Jūsų karjeros sprendimus todėl, kad (užbaikite sakinį)...
- tai perspektyvus dalykas mano būsimai karjerai
  - įdomūs dalykai
  - šie dalykai sudaro sąlygas mano asmeniniam tobulėjimui
  - man reikės laikyti šių dalykų egzaminus, kad įstočiau, dirbčiau toje srityje
  - neįtakoja visai
  - Kita (įrašyti).....
12. Kaip mokytojas per dalyko pamoką skatina Jus domėtis darbu, profesijomis, studijomis ir pan.?
- Tam tikrais gyvenimiškais pavyzdžiais
  - Paskatinimais, įvertinimais, atpildu už darbą, mokslą
  - Mokytojo pasirinkti mokymo metodai, būdai mokytis sudomina dalyku ar tam tikra sritimi
  - Informuoja apie profesijas ir studijas
  - Pataria, kur ieškotis informacijos, kokia profesiją rinktis ir pan.
  - Kita (įrašykite).....
13. Kaip mokytojas skatina Jus mokytis jo dalyką?
- Akcentuoja dalyko svarbą, naudą mūsų ateičiai
  - Akcentuoja pamokoje dėstomų žinių panaudojimą įvairioje veikloje
  - Skatina pažymiais, vertinimu
  - Kita (įrašykite).....
14. Ar mokytojai turi įtakos Jūsų karjeros, profesijos pasirinkimui?
- Taip
  - Nelabai
  - Ne
15. Ar mokytojai domisi Jūsų ateities planais, siekais?
- Taip, visada pasiteirauja
  - Tik tie mokytojai, kurių dalyką pasirinkau laikyti valstybinį egzaminą
  - Niekas nesiteiravo
16. Ar mokytojai skatina Jus domėtis profesijomis, studijomis ir pan.
- Ne
  - Šiek tiek užsimena
  - Taip,
- jei TAIP, tai kaip? (įrašykite).....
- .....
17. Ar mokytojai teikia individualią pagalbą renkantis profesiją
- Kai paprasčiau
  - Kai turiu sunkumu

- Kai mato, jog turiu gabumų
- Neteikia
- Kitą (įrašykite).....

18. Jūsų požiūris į mokytoją

1 - Visi arba dauguma; 2 – Mažai; 3 - Tokių nėra

Mokytojai skatina mus dirbti kiek įmanoma geriau	1	2	3
Mokytojai stengiasi suprasti mokymosi sunkumus su kuriais susiduriame	1	2	3
Mokytojai paprastai padeda mums analizuoti padarytą pažangą	1	2	3
Mokytojai gerai viską išaiškina	1	2	3
Mokytojai labai stengiasi, kad jų dėstomas dalykas būtų įdomus	1	2	3
Dažniausiai mokytojai klausinėja tik faktus, o ne nuomonę, samprotavimus	1	2	3
Informaciją apie pažangą mokytojai pateikia tik parašydami pažymį	1	2	3
Dažnai su mokytojais aptariame, kaip galėtume mokytis, leidžia pasirinkti, kada atsakinėti, kaip vertinti ir pan.	1	2	3
Mokytojai iš tiesų visai nesidomi tuo, ką norime pasakyti	1	2	3
Mokytojai elgiasi su mumis kaip su sau lygiu	1	2	3
Mokytojai atsižvelgia į mūsų gebėjimus	1	2	3
Pateikia daug papildomos informacijos	1	2	3
Mokytojai nereiklūs	1	2	3

19. Jūsų nuomone, ar dalyko įvertinimas gali įtakoti Jūsų karjeros perspektyvoms?

- Taip
- Iš dalies
- Ne

20. Kaip manote, kas mokantis svarbiau, procesas ar rezultatas?

(įrašykite).....

21. Kokia veiklos forma jums labiausiai patinka ir yra informatyviausia?

- Pamoka;
- Praktiniai užsiėmimai;
- Mokomosios ekskursijos;
- Seminarai;
- Konferencijos;
- Konsultacijos;
- Kitą (įrašykite).....

22. Ką planuojate veikti baigę mokyklą?

- planuoju stoti į universitetą
- planuoju dirbti
- planuoju stoti į kolegiją
- planuoju mokytis profesinėje mokykloje
- planuoju studijuoti užsienyje
- planuoju vykti į užsienį dirbti
- Kitą (įrašyti).....

23. Ar Jums reikalinga pagalba renkantis profesiją ar studijas, ateities planus?

- Ne, aš galiu pats/pati nuspręsti;
- Šiek tiek;
- Reikalinga;
- Aš dar apie tai negalvoju;
- Kitą (įrašykite).....

24. Su kuo tariatės dėl savo ateities planų?

- Su šeima
- Su draugais
- Su bendraklasiais
- Su klasės auklėtoja
- Su mokytojais
- Su karjeros konsultantais
- Kitą (įrašykite).....

25. Ar tariatės su mokytojais dėl savo ateities planų?

- Taip
- Kartais
- Ne

26. Kur ieškote informacijos apie karjeros galimybes (studijas, darbo galimybes ir t.t.)?
- Mokyklos bibliotekoje, karjeros kabinete mokykloje
  - Teiraujusi klasės auklėtojos, mokytojų
  - Internetė
  - Specialiuose leidiniuose
  - Karjeros centruose
  - Klausiu tėvų, draugų ir t.t.
  - Kitą (įrašykite).....
27. Ar esate nusprendę, kokią profesiją ketinate rinktis?
- taip
  - dar abejoju
  - ne
28. Jei neapsisprendei ar abejoji dėl būsimos profesijos, nurodyk svarbiausias priežastis:
- dar per anksti galvoti
  - trūksta informacijos
  - man tai nesvarbu
  - negaliu pasakyti

29. Įvertinkite savo ateities siekius: *1 labai norėčiau; 2 norėčiau; 3 nelabai svarbu; 4 visai nesvarbu*

Tapti žinomam	1	2	3	4
Būti laimingam šeimoje	1	2	3	4
Daug keliauti	1	2	3	4
Būti materialiai aprūpintam	1	2	3	4
Sukurti ką nors naujo	1	2	3	4
Išlikti teisingam ir sąžiningam	1	2	3	4
Būti laisvam nepriklausomam	1	2	3	4
Padėti kitiems	1	2	3	4
Susirasti įdomų darbą	1	2	3	4
Suteikti dėmesio tėvams	1	2	3	4
Susikurti prabangų gyvenimą	1	2	3	4
Sutarti su žmonėmis	1	2	3	4
Tapti vertinamu specialistu	1	2	3	4
Turėti daug draugų	1	2	3	4
Jaukiai gyventi	1	2	3	4
Pelnyti kitų žmonių pagarbą	1	2	3	4
Užmegzti naudingų pažinčių	1	2	3	4
Įgyti aukštąjį mokslą	1	2	3	4
Madingai rengtis	1	2	3	4
Turėti pinigų	1	2	3	4
Gyvenimo prasmę rasti darbe	1	2	3	4
Prisidėti prie tautos kultūros	1	2	3	4
Dalyvauti visuomeninėje veikloje	1	2	3	4
Tapti lyderiu	1	2	3	4
Būti gerais tėvais	1	2	3	4

